

مرکز تحقیقات اسلامی

اصفهان

گامی

عمران
علیه السلام

www.ghaemiyeh.com
www.ghaemiyeh.org
www.ghaemiyeh.net
www.ghaemiyeh.ir

عاشور و قیام امام حسین

از نگاه حضرت آیت الله العظمیٰ روحانی

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

عاشورا و قيام امام حسين عليه السلام

نويسنده:

آيت الله العظمي سيد محمد صادق روحاني

ناشر چاپي:

مهر اميرالمومنين (عليه السلام)

ناشر ديجيتالي:

مرکز تحقیقات رایانه‌ای قائمیه اصفهان

فهرست

۵	فهرست
۱۳	عاشورا و قیام امام حسین علیه السلام
۱۳	مشخصات کتاب
۱۳	اشاره
۱۷	فهرست مطالب
۲۷	مقدمه
۲۹	بخش اول: دلایل قیام
۲۹	اشاره
۳۱	کشته شدن امام حسین علیه السلام برای حفظ اسلام
۳۱	علم امام به زمان شهادتش
۳۲	پند و اندرز امام حسین علیه السلام به دشمنان
۳۳	امام حسین علیه السلام خواستار ماندگاری دین اسلام
۳۴	صلح امام حسن علیه السلام به دلیل امکان پذیر نبودن جنگ و جهاد
۳۵	عدم شمول آیه «وَلَا تُلْقُوا بِأَيْدِيكُمْ إِلَى التَّهْلُكَةِ»
۳۷	بخش دوم: قیام و اثرات قیام
۳۷	اشاره
۳۹	اهداف قیام امام حسین علیه السلام
۴۱	امام حسین علیه السلام یکی از رادمردان و آزادی خواهان دنیا
۴۲	آثار و ثمرات یک انقلاب در طولانی مدت
۴۳	عدم صلح امام حسین علیه السلام با یزید
۴۵	تقسیم جهان اسلام به دو بخش جغرافیایی - عقیدتی
۴۶	تحقق تحولات اجتماعی
۴۷	تلازم ابلاغ پیام یک نهضت، با تجمع، شعار و ابراز احساسات
۴۹	نقش امام حسین علیه السلام در جنبش آزادی بخش و اصلاح طلب

- ۴۹ ..... ریشه های استبداد در فرهنگ و ذهنیت مسلمانان
- ۵۰ ..... احیای تعالیم اسلامی در غرب
- ۵۲ ..... شهادت امام حسین علیه السلام توسط شیعیان عراق ؟
- ۵۳ ..... قربانی کردن فرزند برای زیارت امام حسین علیه السلام
- ۵۵ ..... بخش سوم: حوادث عاشورا
- ۵۵ ..... اشاره
- ۵۷ ..... قتل امام حسین علیه السلام
- ۵۸ ..... سخن امام حسین علیه السلام درباره اصحابشان
- ۵۸ ..... رعایت اصول آزادی خواهی و کرامت انسانی
- ۵۹ ..... آگاهی امام حسین علیه السلام از سرنوشت خود و بقای دین
- ۶۰ ..... بیان فرجام کار از ابتدای حرکت
- ۶۲ ..... نهی ارشادی امام حسین علیه السلام به زینب کبری علیها السلام
- ۶۳ ..... اقامه نماز ظهر و عصر
- ۶۳ ..... تقاضای امام حسین علیه السلام از دشمنان
- ۶۴ ..... دلیل یرتاب نمودن خون علی اصغر بر آسمان
- ۶۴ ..... تعداد کشته شدگان و مجروحان توسط امام حسین علیه السلام
- ۶۵ ..... شاعر «یا سیوف خذینی»
- ۶۵ ..... منع امام حسین علیه السلام از مشارکت زنان در جهاد
- ۶۶ ..... سر برهنه شدن زنان خاندان نبوت و امامت
- ۶۶ ..... تفاوت اصحاب و انصار امام حسین علیه السلام
- ۶۷ ..... خودداری نمودن حضرت عباس علیه السلام از آشامیدن آب
- ۶۸ ..... زمان خاکسپاری امام حسین علیه السلام و بارانش
- ۶۸ ..... دفن سر مبارک امام حسین علیه السلام
- ۷۰ ..... روایات صحیح در خاک سپاری سرهای شهدای کربلا
- ۷۱ ..... تلاوت آیه شریفه «أَمْ حَسِبْتَ أَنَّ أَصْحَابَ الْكَهْفِ ...
- ۷۲ ..... سر به کجاوه زدن حضرت زینب علیها السلام

- ۷۲ ..... مجروح ساختن سرها توسط قبیله بنی اسد
- ۷۳ ..... زمان بازگشت کاروان اسیران
- ۷۳ ..... طی الارض امام سجاد علیه السلام به کربلا
- ۷۴ ..... قیام مختار
- ۷۴ ..... چاک دادن گریبان حضرت قاسم بن الحسن علیه السلام
- ۷۵ ..... معرفی بُریر
- ۷۵ ..... میزان قابل اعتماد بودن حمید بن مسلم (راوی ماجرای کربلا)
- ۷۶ ..... ورود اهل بیت پیامبر صلی الله علیه و آله به کربلا در اربعین اول
- ۷۶ ..... نقش حضرت زینب علیها السلام در واقعه عاشورا
- ۷۹ ..... بخش چهارم: اعتقادی
- ۷۹ ..... اشاره
- ۸۱ ..... مقایسه امام حسن علیه السلام و امام حسین علیه السلام
- ۸۲ ..... اعطای کرامت های بی نظیر به امام حسین علیه السلام
- ۸۳ ..... نقش امام حسین علیه السلام نسبت به دین
- ۸۴ ..... مقام زینب کبری علیها السلام و حضرت عباس علیه السلام
- ۸۴ ..... روایت بانو حکیمه دختر امام جواد علیه السلام
- ۸۵ ..... ازدواج علی اکبر علیه السلام
- ۸۵ ..... ازدواج حضرت قاسم علیه السلام
- ۸۶ ..... خلوت خانم سکینه علیها السلام با خداوند متعال
- ۸۷ ..... فرموده امام حسین علیه السلام در مورد بندگان نافرمان
- ۸۷ ..... مفهوم ذبح و قربانی در آیه «وَقَدْ يَنْتَاهُ بِذَنْحٍ عَظِيمٍ»
- ۸۸ ..... ارتباط سوره فجر و واقعه کربلا
- ۹۰ ..... سند روایتی از امام رضا علیه السلام درباره امام حسین علیه السلام
- ۹۰ ..... قیام امام حسین علیه السلام سبب بقا و پایداری دین اسلام
- ۹۱ ..... مصیبت زهرا علیها السلام در سقیفه پایه مصیبت امام حسین علیه السلام در کربلا
- ۹۲ ..... گریستن آسمان بر امام حسین علیه السلام

- شبهه افکنی های دشمنان اسلام در میان شیعیان ۹۳
- نقش عقل در اعمال روز عاشورا ۹۹
- سال و محل تولد حضرت رقیه و همراهی ایشان با امام حسین علیه السلام ۱۰۰
- اسناد موجود درباره حضرت رقیه علیها السلام در منابع اهل سنت ۱۰۱
- سرگذشت حضرت رقیه علیها السلام در واقعه عاشورا ۱۰۲
- ثواب زیارت حضرت رقیه علیها السلام ۱۰۴
- دسته های عزاداری در سالروز وفات ام البنین ۱۰۵
- مشروعیت دسته های عزاداری در روز وفات ام البنین ۱۰۵
- بخش پنجم: زیارت نامه ها ۱۰۷
- اشاره ۱۰۷
- آداب زیارت عاشورا ۱۰۹
- لعن های زیارت عاشورا در اصل زیارت ۱۱۰
- منظور از چهار ملعون در زیارت عاشورا ۱۱۰
- ابن مرجانه همان عبیدالله بن زیاد ۱۱۱
- قوی بودن سند زیارت عاشورا و عدم شک در آن ۱۱۱
- صحیح بودن متن و سند زیارت عاشورا ۱۱۲
- ایجاد شبهه در زیارت عاشورا توسط برخی طلبه ها ۱۱۲
- آثار و ثواب صد بار لعن و سلام زیارت عاشورا ۱۱۳
- استحباب زیارت عاشورا در غیر عاشورا ۱۱۴
- زیارت عاشورا از احادیث قدسیه ۱۱۴
- تفسیر جمله «یا وارث آدم صفوه الله» ۱۱۵
- تفاوت موجود میان دو واژه «جسام» و «جساد» ۱۱۵
- صَمَّنَ الْأَرْضَ وَ مَنْ عَلَيْهَا دَمَكٌ وَ نَارَكَ ۱۱۶
- ذکر سندی معتبر برای زیارت ناحیه ۱۱۷
- زیارت امام حسین علیه السلام از جمله عوامل آمرزش گناه ۱۱۸
- برترین زیارت نامه برای امام حسین علیه السلام ۱۱۹

- ۱۱۹ ----- برتری زیارت امام رضا علیه السلام بر زیارت امام حسین علیه السلام
- ۱۲۱ ----- بخش ششم: احکام عزاداری
- ۱۲۱ ----- اشاره
- ۱۲۳ ----- ضابطه شرعی برپایی عزاداری
- ۱۲۳ ----- توفیقی بودن عزاداری حسینی
- ۱۲۴ ----- ریشه عزاداری بر امام حسین علیه السلام در روایات معصومین علیه السلام
- ۱۲۵ ----- تطبیق آیه ای از قرآن با شعائر مبارک حسینی
- ۱۲۵ ----- شعائر الهی از عناوین توقیفیه
- ۱۲۶ ----- شرایط گریه بر امام حسین علیه السلام برای بخشش گناهان
- ۱۲۶ ----- جزع و بی تابی در مسائل اهل بیت علیهم السلام
- ۱۲۷ ----- جاز نبودن خواندن روضه وهن آمیز
- ۱۲۷ ----- بر سر و صورت زدن در مجالس عزا
- ۱۲۸ ----- غلتیدن در گل برای عزاداری
- ۱۲۸ ----- مالیدن گل بر لباس یا پیشانی افرادی که راضی نباشند
- ۱۲۹ ----- سخنرانی و سوگواری از افضل عبادات
- ۱۲۹ ----- شنیدن روضه ها از طریق سایت های اینترنتی
- ۱۳۰ ----- تمسخر سخنرانان منبر حسینی
- ۱۳۰ ----- طرح مباحث سیاسی در عزاداری ها
- ۱۳۱ ----- بردن کودکان به عزاداری و مجالس فاتحه
- ۱۳۱ ----- پرداخت مبلغ گزاف به مداح
- ۱۳۲ ----- ثواب اطعام در مجالس عزاداری ائمه علیهم السلام
- ۱۳۲ ----- پخت غذای حسینی در جای دیگر و صرف آن در حسینیه
- ۱۳۳ ----- معاوضه اموال حسینیه
- ۱۳۳ ----- دادن مخارجی که به نام حسینیه گرفته شده به فقرا
- ۱۳۳ ----- اذن خدمه و دست اندرکاران حسینیه از متولی حسینیه
- ۱۳۴ ----- تحویل پول جمع آوری شده توسط خدمه به دفتر حسینیه

- ۱۳۴ ..... خرج داده شده توسط بانوی به حسینی و چگونگی مصرف آن
- ۱۳۵ ..... استفاده از وسایل خریداری شده از پول عزاداران هیأت
- ۱۳۵ ..... شیوه مداحی برای اهل بیت علیهم السلام
- ۱۳۶ ..... بدعت دانستن شعائر حسینی توسط اشخاص منحرف
- ۱۳۶ ..... تعزیه از بهترین عبادات
- ۱۳۶ ..... مسأله تشکّل مرد به زن در تعزیه خوانی
- ۱۳۷ ..... اهمیت نماز در ظهر عاشورا
- ۱۳۷ ..... ارتباط روز عاشورا و توبه
- ۱۳۸ ..... مسأله فروش پارچه های علم
- ۱۳۸ ..... جزء شعائر محسوب شدن همه نوع عزاداری
- ۱۳۹ ..... دلیل تعطیلی بازارها و مغازه ها در ایام شهادت معصومین علیهم السلام
- ۱۳۹ ..... سدّ معبر دستجات عزاداری حسینی علیه السلام
- ۱۳۹ ..... مزد گرفتن بابت مداحی اهل بیت علیهم السلام
- ۱۴۰ ..... سیاه پوشیدن در عزاداری ائمه علیهم السلام
- ۱۴۰ ..... جازز بودن پوشیدن لباس سیاه
- ۱۴۱ ..... شمایل معصومین به عنوان تبرک در عزاداری ها
- ۱۴۱ ..... بر پا داشتن مجلس سوگواری با پول خمس نداده
- ۱۴۱ ..... وجوب حلال بودن مال در برپایی عزا
- ۱۴۱ ..... گرفتن غذای اضافی
- ۱۴۲ ..... صدای بلندگوی مساجد
- ۱۴۲ ..... عرفی و عقلایی بودن احترام به اماکن مقدّسه
- ۱۴۳ ..... مرثیه خواندن خانم ها در مجالس زنانه
- ۱۴۴ ..... شرکت خانم ها در ایام عادت در عزاداری
- ۱۴۴ ..... چگونگی شرکت زنان در عزاداری سیدالشهداء
- ۱۴۴ ..... صدای زنان مداح و سخنران
- ۱۴۵ ..... چگونگی صرف نذورات در غیر موارد تعیین شده

- ۱۴۵ ..... اضافه نذورات و هدایای مجلس صرف وجوه نیک
- ۱۴۵ ..... دادن گوشت نذر و قربانی تا حد امکان به مسجد
- ۱۴۶ ..... مصرف پول های نذری با توجه به قصد نذرکننده
- ۱۴۶ ..... حاضر نشدن در مراسم عزاداری امام حسین علیه السلام
- ۱۴۷ ..... تربت سیدالشهداء
- ۱۴۸ ..... روایات مختلف زیارت امام حسین علیه السلام در صورت وجود خطر
- ۱۴۸ ..... زیارت امام حسین علیه السلام در صورت خطر عرضی
- ۱۴۹ ..... عقد ازدواج در شب های شهادت ائمه علیهم السلام
- ۱۴۹ ..... برگزاری عروسی شیعه محبّ اهل بیت علیهم السلام در ایام شهادت ائمه علیهم السلام
- ۱۴۹ ..... عطر زدن در ماه محرم
- ۱۵۰ ..... روضه خوانی و مداحی با غنا و موسیقی
- ۱۵۰ ..... طبل زدن در عزای سیدالشهداء
- ۱۵۱ ..... ذکر اخلاقیات و فضائل اهل بیت علیهم السلام توسط مداحان
- ۱۵۱ ..... خلاف بودن استفاده از آلات موسیقی
- ۱۵۱ ..... خواندن مداحی با غنا
- ۱۵۲ ..... روایات وارده بر استفاده از طبل و امثال آن در عزاداری
- ۱۵۲ ..... آیات وارد شده دالّ بر حرمت غنا
- ۱۵۲ ..... جایز نبودن آواز همراه با غنا و موسیقی
- ۱۵۳ ..... شرافت شغل مداحی
- ۱۵۳ ..... ریشخند و تمسخر شعائر حسینی
- ۱۵۴ ..... لطمه به بدن بدون ضرر جانی در تعزیه اهل بیت علیهم السلام
- ۱۵۴ ..... روش های نوپدید عزاداری بر معصومین علیه السلام
- ۱۵۵ ..... توصیه به سینه زنی در مراسم عزاداری ائمه علیهم السلام
- ۱۵۵ ..... سینه زنی و زنجیرزنی منجر به کبودی
- ۱۵۵ ..... ریا در سینه زدن مانند ریا در نماز
- ۱۵۵ ..... حکم برهنه شدن در عزاداری ها

- توأم با مفسده شدن برهنه شدن ۱۵۶
- بقاء دين بر پایه بقاء شعائر مذهبی ۱۵۶
- تأثير شعارهای حسینی بر مردم ۱۵۷
- حکم غلم های مراسم عزاداری امام حسين عليه السلام ۱۵۸
- بخش هفتم: نصایح و ارشادات ۱۵۹
- اشاره ۱۵۹
- تکالیف محوله به جوانان در راستای شعائر حسینی ۱۶۱
- مخالفت بابخشنامه ای شدن عزاداری امام حسين عليه السلام ۱۶۴
- مخالفت با نمایش چهره حضرت ابوالفضل عليه السلام ۱۶۶
- آشنایی با آثار حضرت آیت الله العظمی روحانی (دام ظلّه) ۱۷۵
- معرفی سایت های دفتر حضرت آیت الله العظمی روحانی (مد ظلّه العالی) ۱۷۹
- درباره مرکز ۱۸۱

عاشورا و قيام امام حسين عليه السلام

مشخصات كتاب

عاشورا و قيام امام حسين عليه السلام از دیدگاه آیت الله العظمی سید محمد صادق روحانی مد ظلّه العالی

محمد صادق روحانی

ناشر: مهر امیرالمؤمنین علیه السلام

نشر: قم - ایران 1390

تعداد صفحات: 168 ص

زبان: فارسی

ص: 1

اشاره

بسم الله الرحمن الرحيم

ص: 2

عاشورا و قیام امام حسین علیه السلام

از دیدگاه آیت الله العظمی سید محمد صادق روحانی مد ظله العالی

ص: 4

فهرست مطالب

تصویر

□

ص: 5

تصوير

□

ص: 6

تصوير

□

ص: 7

تصوير

□

ص: 8

تصوير

□

ص: 9

بسم الله الرحمن الرحيم

صدای یا حسین در هر عصر و زمان و موجب ترس و نگرانی قدرت های استعماری و دشمنان کور دل اسلام می گردد، به طوری که با انواع حيله ها و توطئه ها به مقابله برخاسته، سعی در ایجاد مانع برای برگزاری عزاداری حسینی در بعضی از کشورها دارند و در مواردی احساسات پاک و مقدس مذهبی مردم را - که حاکی از عشق و محبت خالصانه آنان به اهل بیت علیهم السلام به ویژه به حضرت سید الشهداء علیه السلام است - به عنوان عمل ضد دینی یا کارهای خرافی و عوامانه مطرح می کنند، غافل از اینکه دست خدا با حسینیان است و جز شکست و زبونی و رسوایی چیزی نصیب دشمنان اهل بیت علیهم السلام نمی شود.

در این میان عده ای از افراد ناآگاه، نسبت به اصل مراسم و شیوه های عزاداری برای آن حضرت، ایجاد شبهه می کنند که مؤمنین برای در هم شکستن توطئه های دشمنان، به فقهاء عظام و مراجع تقلید در هر عصر مراجعه نموده و رأی و فتوای آنان را در ارتباط با این مسائل جویا

ص: 15

می شوند تا ضمن خشی کردن نیرنگ و توطئه شیاطین وظایف خود را مطابق با رضای الهی انجام دهند.

مجموعه حاضر - کتاب دوم از مجموعه پرسش و پاسخ های اعتقادی - مجموعه ای مغتنم است که در آن حضرت آیت الله العظمی روحانی (مدظله العالی) به پرسش های متداول و تخصصی قشر جوان و فرهیخته، پاسخ های مختصر و محققانه ای داده اند.

این مجموعه گلچینی از صدها استفتاء موجود در سایت های فارسی و عربی می باشد که توسط دفتر معظّم له به فارسی ترجمه شده است و برای مطالعه تمامی آنها می توانید به سایت WWW.Istefta.net مراجعه نمایید.

دفتر استفتانات

حضرت آیت الله العظمی روحانی (دام ظلّه العالی)

ص: 16

بخش اول: دلایل قیام

اشاره

ص: 17

کشته شدن امام حسین علیه السلام برای حفظ اسلام

س1: آیا این حرف صحیح است که: وقتی می گوییم امام حسین علیه السلام برای حفظ اسلام کشته شده؛ به دین خدا اهانت کرده ایم و یا در حقیقت پذیرفته ایم نابودی و بقاء اسلام منوط به بود و نبود یک انسان است؟

دنیا دار تکلیف و اختیار است، یعنی امام برای حفظ اسلام کشته شد. چون بر حسب موازین دنیوی وضع اسلام به جایی رسیده بود که به جز اسم، چیزی از آن باقی نمانده بود و وسیله ای جز قیام و کشته شدن امام علیه السلام برای رساندن حقایق به مردم نبود، امام دست به این کار زدند و پس از کشته شدن ایشان، قیام ها شروع شد و مردم به اسلام هدایت شدند.

علم امام به زمان شهادتش

س2: قیام سیدالشهداء با توجه به علم ایشان به شهادت، چگونه موضوع

برای القاء نفس بر تهلکه منهیه نمی باشد؟ و همچنین عزم رفتن حضرت علی علیه السلام به مسجد با علم به شهادت چگونه باید (1) عنوان شود؟

قیام حضرت سیدالشهداء علیه السلام با علم به شهادت، امری لازم بود چون در حالی که دین در حال فروپاشی بود سبب بقای دین شد. به عبارت دیگر حسین بن علی علیه السلام خود را فدای دین کرد. کاری که نظیر آن را انبیاء و ائمه علیهم السلام - البته با مرتبه نازله - موظف به انجام اش بودند. اگر این شرایط برای خود حضرت امیر علیه السلام هم بود، چنین می کرد. و اما به مسجد رفتن حضرت امیر علیه السلام، بدین جهت بود که او موظف بود در عمل، به طریق عادی و نه از راه علم غیب عمل کند. که بیان آن شرح دیگر دارد.

پند و اندرز امام حسین علیه السلام به دشمنان

س3: با وجود آنکه فرعون قصد جان موسی علیه السلام را نموده بود خداوند متعال به او دستور داد تا فرعون را بیم دهد و فرمود: «اذهباً إلى فرعون إِنَّهُ طَغَى فَقُولَا لَهُ قَوْلًا لَّيِّنًا» (2)، هم چنین با وجودی که بزرگان قریش می خواستند رسول اکرم صلی الله علیه و آله و سلم را به قتل برسانند خداوند متعال پیامبر

ص:20

-
- 1- . افعال معصومین علیهم السلام همانند قرآن محکم و متشابه دارد. بعضی امور که برای ما قابل حل نیست، از قبیل اقدام به رفتن مسجد با علم به شهادت، ممکن است از متشابهات باشد و در صورت پی نبردن از راه محکمت، باید علم آن را به خودشان واگذار کرد.
  - 2- . «به سوی فرعون بروید که او به سرکشی برخاسته است، پس با او به نرمی سخن بگویید»؛ طه/ 43 و 44. [1]

گرامی اش را امر می نماید که «ادْفَعْ بِالَّتِي هِيَ أَحْسَنُ» (1)، پس چه دلیلی دارد که امام حسین علیه السلام به دلیل اینکه یزید و اتباعش قصد جان وی را کرده بودند روش پیامبران الهی علیهم السلام را پیشه خود ننمود؟ یعنی مانند حضرت موسی با قول لِّئِن و سخن نرم عمل نکرد؟ و آیا جهاد نوعی خشونت شمرده می شود؟

اگر شخصی تاریخ واقعه کربلا را مطالعه کرده باشد خواهد دید که امام حسین علیه السلام و یاران گرامی شان نهایت سعی خود را در پند و اندرز دشمنان و بازداشتن آنها از جنگ، به عمل آوردند ولی متأسفانه این کوشش ها بی نتیجه ماند. با تمام اینها حضرت علیه السلام به یاران خود اجازه آغاز نمودن پیکار را ندادند بلکه منتظر ماندند تا دشمنان جنگ را شروع نمایند، بنابراین جهاد آن حضرت همانند جهاد جدّ گرامی اش رسول خدا صلی الله علیه و آله و سلم با مشرکان، یهودیان و دیگران جهاد دفاعی محسوب می شود.

امام حسین علیه السلام خواستار ماندگاری دین اسلام

س4: آیا همانگونه که برخی افراد اظهار می کنند حضرت امام حسین علیه السلام خواستار حکومت و قدرت بودند؟

امام حسین علیه السلام جز ماندگاری دین اسلام که در حال فروپاشی بود خواستار چیز دیگری نبودند، بنابر این چگونه می توان تصور

ص:21

1- . «بدی را به شیوه ای نیکو دفع کن...»؛ مؤمنون/96؛ [1]فصلت/34. [2]

نمود که حضرت علیه السلام با وجود اینکه به شهادت خود آگاه بودند، خواستار حکومت و قدرت باشند؟ ایشان هنگام خروج از مکه در همین زمینه فرمودند: «زمانی را می بینم که اندام های من در میانه راه کربلا و نوایس توسط گرگ ها پاره پاره خواهد شد» (1)؛ امام علیه السلام به برادر گرامی اش محمد بن حنفیه در وصیت خود می فرماید: «هر کس به من بیوندد شهید می شود و آنکه مرا رها کند پیروزی را نخواهد دید» (2).

صلاح امام حسن علیه السلام به دلیل امکان پذیر نبودن جنگ و جهاد

س5: در عصمت امامان اهل بیت علیهم السلام و از آن جمله امام حسن مجتبی علیه السلام هیچ شکی نیست، هم چنین در اینکه صلح و آتش بس و پیمان نامه ایشان با معاویه به مصلحت امت اسلامی بوده و باعث آشکار شدن ماهیت او برای همگان شده است نیز تردیدی نیست؛ ولی این نکته برایم قابل درک نیست که: از آنجا که اگر یکی از طرف های پیمان نامه شرایط آن را نقض نماید، طرف دیگر حق باطل کردن معاهده را دارد و معاویه نیز از همان ابتدا شرایط پیمان نامه را زیر پا گذاشت پس به چه دلیلی حضرت امام حسن علیه السلام با او ن جنگید و یا اقدامی علیه او انجام نداد؟

ص:22

-
- 1- قال علیه السلام : «كأني بأوصالي تقطعها عُسلان الفلوات بين النوايس و كربلاء» لهوف: 38. كشف الغمّة: 73: 1. [1]بحار الانوار: 44:366 و 367. [2] عوالم العالم: 216: 17 و 217. الحدائق الوردية: 1:117.
  - 2- «مَنْ لِحَقِّ بِي اسْتَشْهَدَ وَ مَنْ تَخَلَّفَ عَنِّي لَمْ يَدْرِكِ الْفَتْحَ» كامل الزيارات: 157. [3]دلائل الامامه: 77. [4]مناقب آل أبي طالب: 4:76. [5] اللهموف: 4 و 41. بحار الانوار: 81: 42 و 44؛ 330 و 45:85. [6]

واکنش حضرت علیه السلام در مقابل این پیمان شکنی چه بوده است؟ موضع گیری حضرت امام حسین علیه السلام در آن زمان چه بوده است؟ چرا که بعضی از اشخاص این مطلب را ترویج می نمایند که حضرت امام حسین علیه السلام در این مورد مخالف برادر گرامی شان امام حسن علیه السلام بودند؟ آیا امام حسین علیه السلام میان امضا کنندگان این پیمان نامه بودند؟ چرا امام حسین علیه السلام نیز تا ده سال پس از شهادت حضرت امام حسن علیه السلام یعنی تا زمان مرگ معاویه در حالی که شرایط عهدنامه از سوی معاویه نقض می شد هم چنان به پیمان نامه پای بند بودند و به جنگ علیه او اقدام نکردند؟

صلح امام حسن علیه السلام به دلیل امکان پذیر نبودن جنگ و جهاد، همراهی نکردن مردم و مایل نبودن آنان به پیکار بوده است که این مطلب را سندهای تاریخی تأیید می نماید. امام حسین علیه السلام نیز با برادر گرامی شان موافق و همراه بودند و به همان دلایل یاد شده - و نه پیمان نامه - در ده سال پس از شهادت برادر گرامی اش امام حسن علیه السلام اقدامی ننمودند، ولی بعد از به خلافت رسیدن یزید و از بین رفتن این دلایل بازدارنده و فراهم آمدن شرایط قیام فوراً اقدام به قیام نمودند.

عدم شمول آیه «وَلَا تُلْقُوا بِأَيْدِيكُمْ إِلَى التَّهْلُكَةِ»

س6: خداوند متعال می فرماید: «وَلَا تُلْقُوا بِأَيْدِيكُمْ إِلَى التَّهْلُكَةِ» (1)،

ص: 23

1- «و خود را با دست خود به هلاکت نیفکنید»؛ بقره/195. [1]

هر کس که این آیه شریفه و سیره حضرت امام حسین علیه السلام را قرائت کند به نظرش خواهد رسید که اقدام و روش حضرت امام حسین علیه السلام از نمونه های به هلاکت افکندن خود می باشد زیرا ایشان به اختیار خود به سوی کشته شدن شتافت، پاسخ شما به این موضوع چیست؟

مسأله حرمت هلاک کردن جان خود اگر به طور حتم جزء احکام ضروری شریعت نباشد احتمال آن زیاد است، و منظور از به هلاکت افکندن، از بین بردن جان در غیر مواردی است که خداوند متعال به آنها امر فرموده است، بنابراین آیه مذکور امام حسین علیه السلام را شامل نمی شود زیرا عمل ایشان جهاد در راه دین خدا و دفاع در برابر شکسته شدن حرمت خویش بوده است.

ص: 24

بخش دوم: قیام و اثرات قیام

اشاره

ص: 25

اهداف قیام امام حسین علیه السلام

س7: بهترین اهداف قیام امام حسین علیه السلام چه بود؟ بیان فرمایید.

نویسندگان اسلامی، عمده ترین اهداف قیام امام حسین علیه السلام را در چند هدف مشخص تصویر کرده و بیان داشته اند که اینک به اختصار به هر یک از آنها اشاره می شود:

1. نهضت امام حسین علیه السلام در راستای ایفای وظیفه امر به معروف و نهی از منکر بوده و اصلاح امت اسلامی از بزرگترین اهداف آن حضرت بوده است.

یکی از نویسندگان این نظریه را اظهار کرده است. او می نویسد:

یک «مهاجم» نمی خواهد فقط خودش را حفظ کند، می خواهد طرف مقابل را از بین ببرد و لوبه قیمت شهادتش باشد. منطق امر به معروف و نهی از منکر، منطق حسین علیه السلام را، منطق شهید کرد. منطق شهید، منطق کسی است که برای جامعه خود، پیام

ص: 27

دارد و این پیام را جز با خون با چیز دیگری نمی خواهد بنویسد».

2. عده ای آن را حرکتی ضد استبدادی علیه رژیم یزیدی برای استقرار حکومت اسلامی، دانسته اند. آیت الله میرزای نائینی در رساله «تنبيه الامه و تنزيه المله» چنین نظریه ای را ارائه می دهد. او می گوید:

«خضوعِ نفسِ قدسیه حضرتش (امام حسین علیه السلام) از آن (استبداد) اباء فرموده، از برای حفظِ حرّیتِ خود و توحیدِ پروردگارش، تمام هستی و دارائی را فدا [کرده] و این سنت کریمانه (آزادی) را برای احرار امت استوار و از شوائبِ عصبیتِ مذمومه تنزیهش فرمود».⁽¹⁾

3. بعضی هم هدف عمده نهضت امام حسین علیه السلام را «عدالت خواهی» دانسته اند، چنانچه درباره نهضت عاشورا چنین می نویسند: «نه فقط علی علیه السلام شهید راه عدالت و فریادرسای دادگری است، بلکه حسین علیه السلام نیز شهید راه عدالت است. به گفته خود امام حسین علیه السلام: «نمی بینید که به حق عمل نمی شود و از باطل جلوگیری به عمل نمی آید؟ در چنین شرایطی مؤمن باید مشتاق لقای پروردگار باشد.»

مجموع این اهداف و انگیزه ها می تواند نهضت عظیم امام حسین علیه السلام را توجیه کند و برای هدایت امت، چراغ راه و الگوی زندگی گرداند.

ص: 28

1- . تنبيه الامه و تنزيه المله، ص 24، چاپ شرکت [1] انتشار تهران، 1374 ه.ق.

امام حسین علیه السلام یکی از رادمردان و آزادی خواهان دنیا

س 8: عده ای این گونه می اندیشند که حادثه کربلا در مقطعی از زمان اتفاق افتاده و امروزه چه نیازی به احیای آن است. نظر جنابعالی در این زمینه چیست؟

این که در روایات ائمه اهل بیت علیهم السلام آمده که: «شیعیان ما عمل ما را احیاء می کنند؛ رحم الله من احیا امرنا»، تنها مربوط به آموزش های اهل بیت علیهم السلام نیست، بلکه سیره امامان در زندگی، برای مسلمانان و جامعه همه انسانها اسوه و الگو می باشد.

قطعاً امام حسین علیه السلام یکی از رادمردان و آزادی خواهان دنیا است. مهاتما گاندی در نهضت استقلال طلبی خود در هند، از نهضت کربلای حسین علیه السلام الهام گرفته است، چنانچه مارتین لوترکینگ رهبر سیاه پوستان آمریکا از نهضت گاندی الهام گرفته است.

اخذ و اقتباس از روش ها، سیره ها، الگوها، ویژه جامعه و اشخاص معین نیست و تنها اختصاص به جهان اسلام ندارد. شواهد تاریخی این مسأله را ثابت می کند. چه این مبارزه و نهضت، مبارزه منفی باشد یا مثبت، سیاسی باشد یا اقتصادی؛ پس نهضت و قیام امام حسین علیه السلام به عنوان مرد آزادی خواه، نه تنها در گذشته بلکه در هر عصر و زمان زنده بوده و برای آزادی خواهان پیام دارد. به قول آن نویسنده، قیام مسیح پیام

ندارد اما نهضت و قیام حسین علیه السلام دارای پیام است. قطعاً این پیام نه در انحصار یک قوم و نه مخصوص یک زمان معین، بلکه پیامی فرا زمانی و فرا مکانی است.

آثار و ثمرات یک انقلاب در طولانی مدت

س 9: آیا امام توانست به اهداف خود جامعه عمل بپوشاند؟!

چنانچه یکی از نویسندگان اشاره دارد، بذر افشانی یک نهضت و فراهم سازی زمینه های تحول اجتماعی می تواند در کوتاه مدت و بلند مدت مطرح باشد. طبیعی است که یک انقلاب در طولانی مدت آثار و ثمرات خود را پس می دهد و افراد جامعه و یک ملت را بیدار می کند. این حقیقت در نهضت امام علیه السلام نیز صادق است.

بعد از شهادت امام حسین علیه السلام نخستین آثار نهضت حسینی آشکار شد. و توابین در سال 64 هجری بر ضد سلطنت اموی قیام کردند و بنیان نظام فرزندان ابوسفیان را به لرزه در آوردند.

در حقیقت خون سید الشهداء علیه السلام خون بهایی برای هر نهضت آزادی خواهانه بود.

در سال 121 زید قیام کرد و در سال 125 یحیی فرزند او بر علیه بنی امیه شورش نمود.

در نهضت زید، علویان، ایرانیان و عراقیان شرکت داشتند و مبارزه با ستم و برافراشتن پرچم عدل را خواستار بودند، این

نهضت ها زمینه را برای قیام کلی ایرانیان و ابومسلم خراسانی فراهم ساخت که سرانجام دولت اموی ساقط گردید. (1)

عدم صلح امام حسین علیه السلام با یزید

س 10: چرا امام حسین علیه السلام همانند برادرش، با یزید از در صلح برنیامد؟

رابطه این دو امام با دودمان بنی امیه رابطه خصمانه بود و چنانچه امام حسن علیه السلام در مدائن با معاویه پیکار کرد. اما بعد از امضای قرارداد آتش بس و صلح نامه، به جهت رعایت عقد صلح نامه، ایشان با معاویه از در پیکار برنیامدند، پس از آن که امام حسن علیه السلام به شهادت رسید، امام حسین علیه السلام به جهت رعایت احترام امام حسن علیه السلام و امضای صلح، هرگز به معاویه تعرضی نداشت. تنها در چند مورد مانند قتل حُجر بن عدی و یارانش نامه تند و اعتراض آمیزی به او نوشت.

ولی بعد از آن که معاویه پسرش یزید را به عنوان ولایت عهدی بر مسلمین تحمیل کرد، امام حسین علیه السلام نیز همانند بعضی دیگر زیر بار آن نرفت تا آن که معاویه از دنیا رفت. یزید خام و ناپخته از سر بی شعوری با نامه ای تهدیدآمیز به حاکم مدینه (ولید بن عتبه بن ابی سفیان)، امام حسین علیه السلام را به اخذ بیعت و دستگیری دستور داد، امام حسین علیه السلام از بیعت امتناع کرده و از

ص: 31

1- . برای توضیح بیشتر به کتاب «شیعه علوی در دو قرن دوم و سوم» نوشته فضلیه الشامی ترجمه چاپ دانشگاه شیراز، مراجعه شود.

مدینه خارج شد. در این هنگام نامه های کوفیان به سوی او روانه گردید که از او برای تشکیل حکومت اسلامی دعوت کرده بودند.

امام علیه السلام، پسر عموی خود مسلم بن عقیل را برای بررسی اوضاع کوفه به سوی آن شهر گسیل داشت. مسلم ضمن تأیید دعوت کوفیان، تأکید کرد که حضرتش به عراق بیاید و در کوفه حکومت تشکیل دهد و از این جهت امام علیه السلام در نهم ذی الحجه سال 60 از مکه خارج شد و رهسپار عراق گردید. ولی متأسفانه اوضاع کوفه به جهت فرماندار جدید عبیدالله بن زیاد و اعزام نیرو، تغییر یافت. حضرت مسلم به شهادت رسید.

امام حسین علیه السلام پس از اطلاع از شهادت مسلم، همانند قبل از آن مصمم بود که به راه خود ادامه دهد و وظیفه امر به معروف و مبارزه با خاندان غاصب استبدادی را ادامه دهد. برخورد با نیروهای حرّ بن یزید ریاحی، تلاشی تازه بود و امام می خواست با هماهنگی او، وارد کوفه شود و کار را یکسره نماید.

او دعوت خود را علنی ساخته بود و فضایح بنی امیه را افشا می کرد و در ضمن اصحاب خود را برای برخورد با نیروی بنی امیه آماده می ساخت. وقتی که حر از طرف ابن زیاد برای نزول به کوفه و تسلیم به حاکم آن، او را فراخواند، امام حسین علیه السلام از موضع شجاعت و کرامت خاندان هاشمی، سخت از این دعوت امتناع کرد. راه شهادت را که در جنگ های اسلامی یکی از دو پیروزی حساب می شد (احدای الحُسَینین) انتخاب فرمود و به شهادت رسید.

می توان گفت ابن زیاد و دار و دسته بنی امیه مهم ترین عامل در موضوع قضیه «طَفَّ» و داستان کربلا بودند و امام حسین علیه السلام و یارانش را به شهادت رساندند. (1)

تقسیم جهان اسلام به دو بخش جغرافیایی - عقیدتی

س 11: چرا مسلمانان نتوانسته اند با عبرت گرفتن از قیام امام حسین علیه السلام وضعیت نابهنجار خود را سامان بخشند؟!

اکثریت اهل سنت از یک طرف به جهت برخوردار نبودن از اعتقاد به امامت اهل بیت علیهم السلام و نبود سنت عاشورایی در میان آنها، و از طرف دیگر اعتماد به حاکمان و توجیه سیاسی کار ایشان - که اگر حاکم اسلامی عادل شد باید شکرگزار و اگر ظالم شد، باید صبر پیشه کرد و تحمل نمود - که یک فلسفه سیاسی غلطی است و از دوران قدیم در میان اهل سنت حاکم بوده و همواره نظم را، بر تحقق عدالت تقدم داشته اند، در نهضت های اسلام سَدّتی مانند اخوان المسلمین، و جماعت مسلمین، چندان موفقیتی به دست نیاورده و نهضتشان به شکست انجامیده است.

اما اهل تشیع در چند مورد در کشورهای شیعه نشین با الهام گیری از نهضت امام حسین علیه السلام توانسته اند استقلال طلبی و نهضت اجتماعی بپا دارند و هویت سیاسی خود را اعلام

ص: 33

1- . با تلخیص از کتاب «تنزیه الانبیاء»، چاپ نجف اشرف، ص 176.

نمایند. نهضت استقلال طلبی مسلمانان عراق به رهبری علمای شیعه و مراجع تقلید در انقلاب 1920 که به استقلال عراق از استعمار انگلیس انجامید، نمونه ای از این باب است. اما متأسفانه با این که ابتدا شیعیان استقلال عراق را به دست آوردند، ولی بعداً عقب نشینی کرده و موضوع حکومت به دست اقلیت اهل سنت در عراق افتاد که در مدت زیادی حاکمان بعثی ناسیونالیست با استبداد کامل آن را اداره کردند.

ایرانیان مسلمان نیز گرچه در برهه ای از زمان با الهام گیری از نهضت حسینی در نهضت مشروطیت، توانستند حکومت تشکیل دهند، ولی متأسفانه انحراف نهضت مشروطیت از اهداف اسلامی خود به وسیله لائیک ها و روشنفکران وابسته، آنها و به ویژه عالمان دینی را منفعل ساخت و سرانجام به انزوا کشاند. چنانچه آیت الله نائینی تئوریسین جناح اسلامی نهضت مشروطه، کتاب خود (تنبیه الامه و تنزیه المله) را جمع کرد و از نهضت دور نشست.

تحقق تحولات اجتماعی

س12: چگونه می توان از عاشورا، در راستای توحید امت اسلامی و اقامه حکومتی به دور از خشونت و همراه با عفو و گذشت استفاده کرد؟

تحولات اجتماعی به دو گونه و صورت تحقق می یابد: 1. رفرم و اصلاح، 2. انقلاب و جهش.

در تحول اصلاحی، جامعه آرام آرام به اهداف اصلاحی فرهنگی، اجتماعی، سیاسی و... خود دست می یابد و هرگز دست به خونریزی نمی زند. چنانچه این تحول در آغاز نهضت اسلامی پیامبر اکرم صلی الله علیه و آله و سلم در مکه و هجرت او به مدینه رخ داده و پیامبر عرصه های فرهنگی و سیاسی را بدون خونریزی فتح کرده است که مسیح نیز همین طور است. اما انقلاب اجتماعی، همواره همراه با خشونت و خونریزی صورت می گیرد. زیرا تضاد میان نیروهای ارتجاعی و نیروهای اصلاح گر و انقلابی شدید می باشد و در نتیجه به خونریزی و مقاومت منتهی می شود. امثال آن در انقلاب بازگشت به اهداف اسلامی دوره عثمان، انقلاب فرانسه و الجزایر در دنیا مشاهده می شود. به نظر من این موضوع بستگی به شرایط جامعه مسلمین دارد که در چه مرحله ای از تمدن و شرایط اجتماعی به سر می برند، اگر آگاهانه باشد، قطعاً خون بر شمشیر پیروز است، چنانچه در ایران اتفاق افتاد و یا برخورد و خشونت ظهور می یابد، چنانچه در مورد انقلاب فرانسه (17 اکتبر) و الجزایر دیده می شود.

تلازم ابلاغ پیام یک نهضت، با تجمع، شعار و ابراز احساسات

س 13: گفته می شود که برای احیای اندیشه سید الشهداء و در نتیجه اجرای احکام الهی احتیاجی به اقامه شعائر حسینی (از قبیل سینه زنی، زنجیر زنی) که امروزه به شکل گسترده در میان شیعه و فرقه های مذهبی دیگر از قبیل هندوها نیز مطرح می باشد وجود ندارد؛ این مسأله، امری مطابق با قوانین

ص: 35

شرعی و عرفی نبوده، بلکه وسیله ای برای تمسخر دیگران است و لذا از توانایی های خود جهت جلوگیری از اقامه آن، بیشترین استفاده را می کنند، این سیاست استعماری را چگونه تفسیر می کنید؟

ابلاغ پیام یک نهضت و انتقال آن به نسل ها و ملت ها، قطعاً باید با نوعی تجمع، شعار و ابراز احساسات خاص همراه باشد، چنانچه این مراسم در ابلاغ پیام مسیح از سوی کاتولیک ها و احیای آیین های خاص در روز جهانی کار، پیام آزادی ابراهام لینکن (فروزاندن مشعل آزادی) با تجمع در زیر مجسمه آزادی، در همه ملت ها با آداب و رسوم مختلف دیده می شود.

طبیعی است ابلاغ پیام عاشورا به ملت های مسلمان و آزادی خواه، باید از راه یادآوری شعارها، کلمات، و خطبه های شهدای عاشورا صورت بگیرد و این مسأله تنها از راه اقامه مراسم عزاداری و یاد یادآوران امکانپذیر است.

اگر امروزه وسایل ارتباط جمعی گسترده شده، بهتر است از آنها نیز استفاده شود.

اما این که عده ای این مراسم را به نحو خاص اقامه می کنند، چنانچه در سؤال یادآوری شده است، طبعاً آنها نوعی آداب و رسوم محلی، قومی می باشد.

ولی در عین حال، حتی در آن نوع مراسمی که ضرر جانی مهلک برای انسان نداشته باشد، بی اشکال است، بلکه ابراز آن همان گونه که جمعی از علمای بزرگ شیعه، همه آنها را از شعائر مذهبی

می دانند، بدون شک بسیار مؤثر می باشد... و از کارهای بسیار خوب است، حتی بعضی از بزرگان دین آنها را در بعضی موارد واجب دانسته اند.

نقش امام حسین علیه السلام در جنبش آزادی بخش و اصلاح طلب

س 14: نقش امام حسین علیه السلام در جنبش های آزادی بخش و اصلاح طلب را چگونه ارزیابی می کنید؟

چنانچه قبلا اشاره شد، نهضت امام حسین علیه السلام نقش اول را در نهضت های آزادی بخش و عدالت خواهانه قرن های اول و دوم هجری ایفا کرده و در عصر ما نقش اول را در نهضت آزادی هندوستان و الهام گیری مهاتماگاندی و نهضت مشروطیت و انقلاب اسلامی ایران داشته و شواهد تاریخی نیز بر این مطلب دلالت دارند.

ریشه های استبداد در فرهنگ و ذهنیت مسلمانان

س 15: گاندی رهبر آزادی خواه هند می گوید: «از حسین بن علی علیهما السلام آموختم چگونه مظلوم باشم تا پیروز گردم». این کلام نغز را چگونه تحلیل می کنید و چرا مسلمانان، این پیام را دریافت نکرده و نتوانسته اند خود را از چنگال حکومت های استبدادی و دارای حاکمیت فردی نجات دهند؟

به نظر اینجانب مفهوم جمله گاندی تنها در بعد مقاومت در برابر ستمگر خلاصه شده است. اما روش مقاومت را خود گاندی ابداع

کرده است و در نتیجه کشور هند به استقلال رسیده و یکی از نمونه های کشورهای دموکراتیک در جهان امروز است.

اگر مسلمانان نتوانسته اند از پیام آزادی خواهی امام حسین علیه السلام عبرت بگیرند به نظر می رسد که هنوز ریشه های استبداد در فرهنگ و ذهنیت مسلمانان (خشک) نشده است و هنوز که هنوز است روابط اجتماعی بر مبنای تحمیل و تقلب مبتنی می باشد.

مسأله اصلی جوامع مسلمان استبداد است که در قرن های اخیر از سوی اصلاح گران مسلمان، در مصر و هند، دنبال شده است.

مادامی که ریشه این شجره خبیثه (به تعبیر آیت الله نائینی) خشک نشده است، مسلمانان هرگز چهره یک حکومت مطلوب را مشاهده نخواهند کرد.

ولی این هرگز به معنای آن نیست که ملت های ما رشد نداشته و نمی توانند آزادی و دموکراسی را تمرین نمایند. اگر ملت هایی در حیات اجتماعی خود به مرحله ای از دموکراسی رسیده اند، قطعاً آنها، این آزمایش های اجتماعی را، جلوتر از مسلمانان آغاز کرده اند و به آن مرحله از رشد اجتماعی نائل شده اند. پیمودن این راه برای ما مسلمانان نیز ممکن است.

احیای تعالیم اسلامی در غرب

س16: چگونه می توان از فلسفه قیام امام حسین علیه السلام در جهت احیای تعالیم اسلامی در غرب بهره جست؟

ص:38

فضای فرهنگی مغرب زمین با کشورهای اسلامی متفاوت است، امروزه کشورهای غربی از آزادی سیاسی، فرهنگی نسبتاً مطلوبی برخوردارند و از دانشگاه های علمی وسیع بهره مند می باشند. آنچه به نظر می رسد این که، از چند راه می توان این مهم را انجام داد:

1. برگزاری سمینارها و کنفرانس ها؛ همچنان که دانشمندان و مستشرقان با اقامه سمینارها و کنفرانس ها در دانشگاه ها به ارائه نظریات خود می پردازند، دانشمندان مسلمان و مسلمانان اندیشمند نیز می توانند از این ابزارها در ارائه ریشه های علمی و فلسفه قیام امام حسین علیه السلام استفاده نمایند.

2. ترجمه آثار؛ از طریق ترجمه آثار نویسندگان مسلمان در این زمینه نیز می توان به این مهم دست یافت، چنانچه حامد الگار نویسنده مسلمان که اخیراً نیز به کرامت تشیع نائل شده است، همین کار را انجام می دهد.

3. ایجاد رادیو و تلویزیون، از این طریق می توان پیام اسلام و نهضت امام حسین علیه السلام را به نسل های بعدی ابلاغ کرد.

4. راه اندازی نشریات و مجلات تبلیغی؛ همانگونه که مسیحیان و دیگر ادیان استفاده می کنند.

5. تهیه فیلم و نمایشنامه؛ با ساخت فیلم و نمایشنامه از نهضت کربلا می توان پیام شهدا و عاشورا را تبلیغ نمود.

شهادت امام حسین علیه السلام توسط شیعیان عراق؟

س 17: برخی عقیده دارند که شیعیان عراق حضرت امام حسین علیه السلام را به شهادت رساندند و از این بابت است که بعد از نفرین حضرت علیه السلام بر ایشان، تاکنون گرفتار این نفرین بوده و همیشه در حال هلاکت و کشته شدن هستند به گونه ای که اتفاقات این روزهای عراق بهترین دلیل بر آن می باشد. نظر حضرت عالی در این مورد چه می باشد؟

اگر به فرض محال معتقد باشیم که شیعیان، خود، امام حسین علیه السلام را به شهادت رساندند، گناه شیعیان امروز چیست تا به نفرین حضرت امام حسین علیه السلام گرفتار بیایند؟! اگر این گونه باشد که اینان ادعا می کنند، عدالت الهی زیر سؤال می رود.

علاوه بر این بر اساس یافته های تاریخی - آنگونه که یعقوبی در کتاب تاریخ خود ذکر می کند - کوفه در زمان قیام امام حسین علیه السلام یک منطقه شیعه نشین نبوده است بلکه گروه های مختلفی از مردم؛ همانند مسمانان، خوارج، امویان، مسیحیان و یهودیان در این شهر زندگی می کرده اند و همین ها بودند که در به شهادت رساندن امام حسین علیه السلام دست داشتند.

آنچه این مطلب را تأیید می کند خطاب حضرت امام حسین علیه السلام به آنان در روز عاشورا می باشد که فرمود: «ای شیعیان خاندان

ابوسفیان وای بر شما باد». (1) و نیز جواب آنان هنگامی که خطاب به آنها فرمود: «با من به کدامین گناه پیکار می کنید» (2) و پاسخ دادند: «به خاطر کینه ای که از پدرت داریم با تو پیکار می کنیم.»

قربانی کردن فرزند برای زیارت امام حسین علیه السلام

س18: آیا این درست است که در زمان زندگی یکی از امامان ما، زیارت کربلا توسط خلیفه عباسی زمان ممنوع شده بود؟ و مردم مجبور بودند فرزندان شان را به خاطر زیارت کربلا قربانی کنند؟ اگر صحیح است، آیا ممکن است مرجع معتبری که در این مورد گفته باشد، معرفی نمایید؟ و هم چنین نظر و عکس العمل امام در آن زمان در مورد این قربانی ها چه بوده است؟

قربانی کردن فرزند برای زیارت امام حسین علیه السلام در هیچ جا نیست و هیچ مرجعی اجازه نداده است. بلی، روایات متعددی دلالت دارد بر این که در راه زیارت امام هر گونه ضرر بدنی متوجه بشود، نباید ترک شود؛ دلیل اش نیز واضح است و آن این که بقای اسلام به قیام امام حسین علیه السلام بود و دوام آن به شعائر حسینی است.

ص: 41

1- «وَيَحْكُمُ يَا شَيْعَةَ آلِ أَبِي سَفْيَانَ»

2- «بِأَيِّ ذَنْبٍ تَقَاتِلُونِي»

بخش سوم: حوادث عاشورا

اشاره

ص: 43

س 19: این که مشهور است شریح قاضی (1) فتوا به قتل امام حسین علیه السلام داد آیا سند مشهور دارد؟

ص: 45

1- . شریح بن حارث بن قیس بن جهم بن معاویه، یا حارث بن منتجع کندی، قاضی معروف کوفه بود که او را برای مهارت در امر قضاوت مثل زند. وی در اصل، یمنی بود و عمر بن خطاب او را به قضای کوفه گماشت و مدت شصت سال به شغل قضاوت اشتغال داشت جز در ایام عبدالله زبیر که سه سال این کار را ترک کرد. در ایام حجاج از این شغل استعفا کرد و دیگر خانه نشین بود تا مرد. وی صد، یا صد و هشت و یا صد و بیست سال عمر کرد و در سال 97 یا 98 ق. در کوفه درگذشت. امیر مؤمنان علی علیه السلام نیز او را در ایام خلافت خود، در قضاوت بر جای گذاشت و یک بار بر او خشم گرفت و او را از کوفه اخراج و به «بانقیه» که ساکنانش همه یهودی بودند، تبعید کرد و دوباره باز گرداند. از امام صادق علیه السلام روایت است که چون حضرت علی علیه السلام شریح را به قضاوت گماشت، با وی شرط کرد که هیچ قضاوتی نکند جز این که به عرض او برسانند. برخی بزرگان شیعه او را مذموم می دانند؛ زیرا شایع است که وی به دستور عبیدالله بن زیاد فتوا داده است چون حسین بن علی علیهم السلام بر خلیفه وقت خروج کرده، دفع او بر مسلمانان واجب است. ولی در کتب معتبر این خبر نیامده است.

ظاهر این است که چنین نیست و لذا مختار تعرض شدید به او نکرد. فرد دیگری به نام شریح بوده که او فتوا داده است.

سخن امام حسین علیه السلام درباره اصحابشان

س 20: آیا سخن امام حسین علیه السلام درباره اصحابشان که فرمود:

«أما بعد فإني لا أعلم أصحاباً أوفى ولا خيراً من أصحابي» (1) دلیل بر افضلیت آنان بر سلمان و ابوذر و عمار و مقداد و مالک اشتر می باشد؟

هیچ محذوری ندارد کسانی که امام حسین علیه السلام به ایشان این جملات را فرموده افضل از آن چند نفر باشند.

رعایت اصول آزادی خواهی و کرامت انسانی

س 21: مفهوم جمله «ان لم یکن لکم دین و کنتم لاتخافون المعاد فکونوا احراراً فی دنیاکم» (اگر دین ندارید و از معاد نمی هراسید در دنیا آزاده باشید) چیست و مفهوم این کلام را چگونه تعبیر می کنید؟

ص: 46

1- . آن حضرت در شب عاشورا و پس از قطعی شدن جنگ، در جمع یاران خود فرمود: «أما بعد فإني لا أعلم أصحاباً أوفى ولا خيراً من أصحابي ولا أهل بيت أبر ولا أوصل من أهل بيتي فجزاكم الله عتًی خیر»؛ بعد از حمد و ستایش، من یارانی باوفاتر و نیکوتر از یاران خودم و خاندانی نیکوتر و مهربان تر از خاندان خودم نمی شناسم. خداوند از جانب من به شما پاداش نیک عنایت فرماید». تاریخ طبری، ج 3، ص 315؛ [1] عوالم بحرانی، ج 17، ص 243.

به نظر ما مفهوم این جمله بسیار گویا است و آن رعایت اصول آزادی خواهی و کرامت انسانی است. زیرا اصل آزادی خواهی، یکی از اصول انسانی و حقوق طبیعی انسان است و چندان ارتباطی با عقیده و مذهب ندارد اگر چه اسلام به عنوان یک عقیده آن را تأیید کرده و برای عمل به آن تأکید می کند ولی اصل آزادی خواهی چنانچه در اعلامیه جهانی حقوق بشر و انقلاب فرانسه نیز آمده است اصلی انسانی و مربوط به کرامت انسان است.

امام حسین علیه السلام می گوید: اگر عراقیان معتقد به اسلام و معاد نباشند، لااقل اصل انسانیت خود را حفظ نمایند و در جنگ تن به تن، با آن که می جنگد مقابله نمایند و به کودکان و زنان که در حال جنگ نیستند تعرض نکنند.

آگاهی امام حسین علیه السلام از سرنوشت خود و بقای دین

س 22: عده ای بر این عقیده اند که اگر امام حسین علیه السلام می دانست در کربلا به شهادت می رسد اقدام به سفر نمی کرد، زیرا این کار قتل نفس است و آن را حرام می دانند. در قبال این طرز تفکر چه می توان گفت؟

آگاهی امام از سرنوشت خود، واقعیتهایی است که پیشاپیش از طرف پیامبر صلی الله علیه و آله و سلم و پدرش امام علی علیه السلام به او رسیده بود، ولی علم به سرنوشت و آینده، هرگز او را وادار نمی کند که مسیر

طبیعی خود را طی نکنند. امام حسین علیه السلام در مکه اعلام کرد راهی که او در پیش دارد راهی پر مخاطره است و فداکاری و از خود گذشتگی لازم دارد.

طبیعی است کسی که با حکومتی مبارزه می کند و ادعای استقلال طلبی دارد، و قیام می کند، حتی در عصر حاضر، آماده شهادت است و می داند که ممکن است در این راه به شهادت برسد، چنانچه این مسأله نه در مورد امام، بلکه در حق بسیاری از مبارزان و انقلابیون نیز صادق است و قیام، نسبت به امام حسین علیه السلام، در اندیشه بشری نمی گنجد، امام حسین علیه السلام می داند که کشته شدنش سبب بقاء دین است، چون فساد مخالفین را ظاهر می کند پس باید راه خود را ادامه دهد و سرانجام به پیروزی نائل گردد.

بیان فرجام کار از ابتدای حرکت

س 23: امام حسین علیه السلام به یاران خود فرمودند: «اینک شب فرا رسیده است، پس از تاریکی آن استفاده کنید و سپس در شهرها و روستاهای خود پراکنده گردید و فرج الهی را انتظار بکشید، زیرا اینان تنها مرا می خواهند و اگر مرا به چنگ بیاورند به دیگران کاری ندارند» (1)، آیا گناهی بر کسانی

ص: 48

1- . المنتظم: 5/ 337 و 338. الکامل فی التاریخ: 3/285. ارشاد شیخ مفید: 2/91. تاریخ الامم و الملوک: 4/618. و این سخن به گونه ای دیگر نیز روایت شده است آنچنان که در تفسیر عسکری علیه السلام: صفحات 178 و 179 آمده است که حضرت امام حسین علیه السلام فرمودند: «شما را از بیعت خود آزاد نمودم پس به نزد کسان و خویشان خود بروید.» و حضرتش به اهل بیت گرامی اش فرمودند: «شما را از همراهی خود آزاد گذاردم چرا که شما توانایی آنان را ندارید زیرا قدرت و تعدادشان چندین برابر شماست و آنان تنها مرا می خواهند پس مرا با این گروه تنها بگذارید که خداوند مرا یاری خواهد داد و همان گونه که با پدران گرامی مان رفتار می نمود مرا نیز از لطف خود محروم نخواهد کرد.» پس گروهی از سپاهیان از او جدا شدند. پس از آن خاندان گرامی اش به او عرضه کردند: تو را تنها نخواهیم گذاشت و آنچه بر تو از مصیبت ها بگذرد بر ما هم خواهد گذشت و آنچه تو را آزرد ما را نیز بیازارد و ما اگر همراه تو باشیم به خداوند متعال نزدیکتر خواهیم بود. پس به آنان فرمود: «اگر جان خود را چنانکه من آماده ساخته ام، مهیا نموده اید بدانید که خداوند برای کسانی که سختی ها را تحمل می نمایند جایگاه های نیکو را در نظر گرفته است. و بدانید که خداوند به خانواده ام و من ... کراماتی را عنایت فرموده تا دشواری ها را بر من آسان نماید و شما را بخشی از این کرامت ها خواهد بود. و بدانید که شیرینی و تلخی دنیا مانند خوابی است، و بیداری راستین در آخرت است و آن کسی سود می نماید که آخرت را بدست بیاورد و زیانکار کسی است که آن را از دست بدهد.

که ایشان را ترک نمودند و یاری نکردند، هست؟ چون خود امام علیه السلام بیعت را از آنان برداشت و یا آنگونه که از کلام بانوزینب کبری علیها السلام پیداست که فرمود: «آیا یارانت را آزمودی؟» تنها آزمونی جهت سنجش آنها بوده است؟

امام حسین علیه السلام از ابتدای حرکت از مدینه فرجام کار خود را بیان می کرد و همراهانش را به فداکاری در راه خود، دعوت می نمود، از آن جمله فرمود: «هر کس که خواهان فدا کردن جان خود برای ما می باشد و خود را برای دیدار پروردگارش آماده ساخته است به

همراه ما روانه گردد». (1) با این وجود گروهی از همراهان حضرت، اهداف دنیوی خود را دنبال می کردند و امام حسین علیه السلام در شب عاشورا نمی خواستند که از این گروه کسی به اجبار همراه ایشان باقی بماند. البته این به معنای معذور بودن آنها در یاری نکردن حضرت، نیست چرا که یاری ایشان واجب بود.

نهی ارشادی امام حسین علیه السلام به زینب کبری علیها السلام

س 24: مفهوم و مقصود امام حسین علیه السلام از منع نمودن خواهر گرامی اش زینب کبری علیها السلام در این فرموده ایشان چیست: «خواهرم تو را سوگند می دهم و از تو می خواهم که سوگند مرا نشکنی، چون به شهادت رسیدم بر [مصیبت] من گریبان چاک نکن و صورت خود را خراش مده و ناله و شیون ننما» (2)؟

آنچه به کمک قرائن بیرونی به دست می آید این است که امام حسین علیه السلام می خواستند بانو زینب کبری علیها السلام و زنان همراهشان نقش ایشان را در زمان بعد از شهادت حضرتش ادامه دهند و از

ص: 50

-
- 1- «أَلَا- وَ مَنْ كَانَ بَاذِلًا- فَبِنَا مُهْجَتَهُ، مُوْطِنًا عَلَى لِقَاءِ اللَّهِ نَفْسَهُ، فَلْيَرَحَلْ مَعَنَا» لهوف: 38. كشف الغمه: 1:573. [1] بحار الانوار: 44:366 و 367. [2] عوالم العلوم: 17: 216 و 217. الحدائق الوردیه: 1:117.
  - 2- . قال عليه السلام: «يا أختاه، إني أقسمتُ عليكِ فأبري قسَمي، لا تشقِّي عليَّ جيباً، ولا تخمِشي عليَّ وجهاً، ولا تدعِي عليَّ بالويلِ و الثُّبورِ إذا أنا هَلَكْتُ». الارشاد، ج 2، ص 93. [3] مستدرک، ج 2، ص 451. [4] بحار، ج 45، ص 2، [5] بقیه باب 37.

آنجا که ایفای این نقش نیازمند قدرت و سرسختی زیادی می باشد، حضرت علیه السلام جهت راهنمایی ایشان این گونه آشکار نمودن ضعف و ناتوانی را منع فرمودند و این نهی یک نوع نهی ارشادی محسوب می شود.

اقامه نماز ظهر و عصر

س25: آیا امام حسین علیه السلام در روز عاشورا نماز ظهر و عصر را جمعاً و بطور خوف نخواند؟

چون مستفاد از روایتی که مفید نقل فرموده و روایات دیگر این است که شهادت امام علیه السلام در آخر روز عاشورا و به حساب اهل فن تقریباً یک ساعت قبل از غروب شمس بوده، بنابر این امام نماز ظهر و عصر را جمعاً خوانده و صلاه خوف بوده است کما اینکه در روایات تصریح شده است.

تقاضای امام حسین علیه السلام از دشمنان

س26: در برخی از روایات آمده است که حضرت امام حسین علیه السلام پس از اینکه در لحظات آخر عمر در برابر عمل انجام شده قرار گرفتند، از دشمنان خود تقاضا کردند که او را در رفتن به سرزمینی دیگر آزاد بگذارند. این مطلب تا چه اندازه واقعیت دارد؟

اگر این مطلب درست باشد - هر چند که از طریق معتبری روایت نشده است - منظور امام حسین علیه السلام از این گفته اتمام حجت بر

ص:51

آنان و اثبات این موضوع می باشد که ایشان برای پیکار نیامده، بلکه به دعوت کسانی آمده است که ایشان را برای حکومت و فرماندهی دعوت نموده بودند.

دلیل پرتاب نمودن خون علی اصغر بر آسمان

س 27: در برخی از روایات آمده است که حضرت امام حسین علیه السلام پس از بیرون آمدن خون از بدن مبارک خود و شیرخواره اش آن را به سوی آسمان پرتاب می نمود و حتی یک قطره از آن به زمین باز نمی گشت. راز این کار در چه چیزی نهفته است؟

آنچه به اثبات رسیده این است که حضرت سیدالشهداء علیه السلام خون مبارک فرزند شیرخوار خود و هم چنین خون مبارک خود را پس از ضربه خوردن توسط پیکان سه شعبه در قلب گرامی شان به سمت آسمان پرتاب کردند که از این خون حتی یک قطره هم به سمت زمین بازنگشت و دلیل این کار حضرت جلوگیری از نزول عذاب الهی بر مردم بوده است.

نعداد کشته شدگان و مجروحان توسط امام حسین علیه السلام

س 28: آیا این مطلب اثبات شده است که حضرت امام حسین علیه السلام در روز عاشورا دو هزار نفر را کشته اند؟

ابن شهر آشوب در کتاب مناقب خود درباره حضرت سیدالشهداء علیه السلام بیان می کند که: «حضرت علیه السلام آنقدر پیکار نمود

تا اینکه هزار و نهصد و پنجاه نفر را به قتل رسانید که البته باید آمار مجروحان را نیز بدان افزود».

شاعر «یا سیوف خذینی»

س 29: آیا شعر: «اگر دین محمد سامان نمی شود مگر به کشتن من، پس ای شمشیرها مرا براباید» (1) از حضرت امام حسین علیه السلام می باشد؟

بیت مذکور سروده شاعر معروف شیخ محسن ابوالحب می باشد و در دیوان ایشان نیز آمده است ولی به عنوان زبان حال به حضرت امام حسین علیه السلام نسبت داده می شود.

منع امام حسین علیه السلام از مشارکت زنان در جهاد

س 30: با توجه به اینکه جهاد بر زنان واجب نمی باشد و مسئولیتی در قبال جنگ ندارند به چه دلیلی امام حسین علیه السلام زنان را با خود به کربلا بردند؟

حضرت امام حسین علیه السلام به قصد جهاد به سوی کربلا حرکت نمودند تا گفته شود: چرا زنانی که جهاد بر آنان واجب نیست را به همراه خود به کربلا بردند؟ بلکه ایشان در صحرای کربلا محاصره شدند و مجبور به دفاع از خود گردیدند؛ پس این جهاد یک نوع جهاد دفاعی بوده است و با تمام اینها، حضرت علیه السلام زنان را از مشارکت در جهاد منع فرمودند.

ص: 53

1- . إن كان دين محمد لم يستقم إلا بقتلى يا سيوف خذینی

سر برهنه شدن زنان خاندان نبوت و امامت

س31: عده ای عقیده دارند این مطلب که زنان خاندان امام حسین علیه السلام سربرهنه شده باشند از طریق درستی برای ما ثابت نشده است، این سخن تا چه اندازه ای صحیح می باشد؟

این سخن صحیح و درست می باشد زیرا زنان گرانقدر خاندان نبوت و امامت والاتر از این هستند که سربرهنه در برابر دیدگان افراد بیگانه ظاهر شوند. البته این به معنی باطل بودن آنچه درباره خارج شدن زنان آشفته موی اهل بیت (بر اساس نقل زیارت ناحیه مقدسه) نمی باشد زیرا امکان دارد که زنان اهل بیت علیهم السلام موهای خود را برای نشان دادن میزان غم و اندوه و آن هم از زیر حجاب آشفته نموده باشند.

تفاوت اصحاب و انصار امام حسین علیه السلام

س32: آیا تفاوتی میان انصار امام حسین علیه السلام با اصحابش وجود دارد؟

منظور از انصار کسانی هستند که شخصی را در مواجهه با دشمنان یاری می نمایند در حالی که مقصود از اصحاب همراهان و ملازمان شخص می باشد، چه او را در مواجهه با دشمنان یاری نمایند و چه یاری نکنند، به زبانی دیگر: رابطه میان این دو عنوان؛ رابطه عموم و خصوص من وجه است زیرا ممکن است شخصی توفیق نصرت را بیابد و در مقابل دشمنان به شخص

ص:54

یاری رساند در حالی که توفیق مصاحبت و ملازمت شخص را نیابد، همانند آن شخص مسیحی که به دست امام حسین علیه السلام ایمان آورد و همراه امام پیکار نمود. در مقابل، صاحب ممکن است به توفیق ملازمت و همراهی فرد دست پیدا کند اما موفق به یاری رساندن به هنگام پیکار با دشمنان نشود مانند محمد بن حنفیه، نیز ممکن است شخصی توفیق صحبت و نصرت را به صورت همزمان پیدا کند مانند حبیب ابن مظاهر (رضوان الله علیه).

خودداری نمودن حضرت عباس علیه السلام از آشامیدن آب

س 33: به چه دلیل است که حضرت عباس علیه السلام از آشامیدن آب خودداری نمودند در حالی که این کار مقدمه یک عمل واجب یعنی نجات جان خود و دیگران می باشد؟

دلیلی که ثابت نماید آشامیدن آب باعث نجات جان مولایمان قمر بنی هاشم علیه السلام و دیگران می شده است در دست نیست به ویژه این که حضرت امام حسین علیه السلام ایشان را از فرجام کار آگاه نموده بودند و حتی اگر یافته های تاریخی ثابت نمایند که نوشیدن آب باعث نجات می شده است باز هم نمی توان مطمئن بود که این عمل واقعاً وظیفه ایشان بوده است؛ چنانکه از ظاهر فرمایش ایشان در این رجز خوانی مشهور که: «به خدا که این از جمله اخلاق دینی من نمی باشد» نیز همین مطلب برداشت

ص: 55

می شود، به زبان دیگر نوشیدن آب بر ایشان حرام بوده است و ایشان نسبت به وظایف و تکالیفش از همه آگاه تر می باشد و چرا نباشد وقتی که معصوم علیه السلام در حق او می فرماید: «او به طور کامل از علم انباشته شده است.» (1)

زمان خاکسپاری امام حسین علیه السلام و یارانش

س34: بین شهادت امام حسین علیه السلام و تدفین ایشان چند روز طول کشیده است؟

روایات در این زمینه گوناگون و متفاوت می باشد، ولی گمان نزدیک به علم، در این رابطه این است که خاکسپاری امام حسین علیه السلام و یارانش در شامگاه دوازدهم محرم انجام گرفته است.

دفن سر مبارک امام حسین علیه السلام

س35: آیا سر مبارک امام حسین علیه السلام به همراه کاروانیان به کربلا بازگشت و به همراه بدن مبارک دفن گردید؟ و یا چگونه که اهالی مصر ادعا دارند در کشور مصر مدفون می باشد؟

در زمینه دفن سر مبارک اختلافاتی وجود دارد که از این قرار است:

ص:56

1- . «رُقِّ الْعِلْمَ رَقًّا» .

نخست: نظری که میان شیعیان امامیه و اهل تسنن مشترک می باشد و آن این که سر مبارک بعد از شام به کربلا بازگشت و به همراه بدن شریف به خاک سپرده شد. این نظر مشهور میان شیعیان و عقیده جمعی از علمای شیعه بوده و برخی از معاصرین این نظر را مورد اجماع علمای شیعه دانسته اند.

دوم: نظری که میان اهل تسنن و مذهب اسماعیلیه مشترک می باشد و آن این که سر مبارک ابتدا در دمشق به خاک سپرده شد و سپس از آنجا به عسقلان و آنگاه به قاهره منتقل و در آنجا به خاک سپرده شد.

سوم: نظر دیگر که برخی از علمای شیعه قائل به آن می باشند این است که سر مبارک در نزد پدر گرامی شان علیه السلام در نجف اشرف مدفون می باشد. صاحبان این نظریه به جز آنچه از صاحب وسائل بر می آید مشخص نمی باشند و برخی از اخبار به آن اشاره نموده است ولی علما در پذیرفتن آن جانب احتیاط را برگرفته اند.

چهارم: نظری است که برخی از اهل تسنن دارند و آن این است که سر مبارک در مدینه و در جوار قبر مادر گرامی اش حضرت زهرا صلی الله علیه و آله و سلم به خاک سپرده شد.

پنجم: گروهی نیز عقیده دارند که سر مبارک به همراه بدن شریف به آسمان عروج نموده است.

ولی آنچه من از میان روایات بسیار و روشن انتخاب کرده ام این است که به آسمان عروج نکرده و در زمین موجود می باشد که

این امر به تواتر آمده است. اما در مورد محل دقیق دفن رأس مبارک هر چه جستجو کردم نتوانستم به صورت قاطع محل آن را معین نمایم، زیرا همانگونه که بسیاری اذعان دارند دلایل هیچ کدام از نظریه ها قاطع نمی باشد.

صاحب کتاب تذکره الخواص در این باره چه زیبا گفته است که:

«به طور کلی سر و یا بدن مبارک در هر کجا که باشد در جان ها و دل ها قرار دارد و در فکر و اندیشه ها جای گرفته است».

هم چنین یکی از بزرگان ما سروده است:

مولی حسین را نجوید در شرق و یا غرب زمین

و همه را رها کنید و راهتان را کج کنید به سوی من، زیرا محل شهادت او در دل من جای دارد (1).

روایات صحیح در خاک سپاری سرهای شهدای کربلا

س36: روایت های صحیح و درست در مسأله خاک سپاری سرهای شهدای کربلا به همراه بدن های شریف چه می باشد؟ و در چه منابعی موجود است؟

آنچه «سبب» در کتاب «تذکره» خود آورده است و نزد محدثان و مورخان مشهور می باشد و «طبری»، «اسفرائینی»، «دینوری» و دیگران نیز بیان کرده اند این است که: سرهای شهدا به همراه

ص: 58

1- . لا تَطْلُبُوا الْمَوْلَى الْحُسَيْنَ بِشَرْقِ أَرْضٍ أَوْ بِغَرْبٍ وَ دَعُوا الْجَمِيعَ وَ عَرَّجُوا نَحْوَى فَمَشْهَدُهُ بِقَلْبِي

رأس شریف امام حسین علیه السلام از کربلا به کوفه و از آنجا به شام منتقل گردید و سپس به کربلا عودت داده شد و در کنار اجساد به خاک سپرده شد.

در کتاب ترجمه «تاریخ اعثم کوفی» آمده است: «یزید، علی بن حسین را با همراهانش به سمت مدینه روانه نمود و سرهای شهیدان را به آن باز گردانید، پس به سمت مدینه حرکت نمودند و در روز بیستم ماه صفر به کربلا رسیدند، پس سر را نزد بدن شریف به خاک سپردند و سرهای شهدا را نیز در همان جا دفن کردند».

در کتاب «تاریخ حبیب السیر» نیز آمده است:

«یزید بن معاویه سرهای شهیدان را به علی بن حسین علیه السلام سپرد و او آنها را در بیستم ماه صفر در کنار بدنهای گرامی به خاک سپرد و سپس به سمت مدینه منوره رهسپار گردید.»

در ادامه این مطلب می خوانیم:

«این درست ترین روایت هاست که به دست رسیده است».

تلاوت آیه شریفه «أَمْ حَسِبْتَ أَنَّ أَصْحَابَ الْكَهْفِ ..»

س 37: راز و هدف از تلاوت آیه شریفه «أَمْ حَسِبْتَ أَنَّ أَصْحَابَ الْكَهْفِ وَالرَّقِيمِ كَانُوا مِنْ آيَاتِنَا عَجَبًا» (1) توسط رأس شریف حضرت سیدالشهدا علیه السلام چه بوده است؟

ص: 59

1- «آیا گمان می بری که اصحاب کهف و رقیم، در میان عجایب و غرایب ما چیز شگفتی هستند؟» کهف/9. [1]

تلاوت آیه شریفه مذکور از جمله اموری است که به خودی خود آشکار می باشد، چه مقصود حضرت علیه السلام این بوده که مشخص نماید سخن گفتن سر بریده شده بر بالای نیزه، یک نشانه الهی است و دلیلی برای شگفتی از آن وجود ندارد؛ زیرا از طریق قرآن ثابت شده است که اصحاب کهف هم ده ها سال پس از مرگشان سخن گفتند، بنابراین همان گونه که این نشانه الهی، مظلومیت و کرامت اصحاب کهف را نشان می دهد، درباره سیدالشهدا علیه السلام نیز همین مطلب صدق می کند.

سر به کجاوه زدن حضرت زینب علیها السلام

س38: آیا این روایت که بیان می دارد حضرت زینب علیها السلام سر مبارک خود را به چوب کجاوه زدند و خون از زیر نقاب حضرت جاری شد، روایت درستی می باشد؟

بله. این روایت بدون شک معتبر می باشد.

مجروح ساختن سرها توسط قبیله بنی اسد

س39: گفته می شود که گروهی از قبیله بنی اسد سرهای خود را جهت همدردی با امام حسین علیه السلام مجروح ساختند، شعار: «ای کاش همراه تو بودیم آقای من و سود بزرگ نصیبمان می شد» را سر دادند و یکی از معصومین علیه السلام نیز این عمل آنان را تأیید فرمودند، آیا روایتی در دست می باشد که این مطلب در آن آمده باشد؟

ص:60

روایت بنی اسد در کتابهای معتبر موجود نیست.

زمان بازگشت کاروان اسیران

س 40: آیا بازگشت کاروان اسیران اهل بیت علیهم السلام در اربعین حسینی در همان سال نخست شهادت امام حسین علیه السلام اتفاق افتاد؟ و یا این بازگشت در سال بعد بوده است؟

پس از تحقیق و جستجوی کامل، مطمئن شدیم که بازگشت کاروان اسیران در اربعین حسینی همان سال شهادت حضرت امام حسین علیه السلام صورت گرفته است.

طی الارض امام سجاد علیه السلام به کربلا

س 41: حضرت امام سجاد علیه السلام چگونه توانست خود را به کربلا برساند و اجساد مبارک را به خاک بسپارد؟

آنگونه که از برخی روایات بر می آید ایشان از طریق طی الارض به کربلا رسیدند که البته این گونه مسائل خارق العاده برای معصومین علیهم السلام سخت نمی باشد و طبق بسیاری از آیات و روایات، کثیری از انبیاء الهی و اوصیاء از اینگونه امور بهره برده اند.

ص: 61

س42: مختار که انتقام حضرت امام حسین علیه السلام را گرفت در دوره کدام امام زندگی می کرد؟ و چگونه انتقام حضرت علیه السلام را از قاتلان ایشان گرفت؟

مختار در دوره امام علی بن الحسین علیه السلام می زیست و قیام او در کوفه و چهارده روز مانده به ربیع الثانی سال شصت و شش هجری صورت گرفت. وی ابراهیم اشتر را در هفتم محرم سال شصت و هفت هجری به جنگ ابن زیاد روانه ساخت و گفت: «تا کشتندگان حسین بن علی علیه السلام و خاندانش را نکشم هیچ خوردنی و آشامیدنی برایم گوارا نیست»، او عمر بن سعد، شمر بن ذی الجوشن، خولی بن یزید و دیگر عاملان شهادت سیدالشهداء علیه السلام را به قتل رساند. مدت حکومت او در کوفه یک سال و نیم بود و پس از آن در سن شصت و هفت سالگی به شهادت رسید.

چاک دادن گریبان حضرت قاسم بن الحسن علیه السلام

س43: به نظر حضرت عالی احتمالاً دلیل این که حضرت امام حسین علیه السلام گریبان حضرت قاسم بن الحسن علیه السلام را چاک دادند چه بوده است؟

روایتی در کتاب «مدینه المعاجز» وجود دارد که بیان می نماید:

«امام حسین علیه السلام گریبان های قاسم علیه السلام را درید، عمامه اش را دو نیم نمود، سپس آن را بر صورتش آویزان کرد، آنگاه لباس هایش

را به صورت کفن بر او پوشاند، شمشیرش را در میان بست و به سمت میدان جنگ روانه ساخت»، جدا از موضوع میزان اعتبار این روایت، آنچه از ظاهر آن بر می آید این است که دلیل پاره نمودن گریبان این بوده است که لباس ها به شکل کفن درآیند.

معرفی بُریر

س 44: بُریر که به همراه امام حسین علیه السلام به شهادت رسید کیست؟

بریر، مردی پارسا، پرهیزکار و قاری قرآن بود، از بزرگان قاریان قرآن کریم به شمار می آمد و گفته شده که بهترین قاری زمان خود بوده است. ایشان از بندگان صالح خداوند بود و از شجاعان گرانتقد و از بزرگان کوفه شمرده می شد. از او در واقعه کربلا، ماجراها، سخنان و پنجهایی نقل شده که میزان قدرت ایمانش را نشان می دهد.

میزان قابل اعتماد بودن حمید بن مسلم (راوی ماجرای کربلا)

س 45: حمید بن مسلم که ماجرای کربلا را روایت نموده است تا چه میزان قابل اعتماد می باشد؟

حمید بن مسلم در میان رجال ذکر نشده و تنها شیخ طوسی او را از اصحاب حضرت امام سجاد علیه السلام به شمار آورده است. وی ظاهراً شیعه می باشد ولی وضعیت مورد اعتماد بودن سخنانش بر ما پوشیده است. اما به هر حال استفاده از روایاتش اشکالی ندارد

ص: 63

زیرا چنانکه از سخنانش بر می آید شخصیت بی طرفی بوده که جز اصل ماجرا و رساندن خبر آن به دیگران چیز دیگری برایش اهمیت نداشته و در این امر، همانند روزنامه نگاران دوران ما عمل نموده است.

ورود اهل بیت پیامبر صلی الله علیه و آله به کربلا در اربعین اول

س 46: با این که محدث نوری در «لؤلؤ و مرجان» از «شیخ مفید و شیخ طوسی و شیخ کفعمی و علامه حلی» رضوان الله علیهم اجمعین روایت فرموده که اهل بیت پیامبر علیهم السلام روز اربعین از شام به طرف مدینه حرکت کردند و ورود اهل بیت علیهم السلام به کربلا را در روز اربعین علمائی مانند علامه مجلسی رحمه الله در زاد المعاد، فاضل بیرجندی رحمه الله در وقایع الشهور، محدث قمی رحمه الله در منتهی الامال، دکتر آیتی رحمه الله در بررسی تاریخ عاشورا رد فرموده اند نظر حضرت عالی چیست؟

این امر مورد اختلاف است. ولی به نظر من، ورود به کربلا همان اربعین اول بوده است.

نقش حضرت زینب علیها السلام در واقعه عاشورا

س 47: نقش حضرت زینب علیها السلام در واقعه عاشورا چه بود؟

قطعاً فداکاری و شهادت طلبی امام حسین علیه السلام و یارانش، در شرایط بسیار سخت صحرای کربلا، با وضع فجیعی به پایان رسید و امام حسین علیه السلام شهید شد. ولی تکمیل رسالت او و ابلاغ

ص: 64

پیام شهدا، اگر چه به طور ظاهری به وسیله راویانی مانند «حمید بن مسلم» صورت گرفته اما رسانیدن اصل پیام و ابلاغ آن به قوم خواب رفته کوفه و شام و در طول تاریخ به نسل های مسلمان، به وسیله حضرت زینب علیها السلام بوده است.

حضرت زینب علیها السلام قافله سالار خیل اسیران است. شیر زنی است سخنور و شجاع که در مراحل حساس اسارت در کوفه و شام، سخنرانی های آتشین در دفاع از نهضت حسینی ایراد کرده است. بهتر است که سخنرانی او و خواهرش ام کلثوم در کوفه، در کتاب های تاریخی ملاحظه شود تا حقیقت نقش حضرت زینب علیها السلام در تکمیل رسالت حسینی روشن گردد.

ص: 65

بخش چهارم: اعتقادی

اشاره

ص: 67

مقایسه امام حسن علیه السلام و امام حسین علیه السلام

س 48: از میان امام حسن علیه السلام و امام حسین علیه السلام کدامشان برتر می باشد؟ آیا آنها از نظر فضیلت برابر هستند؟ زیرا از یکی از علما خواندم که به چند دلیل امام حسن علیه السلام از برادرشان امام حسین علیه السلام برتر می باشند، از آن جمله روایت صدوق است از هشام بن سالم، در کمال الدین که روایت کرده است از امام صادق علیه السلام پرسیدم: از میان حسن علیه السلام و حسین علیه السلام کدام یک برتر می باشد؟ فرمود: حسن علیه السلام از حسین علیه السلام برتر است.

و از آن جمله اینکه امام حسن علیه السلام بر امام حسین علیه السلام مقام امامت داشت از آنجا که امام هر زمانی از تمام مردم زمان خود افضل است و امکان ندارد که برابر باشد زیرا ترجیح دادن چیزی بدون دلیل شایسته نمی باشد، خواهشمندیم نظر خود را در این باره بیان فرمایید؟

مقایسه امام حسن علیه السلام و امام حسین علیه السلام بر پایه دوره امامت امام حسن علیه السلام از اساس، نادرست بوده و درست این است که اگر

قرار بر مقایسه باشد هر یک از این دو امام را در دوره امامت خود او مورد مقایسه قرار دهیم که نتیجه مقایسه این می شود که این دو بزرگوار امام هستند چه قیام کنند و چه قیام ننمایند و هیچ کدام بر دیگری برتری ندارد. درست است که نهضت امام حسین علیه السلام باعث بقا و استمرار دین اسلام گردید اما این نهضت بدون صلح امام حسن علیه السلام امکان پذیر نمی گردید.

اعطای کرامت های بی نظیر به امام حسین علیه السلام

س 49: با توجه به این مطلب که تمامی ائمه اطهار علیهم السلام با وجود نقش های مختلفی که بر عهده داشته اند یک هدف واحد را دنبال می نمودند، کدام نقش از این میان دشوارتر محسوب می شود؟ و اگر تمامی آنها یکسان هستند به چه دلیلی به امام حسین علیه السلام کرامت هایی (1) عطا شده که به هیچ یک از فرزندانشان عطا نشده است؟

در این موضوع که نقش امام حسین علیه السلام دشوارتر بوده است هیچ جای شکی نیست، و مصائبی که بر ایشان و خاندان بزرگوارشان گذشت به مراتب از مصائب فرزندان گرامی اش دشوارتر بوده است؛ به همین دلیل است که مزایایی برای حضرتش قرار داده شده است که برای غیر از او قرار داده نشده است. و این همان مطلبی است که در روایت مشهوری از امام باقر علیه السلام به آن اشاره شده است: «خداوند، حسین علیه السلام را در مقابل کشته شدنش این

ص: 70

گونه پاداش داد که؛ امامت را در نسل او، و شفا را در تربتش قرار داد، دعا را در نزدیکی قبرش مستجاب می گرداند و روزهای زیارتش و رفت و آمد آن را از عمر زائرش محسوب نمی کند» (1).

نقش امام حسین علیه السلام نسبت به دین

س 50: اگر بر طبق فرموده خداوند متعال:

«الْيَوْمَ أَكْمَلْتُ لَكُمْ دِينَكُمْ وَأَتَمَمْتُ عَلَيْكُمْ نِعْمَتِي وَرَضِيْتُ لَكُمُ الْإِسْلَامَ دِينًا» (2)

رسول خدا صلی الله علیه و آله و سلم دین را کامل نموده است پس نقش امام حسین علیه السلام نسبت به دین چیست؟

منظور از کامل شدن دین خدا در این آیه شریفه، تعیین امیر مؤمنان علی علیه السلام به عنوان ولی، امام، خلیفه و نگاهبان دین و اسلام می باشد. این نقش و مسئولیت پس از او به فرزندان گرامی اش و از آن جمله به حضرت امام حسین علیه السلام باید منتقل شود و این بدان معنی است که کامل شدن دین خدا بدون امامت حضرت سیدالشهدا علیه السلام و تلاش های دوران امامتش ممکن نمی باشد.

ص: 71

-
- 1- عن الامام الباقر عليه السلام: إن الله عَوَّضَ الْحُسَيْنِ عَلَيْهِ السَّلَامَ عَنْ قَتْلِهِ، أَنَّ الْإِمَامَةَ فِي ذُرِّيَّتِهِ، وَالشِّفَاءَ فِي تَرْبَتِهِ، وَاجَابَهُ الدُّعَاءَ عِنْدَ قَبْرِهِ، وَ لَا تُعَدُّ أَيَّامَ زَائِرِهِ جَائِئاً وَ رَاجِعاً مِنْ عَمْرِهِ.
  - 2- «امروز دین شما را برایتان کامل نمودم و نعمت خود را بر شما تمام گردانیدم، و اسلام را برای شما به عنوان آیینی برگزیدم»؛ مائده/3.

[1]

مقام زینب کبری علیها السلام و حضرت عباس علیه السلام

س 51: آیا بانو زینب کبری علیها السلام و حضرت ابوالفضل العباس علیه السلام معصوم می باشند؟ دلایل شما بر عصمت ایشان چه می باشد؟

هر دوی این بزرگواران از لحاظ فضل و صفات والا و کمال چنان هستند که بلافاصله در مقام بعد از معصومین علیهم السلام قرار می گیرند و چنان است که بعد از چهارده تن معصومین علیهم السلام، کسی برتر از آنان نمی باشد ولی عصمت به همان چهارده نفر معصومین اختصاص دارد. (یعنی این بزرگواران عصمت از گناه داشتند اما عصمت کبرای امامت و حفظ از هر خطای کوچک که مخصوص امامان است را نداشتند) (1).

روایت بانو حکیمه دختر امام جواد علیه السلام

س 52: روایتی توسط بانو حکیمه دختر امام جواد علیه السلام نقل شده و شیخ طوسی در کتاب الغیبه آن را آورده است، در این روایت می خوانیم:

«حضرت امام حسین علیه السلام در حقیقت تنها در ظاهر به خواهر خود وصیت فرمودند و هر چه به حضرت زینب علیها السلام نسبت داده می شد در حقیقت به صورت مخفیانه از حضرت امام زین العابدین علیه السلام صادر می گردید» میزان درستی این روایت را بیان فرمایید؟

ص: 72

1- حضرت معصومه علیها السلام و برخی امامزادگان علیهم السلام و شیعیان خاص که باب ائمه علیهم السلام بودند نیز وضعی مشابه داشتند و نمی توان به صراحت در مورد برتری آنان بر دیگری قضاوت کرد.

این روایت بدون اشکال و معتبر می باشد.

ازدواج علی اکبر علیه السلام

س53: آیا حضرت علی اکبر علیه السلام ازدواج نموده بودند؟

در زیارت حضرتش علیه السلام توسط امام صادق علیه السلام آمده است که:

«درود بر تو و خاندانت و خانواده ات و پدرانت و فرزندانت و مادران گرامی ات که خداوند ناپاکی را از آنان دور نمود و آنها را پاکیزه قرار داد» (1).

روایتی از امام رضا علیه السلام نیز وجود دارد که بیان می نماید ایشان همسری به نام ام ولد داشته اند و شاید به همین علت است که کنیه ایشان ابوالحسن بوده است.

ازدواج حضرت قاسم علیه السلام

س54: نظر حضرت عالی درباره داستان ازدواج حضرت قاسم علیه السلام که توسط طریحی در کتاب الْمُنتَخَبِ، سید بحرانی در کتابِ مَدینه المعاجز، حائری در کتاب مَعَالی السَّبْطِین، شعرانی در کتاب ترجمه نَفْسُ الْمَهْمُومِ و دیگران آورده اند چه می باشد؟

ص:73

1- «صَلَّى اللَّهُ عَلَيْكَ، وَعَلَى عَتْرَتِكَ، وَأَهْلِ بَيْتِكَ، وَأَبَائِكَ، وَأَبْنَائِكَ، وَأُمَّهَاتِكَ الْإِخْيَارِ، الَّذِينَ أَذْهَبَ اللَّهُ عَنْهُمْ الرَّجْسَ وَطَهَّرَهُمْ تَطْهِيراً». مدرک: بحار الانوار، ج 98، ص 186، باب 18، ح 30؛ [1] کامل الزیارات، ص 239. [2]

نظر ما همان نظر علامه مامقانی می باشد که می فرمایند: «آنچه او در کتاب المنتخب درباره داستان ازدواج ایشان آورده است را نه من و نه سایر محققان در کتاب های سیره و مقتل معتبر پیدا نمودیم».

خلوت خانم سکینه علیها السلام با خداوند متعال

س 55: بعضی از کتاب ها مانند «کتاب اغانی، تألیف ابوالفرج اصفهانی و کتاب أعلام النساء تألیف عمر کَحّاله» عنوان می کنند که خانم سکینه علیها السلام دختر امام حسین علیه السلام خواننده، شاعر و ادیب بوده و با بسیاری از شاعران، خوانندگان و ادیبان مشهور تاریخ دیدار می کرده است. نظر حضرت عالی درباره این گونه سخن ها چیست؟

درباره این بانوی گرامی (جانها به فدایش) از پدر ایشان حضرت امام حسین علیه السلام روایت شده است که: «سکینه اغلب اوقات با خداوند متعال خلوت می کرد و به هیچ چیز دیگر توجه نداشت» (1) و این سخن تمامی ادعاهای مشابه با موارد مذکور را رد می کند، هر آنچه در این باره گفته شده تنها در کتاب اغانی از ابوالفرج اصفهانی آمده است که او نویسنده ای خبیث از بنی امیه می باشد و خود کتاب هم درباره لهو و طرب و آواز است.

ص: 74

1- . قال سيدالشهدا عليه السلام : «و أمّا سکینه فغالب علیها الاستغراق مع الله»

فرموده امام حسین علیه السلام در مورد بندگان نافرمان

س 56: امام حسین علیه السلام می فرماید: «خدایا تو می بینی که از دست این بندگان نافرمانت، چه می کشم» (1)، «عبد» کسی است که از بندگی شیطان، نجات یافته و نافرمان، آن است که شیطان را عبادت و بندگی می کند؛ حال چگونه است که امام حسین علیه السلام، آنان را هم، بنده خدا می خواند و هم نافرمان؟

در روایت مذکور، منظور از عباد(بندگان) کسانی است که در مالکیت حقیقی خداوند، قرار دارند؛ مالکیت حقیقی به معنای تسلط کامل مالک بر مملوک است به گونه ای که مالک، زمام ایجاد و بقای مملوک را در اختیار دارد و انسان نافرمان هر چند از این نقطه نظر، بنده خداوند به شمار می آید اما در واقع با اطاعت از امر و نهی شیطان، او را بندگی می کند.

مفهوم ذبح و قربانی در آیه «وَقَدَّيْنَاهُ بِذَبْحٍ عَظِيمٍ»

س 57: منظور از ذبح و یا قربانی عظیم در این آیه شریفه «وَقَدَّيْنَاهُ بِذَبْحٍ عَظِيمٍ» (2) چه می باشد؟

آیه دو مفهوم ظاهری و باطنی در خود دارد. مفهوم ظاهری قربانی عظیم، گوسفندی می باشد که جبرئیل از سوی خداوند

ص: 75

1- . «اللَّهُمَّ إِنَّكَ تَرَى مَا أَنَا فِيهِ مِنْ عِبَادِكَ هَؤُلَاءِ الْعِصَاءِ»

2- . «و او را در ازای قربانی بزرگی باز رها کردیم» صفات 107:37. [1]

سبحان به زمین آورد تا به جای اسماعیل علیه السلام قربانی شود و از آنجایی که از سوی خداوند متعال بوده از آن با تعبیر عظیم یاد شده است.

اما مفهوم باطنی آن این است که: منظور از قربانی و ذبح عظیم، حضرت سیدالشهدا امام حسین علیه السلام می باشد به این ترتیب که چون در عالم ذر آنچه را که در مورد اسماعیل علیه السلام و نیاز به قربانی به جای او، بر پیامبران و امامان علیهم السلام عرضه شد، حضرت امام حسین علیه السلام داوطلب گردید تا ذبح عظیم باشد و به جای اسماعیل علیه السلام در کربلا قربانی گردد، البته نه به خاطر شخص حضرت اسماعیل علیه السلام بلکه از این جهت که ایشان جدّ پدری بزرگ گرامی اش حضرت محمد صلی الله علیه و آله و سلم و پدر و مادر بزرگوارش حضرت امیرمؤمنان علی علیه السلام و حضرت فاطمه زهرا علیها السلام می باشد و از این جهت است که حضرت امام حسین علیه السلام جان گرامی اش را فدای وجود این گرامیان نمود.

(چون این بزرگواران باید از صلب حضرت اسماعیل بیرون می آمدند؛ در عالم معنا بلای او را به جان خرید تا اجداد و پدرانیشان را حفظ کند و در عالم دنیا با تأخیر زمانی به عهد آسمانی خود عمل کرد این یکی از حکمت های بلای حضرت حسین علیه السلام است).

ارتباط سوره فجر و واقعه کربلا

س 58: چه رابطه ای میان سوره فجر و واقعه کربلا وجود دارد؟

ص: 76

از امام صادق علیه السلام روایت شده است که: «سوره فجر را در نمازهای واجب و مستحب خود بخوانید زیرا سوره حسین بن علی علیهم السلام می باشد». (1) روایت دیگری علت رابطه میان این سوره و امام حسین علیه السلام را مشخص می سازد. در این روایت آمده است که ابو اسامه از امام صادق علیه السلام پرسید:

به چه دلیلی این سوره ویژه امام حسین علیه السلام گردید؟

امام علیه السلام فرمودند: آیا این کلام خداوند متعال [در این سوره] را نشنیده ای که:

«يَا أَيُّهَا النَّفْسُ الْمُطْمَئِنَّةُ * ارْجِعِي إِلَىٰ رَبِّكِ رَاضِيَةً مَّرْضِيَّةً * فَادْخُلِي فِي عِبَادِي * وَادْخُلِي جَنَّتِي (2)»؟ همانا که منظور حسین بن علی علیهم السلام است. زیرا اوست که به راستی دارای نفس مطمئنه، خشنود و خدایسند می باشد.

ولی این مطلب که به چه دلیل از سیدالشهدا علیه السلام به نفس مطمئنه تعبیر شده است دارای نکته ها و رازهایی است که اینک مجال پرداختن به آنها نیست.

ص: 77

-
- 1- . عن الامام الصادق عليه السلام : «اقرأ سورة الفجر في فرائضكم و نوافلكم، فأنها سورة الحسين بن علي عليه السلام»
  - 2- . «ای نفس مطمئنه، خشنود و خدایسند به سوی پروردگارت بازگرد و در میان بندگان من در آی و در بهشت من داخل شو»؛ فجر / آیات 27 الی 30. [1]

سند روایتی از امام رضا علیه السلام درباره امام حسین علیه السلام

س 59: آیا سند خبر «همانا روز حسین علیه السلام پلک های ما را زخم کرده و اشک های ما را ریزان نموده است» (1) که از امام رضا علیه السلام روایت شده درست نیست؟ و همان طور که عده ای گفته اند، می توان به دلالت آن اعتراض کرد؟

این خبر را شیخ صدوق در امالی از جعفر بن محمد بن مسرور از حسین بن محمد بن عامر از عمویش عبداللّه بن عامر از ابراهیم بن ابی محمود از امام رضا علیه السلام نقل کرده است و در میان راویان آن، کسی که در او توقف شود وجود ندارد به جز ابن مسرور؛ که او هم ثقة است، چون شیخ صدوق مکرر درباره او از «رحم اللّه» یا «رضی اللّه» استفاده کرده است، علاوه بر آن توثیق وی از سوی عده ای از متأخرین، برای اثبات وثاقتش نزد ما کافی است، همان طور که ملاً وحید بهبهانی احتمال داده است او همان جعفر بن قولویه باشد، و بر فرض صحت این ادعا - که بعید نیز نیست - او از ثقة بودن بالاتر است.

قیام امام حسین علیه السلام سبب بقا و پایداری دین اسلام

س 60: نظر حضرت عالی درباره این مطلب چیست: «کاری که امام حسین علیه السلام در کربلا به انجام رسانید از تلاش ها و کارهای بیست و سه ساله رسول خدا صلی الله علیه و آله و سلم، برتر می باشد»؟

ص: 78

1- . إن يوم الحسين أفرح جفوفنا و أسبل دموعنا؛ امالی صدوق، ص 190.

در این مطلب که قیام امام حسین علیه السلام سبب بقا و پایداری دین اسلام بوده است جای هیچ شک و شبهه ای نیست و او را فضائل و برتری هایی است که گفتار و نوشتار از بیان آنها عاجز است. اما این مطلب که عمل امام حسین علیه السلام از عمل جدش رسول خدا صلی الله علیه و آله و سلم برتر است بی گمان مورد رضایت خود ایشان نیز نمی باشد و می بایست از بیان آن خودداری کرد.

مصیبت زهرا علیها السلام در سقیفه پایه مصیبت امام حسین علیه السلام در کربلا

س61: از نظر اهل دل، از میان دو مصیبت حضرت زهرا علیها السلام و حضرت امام حسین علیه السلام کدامیک سخت تر می باشد؟

پایه آنچه در روز کربلا اتفاق افتاد از روز سقیفه ریخته شد و این مطلب را قاضی ابوبکر ابن ابی قریعه از علمای اهل سنت در اشعار خود آورده است: «و دیدید که حسین در روز سقیفه کشته شد» (1) و از علمای تشیع، محقق اصفهانی نیز سروده است:

«آنچه از بلاها بر مادرش وارد آمد به حضرت زینب علیها السلام در صحرای کربلا به ارث رسید» (2).

با تمام اینها آنچه از روایات بر می آید این است که مصیبت حضرت امام حسین علیه السلام به حتم سخت ترین مصائب بوده است

ص: 79

1- . و اریکُم أنّ الحسینَ أُصیبَ فی یومِ السقیفه

2- . ما اصابَ امّها من البلا فهو تراثها بطفّ کربلا

چنانکه امام حسن علیه السلام به برادر گرامی شان امام حسین علیه السلام فرمودند: «روزی به سختی و طاقت فرسایی روز شهادت تو نیست یا ابا عبدالله».

گریستن آسمان بر امام حسین علیه السلام

س62: چگونه می توان این حقیقت را برای اهل سنت، تبیین نمود که پس از شهادت حسین علیه السلام، آسمان برای ایشان گریست و پدیده هایی از این دست رخ داد؟

شما می توانید با استناد به کتاب های اهل سنت، این حقیقت را برای آنان تبیین نمایید؛ به عنوان مثال در کتاب های آنان آمده است که در جریان جنگ صفین، از آسمان خون بارید و...

چنانکه ذَهَبی در «سیر أعلام النبلاء» (ج 4، ص 510) می نویسد:

«... خونی تازه و خالص از آسمان باریدن گرفت و بر روی دجله فرود آمد...».

در تاریخ طبری (ج 7، ص 389) نیز آمده است: خونی تازه و خالص از آسمان بارید.

هم چنین ابن کثیر در البدایه و النهایه (ج 7، ص 293) می نویسد: ما در جنگ صفین که میان علی علیه السلام و معاویه در گرفت، حاضر بودیم، و بارش خون تازه و خالص از آسمان را به چشم خود مشاهده نمودیم.

در مورد امام حسین علیه السلام و عاشورا نیز این دست حوادث در کتب

ص:80

اهل سنت، یافت می شود چنانکه ابن عساکر، در «شرح حال امام حسین» ص 354 می نویسد: «پس از یحیی بن زکریا، آسمان تنها برای یک نفر و آن هم حسین بن علی علیهما السلام گریه کرد».

همین مطلب در کتاب های ذیل نیز آمده است:

1. بُغِيَةُ الطَّلَبِ فِي تَارِيخِ حَلَب، صفحه 78/أ، و در چاپی دیگر: 1 ص 93.
2. يَنَابِيعُ الْمَوْدَّةِ لِذَوِي الْقُرْبَى، تَأْلِيفُ قُنْدُوزِي حَنْفِي، ج 3 ص 83، نیز در صفحات 15، 20، 91، 101، 102.
3. تَارِيخُ مَدِينَةِ دِمَشَق، تَأْلِيفُ ابْنِ عَسَاكِر، ج 14، ص 227.
4. سِيرَةُ الْأَعْلَامِ تَأْلِيفُ ذَهَبِي، ج 3، ص 312، به نقل از فسوی.
5. تَهْذِيبُ الْكَمَالِ تَأْلِيفُ الْمِزِّي، ج 6، ص 433.
6. نَظْمُ دُرَرِ السَّمَطَيْنِ، تَأْلِيفُ زَرَنْدِي حَنْفِي، ص 222.
7. ذَخَائِرُ الْعُقَبِيِّ فِي مَنَاقِبِ ذَوِي الْقُرْبَى، تَأْلِيفُ طَبْرِي، ص 145.

شبهه افکنی های دشمنان اسلام در میان شیعیان

س 63: دشمنان اسلام در کشورهای کم و بیش شیعه نشین، شبهه افکنی های گسترده ای را به ویژه علیه مسأله عاشورا و امام حسین علیه السلام به راه انداخته اند تا از این طریق فضایل امام حسین علیه السلام و خاندان ایشان را در محافل شیعیان، زیر سؤال ببرند. در ذیل به برخی از شبهه افکنی های مذکور اشاره می رود:

1- سخن گفتن سر امام حسین علیه السلام، امکان پذیر نیست، چرا که سخن گفتن سر بریده، معجزه بوده و معجزه تنها و تنها مخصوص پیامبران علیهم السلام است.

2- حدیث «ظرف شیشه ای ام سلمه»، (1) پذیرفتنی نیست.

3- توانایی برخی اصحاب امام حسین علیه السلام در قتل تعداد زیادی از دشمنان، محل تردید و انکار است.

4- چرا ابوالفضل العباس هنگامی که خود را به آب رساند از نوشیدن آن خودداری نمود و حال آنکه در صورت نوشیدن آب، بهتر می توانست به نبرد با دشمن پردازد؟!

5- گریه کردن برای امام حسین علیه السلام، عملی غیر اسلامی و دور از تمدن است.

6- اصحاب امام حسین علیه السلام در مقایسه با برخی مؤمنان در دوره های بعد، از ارزش و جایگاه کمتری برخوردار هستند. «این در حالی است که امام حسین علیه السلام درباره اصحاب خود می فرماید: اصحابی وفادارتر و بهتر از اصحاب من، وجود ندارد».

7- کار به جایی رسیده است که شبهه افکنان، آگاهی امام حسین علیه السلام نسبت به شهادت در روز عاشورا را زیر سؤال می برند و علم ایشان به بسیاری از مسائل و رویدادها را انکار می کنند.

دیدگاه جنابعالی در مورد سخنان مذکور چیست؟

در برابر این سخنان و مبلغان آن چه باید کرد؟ و چگونه می توان پاسخ این مسائل را برای عامه مردم بیان نمود؟

خواهشمندم در صورت امکان، تک تک شبهات فوق را به تفصیل پاسخ گوئید.

ص: 82

1- . قاروره أم سلمه.

در مورد انکار سخن گفتن سر مبارک امام حسین علیه السلام و محال بودن این امر در مورد ائمه علیهم السلام باید گفت:

ائمه علیهم السلام از ولایت تکوینی بهره می برند و بر اساس این ولایت، اختیار امور جهان در دست آنان قرار دارد به گونه ای که می توانند به دلخواه خود در امور جهان، تصرف نموده، برخی امور را ایجاد و برخی دیگر را از میان بردارند؛ برخوردارگی ائمه علیهم السلام از ولایت تکوینی، مسلم و قطعی است و در اثبات آن همین بس که قرآن کریم، برخوردارگی از ولایت تکوینی را به افرادی نسبت می دهد که در جایگاهی پایین تر از ائمه علیهم السلام قرار دارند، به آیات ذیل دقت کنید:

«قَالَ الَّذِي عِنْدَهُ عِلْمٌ مِنَ الْكِتَابِ أَنَا آتِيكَ بِهِ قَبْلَ أَنْ يَرْتَدَّ إِلَيْكَ طَرْفُكَ»، (1) «فَسَدَّ خُرْنَا لَهُ الرِّيحَ تَجْرِي بِأَمْرِهِ رُحَاءً حَيْثُ أَصَابَ * وَ الشَّيَاطِينَ كُلَّ بَنَّاءٍ وَ غَوَّاصٍ * وَ آخِرِينَ مُقَرَّنِينَ فِي الْأَصْفَادِ»، (2)

«أَنِّي أَخْلُقُ لَكُمْ مِنَ الطِّينِ كَهَيْئَةِ الطَّيْرِ فَأَنْفُخُ فِيهِ فَيَكُونُ طَيْرًا بِإِذْنِ اللَّهِ وَ أُبْرِئُ الْأَكْمَهَ وَ الْأَبْرَصَ وَ أُحْيِي الْمَوْتَى بِإِذْنِ اللَّهِ وَ أُتَبِّئُكُمْ

ص: 83

1- . «کسی که نزد او دانشی از کتاب (الهی) بود گفت: من آن را پیش از آنکه چشم خود را بر هم زنی برایت می آورم»، سوره نمل بخشی از آیه 40.

2- . «پس باد را در اختیار او قرار دادیم که هر جا می خواست به فرمان او آرام حرکت می کرد و به زیر فرمان او در آوردیم. همه بناها و غواصان دیورا، و گروه کثیری از دیوها را در غل و زنجیر به زیر فرمان او کشیدیم. (سوره ص آیات 36 الی 38) [1]

بِمَا تَأْكُلُونَ وَ مَا تَدَّخِرُونَ فِي بُيُوتِكُمْ»، (1) در این میان آیات دیگری نیز وجود دارد که ولایت تصرّف در جهان طبیعت را برای برخی افراد، مورد تأیید قرار می دهد.

حال که قرآن کریم، داشتن ولایت تکوینی را برای افراد فوق، به اثبات می رساند، رسول خدا صلی الله علیه و آله و جانشین ایشان نیز - که به تصریح قرآن (سوره رعد/43) از علم کتاب برخوردار است - به طریق اولی از این ولایت، بهره می برند.

روایات متواتری وجود دارد که معجزات و کرامات معصومین علیهم السلام را به اثبات می رساند و از جمله آنها می توان به تصرّف ولایی در تصویر شیر و تبدیل شدن آن به یک شیر درنده واقعی اشاره نمود.

ما بی هیچ تأویل و تفسیری، این روایات را می پذیریم چرا که معصومین علیهم السلام حتی پس از رحلت نیز کراماتی همچون درمان بیماری های لاعلاج، رفع دشواری ها و... را به مَنْصَه ظهور گذاشته اند. مگر نه این است که روح صدیقه کبری پس از غسل و کفن به بدن ایشان بازگشت و حسن و حسین علیهما السلام را در آغوش گرفت؟

ممکن است منکران سخن گفتن سر مبارک امام حسین علیه السلام،

ص: 84

1- «من از گِل برای شما [چیزی] به شکل پرنده می سازم آنگاه در آن می دمم، پس به اذن خدا پرنده ای می شود و به اذن خدا نایبای مادرزاد و پیس را بهبود می بخشم و مردگان را زنده می گردانم و شما را از آنچه می خورید و در خانه هایتان ذخیره می کنید خبر می دهم»؛ سوره آل عمران، بخشی از آیه 49.

عدم وجود دلیل را علت انکار آن قلمداد کنند که در این صورت باید سری به کتابهای تاریخی بزنند و روایات فراوان مربوط به حادثه مذکور را مطالعه نمایند. (که مسلمات تاریخ را نمی توان انکار کرد).

به این ترتیب مشخص می شود که انکار حدیث «ظرف شیشه ای ام سلمه» توجیهی ندارد زیرا این حدیث، تصرف پیامبر علیهم السلام در طبیعت را خاطر نشان می سازد و به همان دلایلی که در مورد سخن گفتن سر مبارک امام حسین علیه السلام، عرض شد نمی توان رخداد آن را انکار کرد.

در مورد آب نخوردن حضرت عباس علیه السلام که به عنوان ایراد مطرح شده است باید گفت: تأمل در چگونگی شهادت ایشان، خود به خود پاسخی روشن به این ایراد است که؛ آب خوردن، توانایی ایشان را برای ادامه نبرد، افزون می کرد! (1) شگفت آورترین ایراد مذکور در سؤال شما، این است که گریه کردن برای امام حسین علیه السلام، عملی غیر اسلامی و دور از تمدن محسوب می شود و این در حالی است که روایات متواتر، گریه کردن برای امام حسین علیه السلام را مورد تشویق قرار داده اند.

من پیش از این، ایراد مربوط به عدم آگاهی امام حسین علیه السلام از بسیاری امور و حوادث، از جمله شهادت در سرزمین کربلا را

ص: 85

1- . به این ایراد قبلا در سؤال 33 پاسخ مفصّل داده شد، مراجعه شود.

پاسخ گفته ام و اکنون برخی جوانب آن را بازگو می کنم:

1- علم معصومین ناشی از شدت ارتباط آنها با مبدأ وجود بوده و از علم و اراده خداوند، سرچشمه می گیرد چرا که معصومین علیهم السلام، جایگاه علم خداوند هستند، علم آنها از علم خداوند و تابع اراده اوست و تنها و تنها چیزی را می خواهند که خداوند بخواهد، آنها با وجود این علم، اراده ای جز اراده خداوند متعال ندارند و اراده خداوند، بر اراده آنان مسلط است.

امام حسین علیه السلام در اشاره به این حقیقت می فرماید: «رضایت خداوند، رضایت ما اهل بیت است»، (1) به این معنا که من از شهادت و پاره پاره شدن بدنم آگاهی دارم اما عازم کربلا می شوم زیرا این کار، رضایت خدا را در پی دارد و رضایت خداوند، رضایت ماست.

برخی به امام حسین علیه السلام اعتراض نموده و او را از ادامه حرکت بر حذر داشتند که امام در پاسخ به آنان، حقیقت مذکور را مورد تأکید قرار داد و فرمود: «خداوند می خواهد کشته شدن مرا ببیند» (2).

2- خداوند متعال به علم خود عمل نمی کند (3) چرا که در غیر این

ص: 86

1- «رضی الله رضانا اهل البيت»

2- «شاء الله ان یرانی قتیلاً»

3- چون خداوند می دانست چه خواهد شد بدون امتحان باید عذاب می کرد یا ثواب می داد اما به علم خود عمل نمی کند و فرصت امتحان به مخلوقات می دهد تا بر خودشان نیز ثابت شود آنچه خدا می دانست به چه علت درست بود.

صورت - به تصریح روایات - هیچ پیامبری را مبعوث نمی کرد، کتابی نمی فرستاد و به ارائه استدلال برای بندگان خود نمی پرداخت؛ از همین رو معصومین علیهم السلام هم که پرتو علم خود را از علم خداوند، اقتباس نموده اند، به علم خود عمل نمی کنند. (و مثل مردم عادی یا اخبار ظاهری که می شنوند تکلیف خود را مشخص می کنند چون علوم باطنی در بسیاری از موارد تکلیف، نمی آورد).

نقش عقل در اعمال روز عاشورا

س 64: عاشقان ابا عبدالله علیه السلام ایام عاشورا کارهای زیادی انجام می دهند؛ نقش عقل بشر در این کارها چیست؟

نقش عقل در این مرحله، با دو هدف مشخص می شود:

اول؛ کار برای نگاه داشتن ریشه های عاشورا به عنوان یک مناره فکری نورانی در جهان؛ از این رهگذر که این امر جزء شعائری است که به ما دستور احیای آن داده شده و فرموده اند: «امر ما را زنده بدارید، خدای رحمت کند کسی را که امر و راه ما را احیا کند» (1).

دوم؛ بهره گیری از این سالروز با استفاده از آنچه با اهداف امام حسین علیه السلام تناسب دارد و تطابق آن ها با سلوک عملی حیات فردی و اجتماعی خود.

ص: 87

1- . احیوا امرنا، رحم الله من احیی امرنا؛ الانتصار، ج 9، ص 33.

سال و محل تولد حضرت رقیه و همراهی ایشان با امام حسین علیه السلام

س 65: حضرت رقیه در چه سالی و کجا متولد شده است؟ آیا حضور ایشان در کاروان امام حسین علیه السلام و سفر امام به سوی کوفه قطعی است؟

آنچه از تاریخ برمی آید این است که حضرت رقیه علیها السلام بین سال 57 و 58 ه. ق در مدینه منوره متولد شد و وفاتش در دهم صفر 61 هجری (1) در دمشق می باشد، پس سه تا چهار سال داشته است.

ارباب مقاتل در مورد حضور او در واقعه کربلا نقل کرده اند که امام حسین علیه السلام در بیشتر از یکجا و یک حادثه، نام او را به زبان رانده به خصوص در ساعات آخر عمر شریف آن حضرت، زمانی که می خواست با اهل و عیالش وداع کند با صدای بلند ندا داد:

ای خواهرم، ای ام کلثوم و توای زینب و توای رقیه و توای فاطمه و توای رباب بنگرید اگر کشته شدم گریبان چاک نکنید و چنگ به صورت نزنید و بیتابی نکنید. «اللهم فی قتلی الطوفوف». وهم چنین در مقتل ابی مخنف که قدیمی ترین مقتل درباره اباعبدالله الحسین علیه السلام می باشد آمده که در روز عاشورا برای وداع با اهل بیت و عیالش ندا کردند:

(ای ام کلثوم، و ای سکینه، و ای رقیه و ای عاتکه و ای زینب، ای اهل بیت من درود من بر شما باد).

ص: 88

اسناد موجود درباره حضرت رقیه علیها السلام در منابع اهل سنت

س66: آیا اعتقاد به وجود مقدس حضرت رقیه، جزء باورها و اعتقادات خاص شیعیان است و یا در منابع اهل سنت نیز می توان مصادری یافت که گویا و معترف به وجود حضرت رقیه باشند؟

جهت استناد به این منابع برای شیعه و سنی، لطفاً به آنها اشاره بفرمایید.

از منابع تشیع که درباره حضرت رقیه سخن گفته اند می توان به ارباب مقاتل و از منابع اهل سنت نیز می توان به منابع زیر اشاره نمود:

عبدالوهاب فرزند احمد شافعی مصری (متوفی در سال 972 ه) در کتابش «المنن: باب دهم» درباره مرقد رقیه علیها السلام چنین گفته است:

این خانه، بقعه ای است در دمشق که به وسیله آل پیامبر صلی الله علیه و آله و رقیه شهیده، دختر حسین علیها السلام شرف پیدا کرده است.

علامه شیخ حافظ سلیمان القندوری الحنفی (متوفی در سال 1294 ه) نام رقیه علیها السلام را از زبان اباعبدالله علیه السلام ذکر کرده:

(پس ندا کرد ای ام کلثوم، و ای سکینه، و ای رقیه، و ای عاتکه، و ای زینب، و ای اهل بیت من درود من بر شما باد).

علامه حائری در کتاب معالی السبطین می نویسد:

دختران امام حسین علیه السلام عبارتند از: سکینه، فاطمه صغری،

فاطمه کبری و رقیه علیهنّ السّلام. (1) مادرش طبق نقل ها؛ امّ اسحاق و امّ جعفر قُضاعیّه یا شاه زنان بوده است. (2)

سرگذشت حضرت رقیه علیها السلام در واقعه عاشورا

س 67: کیفیت وفات حضرت رقیه علیها السلام را بیان فرمایید و آیا روایت خطیبان از ماجرای شام، درباره اینکه ایشان پس از اینکه در خواب امام را دید و پس از آن با مشاهده سر بریده امام حسین علیه السلام از دنیا رفت، صحیح است؟

حضرت رقیه در واقعه کربلا، دختر بچه ای است که به خاطر کمی سنش، کشته شدن پدرش را از او پنهان نمودند.

کتب تاریخی درباره کیفیت شهادتش اینگونه گفته اند:

حسین علیه السلام دختر کوچکی داشت که بسیار او را دوست می داشت و او نیز بسیار پدر را دوست می داشت و در شام به همراه اسیران بود؛ در فراق پدر شب و روز گریه می کرد به او می گفتند او در سفر است.

شبى پدر را در عالم رؤیا دید زمانى که از خواب بیدار شد بسیار بى تابى کرد و گفت: پدرم و نور چشمم را براىم بیاورید.

هر چه اهل بیت علیهم السلام خواستند او را آرام کنند بیتابى و گریه او بیشتر می شد: به خاطر گریه او حزن اهل بیت علیهم السلام برانگیخته شد و آنها نیز به گریه افتادند و بر سر و صورت زدند و بر سر خود

ص: 90

1- ستاره درخشان شام ص 197

2- همان ص 199

خاک ریختند و موها را پریشان کرده و صدای شیون و فریاد آنها بالا رفت. یزید فریاد و شیون آنها را شنید و گفت: چه خبر است؟ به او گفتند: دختر کوچک حسین علیه السلام پدرش را در خواب دیده، از خواب بیدار شده، پدرش را می خواهد و گریه می کند. زمانی که لعین این را شنید، دستور داد: «سر پدرش را برایش ببرید و در مقابلش قرار دهید تا آرام شود».

سر را در طبقی قرار داده و با پارچه ای پوشاندند؛ و در مقابلش قرار دادند. دختر پارچه را برداشت و سر را در بغل گرفت در حالی که این گونه می گفت: ای پدر چه کسی تو را با خونت خضاب کرد؟ ای پدر چه کسی رگ گردن تو را بریده؟ ای پدر چه کسی مرا در کودکی یتیم کرد؟ ای پدر یتیمه تا بزرگ شود چه کسی را دارد؟ ای پدر زنان بدون رو بند چه کسی را دارند؟ ای پدر بیوه زنان اسیر چه کسی را دارند؟ ای پدر چشمان گریان چه کسی را دارند؟ ای پدر گمشده های غریب چه کسی را دارند؟ ای پدر بعد از تو که را دارم؟ بعد از تو من چه نامیدم، چه غریبم، ای پدر ای کاش من قربانی تو می شدم. ای پدر ای کاش قبل از این کور بودم.

ای پدر کاش جان می دادم و محاسن به خون خضاب شده تو را نمی دیدم، پس لب هایش را بر لب شهید مظلوم قرار داد و گریه کرد تا اینکه بیهوش شد.

امام زین العابدین علیه السلام به عمه اش فرمود: ای عمه ای زینب، یتیمه را از روی سر پدرم بلند کن که زندگی را ترک کرده است زمانی که حضرت زینب او را تکان داد روح مطهرش، دنیا را ترک

کرده بود. صدای شیون و زاری بلند شد. گفته شده: اهل بیت برایش زن غسله ای آوردند که او را غسل دهد. او وقتی لباس های کودک را در آورد گفت من او را غسل نمی دهم، زینب فرمود: چرا او را غسل نمی دهی؟ گفت: می ترسم بیمار باشد زیرا پهلوهای او را کبود دیدم. زینب فرمود: به خدا سوگند او بیمار نیست ولیکن این ضربه تازیانه های اهل کوفه است.

ثواب زیارت حضرت رقیه علیها السلام

س68: آیا زیارت حضرت رقیه جزء زیارت مشاهد مشرفه به شمار آمده و از اجر و ثواب برخوردار است؟ آیا توسل و تضرع به حضرت رقیه جائز و در مظان استجاب قرار دارد؟

حرم حضرت رقیه علیها السلام در فاصله صد متری مسجد اموی یا بیشتر از آن و در دمشق قرار دارد. مسلمانان شیعه و سنی در زیارت حرم شریفش جدیت کرده اند به طوری که اکنون در زمره مشاهد مشرفه ای قرار گرفته که مردم از هر گوشه و کنار دنیا به سوی او می شتابند. بسیاری از مردم با کوله باری از حوائج به قبر او پناه می برند و این یتیمه را شفیع و وسیله خود در درگاه خداوند قرار می دهند و خداوند حاجت های آنها را به برکت رقیه علیها السلام اجابت کرده و چه بسا بیمارانی که شفا یافتند و چه قرض داران که قرضشان ادا گشته و چه بسا گرفتارانی که هم و غمشان برطرف شده و چه بسا اندوه و سختی که زائل گشته است.

ص:92

دسته های عزاداری در سالروز وفات ام البنین

س 69: نظرتان درباره دسته های عزاداری در سالروز وفات ام البنین چیست؟ آیا این کار بدعت است؟

کسی که گفته این کار بدعت است معنای بدعت را نمی داند؛ و سخن صحیح آن است که این کار یکی از امور راجح و طاعات مستحب است.

مشروعیت دسته های عزاداری در روز وفات ام البنین

س 70: عده ای با این بهانه که ام البنین جزء معصومین علیهم السلام نیست، مانع برپایی دسته های عزا در سالروز وفات ایشان می شوند؛ نظر شما چیست؟

اگر جواز [برپایی عزاداری] مختص معصومین علیهم السلام بود، نباید برای عباس بن علی، علی اکبر، حضرت زینب و شهدا و قهرمانان کربلا و... عزاداری می شد. کسی که چنین حرفی را می زند از مردم عادی شیعه نیز نیست چه رسد به این که از علمای آنها باشد؛ همه مواردی که بر استحباب عزاداری نسبت به این افراد دلالت دارد بدون هیچ تفاوتی، بر استحباب عزاداری برای این زن بزرگ معظم نیز دلالت می کند. من برای کسانی که این دسته های عزاداری را برپا می کنند دعا می کنم و از ایشان می خواهم مرا دعا کنند.

ص: 93

بخش پنجم: زیارت نامه ها

اشاره

ص: 95

س 71: آداب زیارت عاشورا چیست؟ آیا ابتدا باید دو رکعت نماز زیارت را به جا آورد و آنگاه زیارت را خواند یا آنکه شیوه دیگری را باید در پیش گرفت؟ زیارت نامه کمتر شناخته شده ای هم وجود دارد، آیا هر دو زیارت نامه، نتیجه یکسانی دارند یا خیر؟

من ابتدا یکی از زیارت نامه های امام علی بن ابی طالب علیه السلام را می خوانم، آنگاه دو رکعت نماز می گزارم، سپس یک صد بار تکبیر می گویم، آنگاه زیارت عاشورا را می خوانم، بعد از آن یک صد بار ستمکاران را لعنت می کنم و یک صد بار سلام و درود می فرستم، آنگاه دعای وارده در این زمینه را می خوانم، سپس در سجده دعا می کنم، بعد از آن دو رکعت نماز می گزارم و آنگاه دعای علقمه را می خوانم.

گمان من این است که با انجام اعمال مذکور، همه موارد وارده در روایات مختلف، رعایت می شود.

زیارت نامه کمتر شناخته شده ای که به آن اشاره کردید، ارزش خاص خود را دارد اما در مقایسه با زیارت نامه مشهور، از ارزش

کمتری برخوردار است روایاتی در دست است که فضیلت حیرت آور این زیارت نامه مشهور را آشکار می کند.
امیدوارم که خداوند، ما و شما را توفیق دهد که همه روزه و تا آخرین روز عمر خود، زیارت عاشورا را به جا آوریم.

لعن های زیارت عاشورا در اصل زیارت

س72: آیا لعن های زیارت عاشورا در اصل بوده یا بعد به آن اضافه شده است؟

در اصل بوده است و زیارت عاشورا با همه خصوصیاتش، سند معتبر دارد.

منظور از چهار ملعون در زیارت عاشورا

س73: در زیارت عاشورا آمده است: «خدایا، اولی، دومی، سومی و چهارمی را لعنت کن» (1)، این چهار ملعون چه کسانی هستند؟

علما در تعیین مصادیق این چهار تن، دچار اختلاف شده اند و نمی توان به یقین، در مورد دیدگاه های آنان اظهار نظر کرد؛ زیارت عاشورا توسط امام باقر علیه السلام تعلیم داده شد و بهتر است که انسان هنگام خواندن عبارت مذکور، همان افراد مورد نظر امام باقر علیه السلام را مد نظر قرار دهد.

ص: 98

1- . اللَّهُمَّ الْعِنِ الْأَوَّلَ وَالثَّانِي وَالثَّالِثَ وَالرَّابِعَ

س74: مقصود از ابن مرجانه در زيارت عاشورا كيست؟ و اگر مقصود، ابن زياد است پس چرا ابن مرجانه به ابن زياد عطف شده است؟

ابن مرجانه همان عبيدالله بن زياد است و عطف به او به خاطر شناساندن بيستر او و شايد تشرifi باشد، همچنان كه مي گوييم: «حسين بن علي، و ابن فاطمه»، البته احتمال دارد كه عطف به او، توهيني و براي بيان پستي پدر و مادر عبيدالله باشد چنانكه در زيارت مي خوانيم: «و عبید الله بن زياد يعنى ابن مرجانه را لعنت كن.» (1) چون مادرش در زنا شهرت داشته است.

قوي بودن سند زيارت عاشورا و عدم شك در آن

س75: اين روزها فرهنگ شبهه افكني در مورد زيارت عاشورا، سند آن و ذكر لعن در آن، شايع شده است به گونه اي كه برخي، زيارت عاشورا و سند آن را انكار مي كنند و برخي ديگر بر اين باورند كه زيارت عاشورا اگر صحيح هم باشد، ذكر لعن در آن ساختگي است، نظر جنابعالي چيست؟

سند زيارت عاشورا، آن قدر قوي است كه نمي توان به هيچ روي، آن را مورد تشكيك قرار داد و ذكر لعنت در آن هم، در متن معتبر حديث، وجود دارد. (2)

ص:99

1- . اللهم العن الاول والثاني والثالث والرابع

2- . گاه بزرگان شيعه در تفسير اول و ثاني... در اين زيارت مورد سؤال واقع مي شدند. آنها هيچ گاه سند را زير سؤال نمي بردند بلکه تفسيرهايي براي اين واژه ها مي کردند.

صحیح بودن متن و سند زیارت عاشورا

س76: آیا متن و سند زیارت عاشورا صحیح است؟ و آیا در میان علمای شیعه، کسی هست که آن را ضعیف بداند؟

بله، متن و سند آن صحیح است و بعید می دانم که هیچ عالم محقق این زیارت نامه معتبر را ضعیف قلمداد کرده باشد، اینجانب بحمدالله پنجاه سال است که هر روز این زیارت نامه را می خوانم و از خداوند متعال می خواهم تا پایان عمر مرا از این توفیق، محروم نکند.

ایجاد شبهه در زیارت عاشورا توسط برخی طلبه ها

س77: سؤال الف) برخی طلبه ها در مورد جواز لعن، تشکیک می کنند و از همین رو ذکر لعنت و نفرین در زیارت عاشورا را نمی پسندند، دیدگاه شما چیست؟

سؤال ب) آیا می توان حقوق شرعی، کفاره و نذورات را به این تشکیک کنندگان اختصاص داد؟

الف: در قرآن و روایات معتبر و متواتر، برخی گروه ها مورد لعن و نفرین قرار گرفته اند که به برخی از آنها اشاره می کنیم:

1. لعن کسانی که با اهل بیت علیهم السلام از در جنگ و دشمنی درآیند.

2. لعن کسانی که به اهل بیت علیهم السلام ستم کنند.

ص:100

3. لعن کسانی که با اهل بیت علیهم السلام دشمنی کرده و کینه آنها را در دل داشته باشند.

4. لعن کسانی که در اعتقادات و شیوه زندگی با اهل بیت علیهم السلام مخالف باشند و ولایت آنها را ترک کنند.

5. لعن دروغگویان و یا کسانی که به خدا و رسول صلی الله علیه و آله و سلم دروغ بندند.

6. لعن شراب فروش و حامل آن و نیز لعن کسی که درخت انگور را به منظور تهیه شراب در زمین، غرس کند و یا بر سر سفره ای بنشیند که در آن شراب باشد حتی در صورتی که از آن ننوشد.

7. در مورد زنا و سایر محرّمات مانند لعن کسی که استمنا کند.

8. لعن کسی که برخی واجبات را ترک کند مانند زنی که بدون اجازه شوهر، از خانه خارج شود.

9. لعن کسی که برخی مکروهات را انجام دهد و نیز موارد دیگری که روایات مربوط به آن، قابل شمارش نیست.

ب: خیر، اختصاص هیچ یک از حقوق شرعی به اینان جائز نیست. زیرا کسی که دین خود را از شبهات، حفظ نکند، چگونه می تواند از حقوق خدا که در اختیارش قرار می گیرد، پاسداری کند؟!

آثار و ثواب صد بار لعن و سلام زیارت عاشورا

س78: آیا می توان به هنگام خواندن زیارت عاشورا، لعن و سلام را یک بار ذکر کرد اما در پایان گفت: (صدبار) و عبارت آن را بدین صورت

ص: 101

قرائت نمود که: «خداوندا! نخستین ستمکار در حق محمد و آل محمد و نیز آخرین پیرو آن ستمکار را لعنت کن. خدایا! لعنت کن آن گروهی را که با حسین علیه السلام جنگیدند، با دشمنان او همراهی و بیعت کردند و بر قتل او اصرار ورزیدند، خداوندا! همه را لعنت کن یک صد بار»؟ (1) تکرار صد باره لعن و سلام در زیارت عاشورا، آثار و ثوابی دارد که در قرائت مورد نظر شما یافت نمی شود.

استحباب زیارت عاشورا در غیر عاشورا

س 79: آیا خواندن زیارت عاشورا در روزهایی غیر از روز عاشورا، مثلاً در ماه مبارک رمضان یا روز جمعه به قصد ورود یا رجاء مستحب است؟

بلی، مستحب است.

زیارت عاشورا از احادیث قدسیه

س 80: آیا زیارت عاشورا حدیث قدسی است یا نه؟

روایات متعددی در فضیلت و کیفیت آن از امامین صادقین علیهما السلام رسیده است، ولی همانگونه که حاجی نوری رحمه الله می فرماید این زیارت از احادیث قدسیه و از مُشَنَّنات حضرت حق تعالی است.

ص: 102

1- . اللَّهُمَّ الْعَنِ أَوْلَ ظَالِمٍ ظَلَمَ حَقَّ مُحَمَّدٍ وَ آلِ مُحَمَّدٍ وَ آخِرَ تَابِعٍ لَهُ عَلَى ذَلِكَ . اللَّهُمَّ الْعَنِ الْعِصَابَةَ الَّتِي جَاهَدَتِ الْحُسَيْنَ عَلَيْهِ السَّلَامَ وَ شَايَعَتْ وَ بَايَعَتْ وَ تَابَعَتْ عَلَى قَتْلِهِ ، اللَّهُمَّ الْعَنُهُمْ جَمِيعاً مِائَةً مَرَّةً .

تفسیر جمله «یا وارث آدم صفوه الله»

س 81: در زیارت وارث آمده است: «السَّلَامُ عَلَیْكَ یا وارِثَ آدَمَ صَفْوَةَ اللهِ ، السَّلَامُ عَلَیْكَ یا وارِثَ نوحِ نَبِیِّ اللهِ ، السَّلَامُ عَلَیْكَ یا وارِثَ اِبْرَاهِیْمَ خَلِیْلِ اللهِ» (1)، پرسش من این است که: حال که همه فضائل انبیاء علیهم السلام از سوی رسول اعظم صلی الله علیه و آله و سلم و اهل بیت وی علیهم السلام به آنها افاضه شده است، پس چگونه می توان سیدالشهدا علیه السلام را وارث آدم، نوح و ابراهیم علیهم السلام دانست؟ از این گذشته، نور امام حسین علیه السلام پیش از انبیای گذشته علیهم السلام آفریده شده است، پس چگونه می تواند وارث آنان باشد و حال آنکه خلقت وی پیش از آنان، صورت پذیرفته است؟

وراثت، گاه به معنای انتقال و گاه به معنای همانندی است، به عنوان مثال اگر عالمی فوت کند و شخصیتی همانند او در علم و پرهیزگاری وجود داشته باشد می گویند: وی وارث آن عالم است، سید الشهداء علیه السلام نه به معنای نخست که به معنای دوم، وارث انبیا علیهم السلام است و هیچ ایرادی متوجه این امر نیست.

تفاوت موجود میان دو واژه «اجسام» و «اجساد»

س 82: در برخی زیارت نامه های امام حسین علیه السلام آمده است:

«صلوات خدا بر شما، روحها، اجساد، شاهد، غایب، ظاهر و باطن شما

ص: 103

1- . سلام بر تو ای وارث برگزیده خدا آدم، سلام بر تو ای وارث پیامبر خدا نوح، سلام بر تو ای وارث ابراهیم خلیل الله؛ کامل الزیارات، ص 205- 228- 288- 311. [1]

باد» (1)، می‌خواهم تفاوت موجود میان دو واژه «اجسام» و «اجساد» را بدانم؛ آیا این دو یک معنا دارند یا اینکه معنای آنها متفاوت است ؟

جسد هم برای دلالت بر مفهوم بدن بکار می‌رود و هم برای دلالت بر مفهوم «خون».

جسم نیز هم وجود مادی را در بر می‌گیرد و هم وجود نوری و مثالی، بنابر این احتمال می‌رود که مراد از اجساد، خون و مراد از اجسام، بدن باشد.

این احتمال هم وجود دارد که اجساد به معنای بدنهای مادی و اجسام به معنای اجسام نوری یا مثالی باشد، به هر حال چه احتمال نخست، صحیح باشد و چه احتمال دوم، قدر مسلم آن است که هر دو معنا، شایستگی سلام و تحیت را دارند.

صَمَّنَ الْأَرْضَ وَ مَنْ عَلَيْهَا دَمَكٌ وَ تَارَكَ

س 83: ابن قولویه قمی در کتاب «کامل الزیارات» زیارت نامه ای را از قول امام صادق علیه السلام برای زیارت امام حسین علیه السلام نقل کرده است، امام صادق علیه السلام در این زیارت نامه، جدش امام حسین علیه السلام را چنین مخاطب خود قرار می‌دهد که:

«خداوند، زمین و مردمان آن را مسؤول خون و انتقام تو قرار داد» (2)

ص: 104

1- . صَدَّ لَمَوَاتُ اللَّهِ عَلَيْكُمْ وَ عَلَى أَرْوَاحِكُمْ وَ عَلَى أَجْسَادِكُمْ وَ عَلَى أَجْسَامِكُمْ وَ عَلَى شَاهِدِكُمْ وَ عَلَى غَائِبِكُمْ وَ عَلَى ظَاهِرِكُمْ وَ عَلَى

باطنِكُمْ. مدرک: مصباح الْمُتَهَجِّد، ج 1، ص 721. [1]

2- . صَمَّنَ الْأَرْضَ وَ مَنْ عَلَيْهَا دَمَكٌ وَ تَارَكَ . کامل الزیارات، ص 216.

معنای این بخش از زیارت نامه مذکور و به خصوص عبارت «صَدَمَنَّ الْأَرْضَ وَ مَنْ عَلَيَّهَا» چیست؟ «دَم» و «تَأْر» (1) به چه معنا هستند و آیا معنای واحدی ندارند؟

به نظر می‌رسد که مراد از «صَدَمَنَّ» این است که خداوند همه انسانها را مسؤول و عامل جنایت قتل حسین علیه السلام می‌داند، می‌گویند: صَدَمَنَّ فُلَانٌ فُلَانًا قِيمَةً مَالِهِ الَّتِي أَتْلَفَهُ (2)، یعنی جبران ارزش مال خود را بر عهده او گذاشت، حرف واو در عبارت «وَتَأْرِكَ» عطف تفسیری بوده و تنها برای توضیح مطلب، آورده شده است.

ذکر سندی معتبر برای زیارت ناحیه

س 84: آیا زیارت ناحیه از سند خاصی بهره می‌برد؟

آیا سند آن معتبر است؟

و در صورت عدم برخوردار بودن از یک سند خاص، آیا مضمون آن صحیح و ثابت شده است؟

واژه زیارت ناحیه برای دو نوع زیارت به کار می‌رود:

1. زیارت امام حسین علیه السلام که در کتاب «المزار الکبیر» از

ص: 105

1- . دم و تأر هر دو به معنی خون می‌باشند.

2- . شخصی مال شخصی دیگر را تلف کرد و به همین خاطر آن شخص، جبران ارزش مال خود را بر عهده او گذاشت.

بزرگ ترین کتاب های معتبر زیارت آمده و بی تردید از زیاراتی است که از معصومین علیهم السلام ، نقل شده و توسط علمای بزرگ شیعه، ثبت شده است. هر چند برخی عبارات این زیارت، مورد انتقاد قرار گرفته است اما در اعتبار و انتساب آن به معصومین علیهم السلام ، تردیدی وجود ندارد زیرا به تصریح صاحب کتاب «المزار الکبیر»، این زیارت از جمله زیاراتی است که امام عصر علیه السلام آن را به یکی از نواب اربعه تعلیم داده است.

2. زیارت شهدای کربلا- که آن هم از زیارت نامه های معتبر است تا جایی که برخی علمای رجال از این زیارت نامه برای تأیید نام اصحاب حسین علیه السلام در روز عاشورا استفاده می کنند و ذکر نام، ستایش و درود بر آنان از سوی امام عصر علیه السلام را بهترین نشانه تأیید آن می دانند.

زیارت امام حسین علیه السلام از جمله عوامل آمرزش گناه

س85: آیا زیارت امام حسین علیه السلام موجب آمرزش همه گناهان می شود؟

در روایات متعدد می خوانیم که زیارت امام حسین علیه السلام از جمله عوامل آمرزش گناه محسوب می شود اما این امر نه به صورت علیت تامه، که به صورت اقتضایی است و این بدان معناست که تأثیرگذاری زیارت امام حسین علیه السلام در گرو تحقق شرایط و عدم وجود موانع می باشد؛ درست همانند آتش که ذاتاً سوزاننده است اما تنها در صورتی تأثیرگذاری خود را اعمال می کند که

شرایطی همچون نزدیک شدن یک جسم خاص به آن، حاصل شود و موانعی چون رطوبت و مانند آن در کار نباشد.

برترین زیارت نامه برای امام حسین علیه السلام

س86: برترین زیارت نامه برای زیارت امام حسین علیه السلام چیست؟

ترجیح زیارت نامه ای بر زیارت نامه دیگر، بسیار دشوار می نماید اما بر اساس دلایل موجود، زیارت عاشورا را بهترین زیارت نامه دانسته اند. تأثیر آن از حج مستحب، بیشتر است.

برتری زیارت امام رضا علیه السلام بر زیارت امام حسین علیه السلام

س87: زیارت امام حسین علیه السلام بهتر است یا زیارت امام رضا علیه السلام؟

روایاتی که زیارت امام رضا علیه السلام را برتر از زیارت امام حسین علیه السلام می دانند، علت آن را هم مورد اشاره قرار داده اند و از آنها چنین برمی آید که این برتری، مطلق نیست، بلکه مربوط به زمان های گذشته می شود که مردم به خاطر مسائل امنیتی، کمتر به زیارت امام رضا علیه السلام می رفتند و تمایلی به زیارت ایشان نداشتند.

برای اثبات این موضوع، به روایت معتبری از علی بن مهزیار اشاره می کنیم و آن اینکه: به امام جواد علیه السلام عرض کردم: فدایت شوم، زیارت امام رضا علیه السلام بهتر است یا زیارت ابا عبدالله الحسین علیه السلام؟ فرمود: زیارت پدرم، برتر است زیرا همه مردم به

زیارت اباعبدالله می روند اما جز خواص شیعه، کسی به زیارت پدرم نمی رود» (1).

عبدالعظیم حسنی نیز در روایتی معتبر می گوید: «به امام جواد علیه السلام عرض کردم: نمی دانم به زیارت قبر اباعبدالله علیه السلام بروم یا به زیارت پدر شما علیه السلام، چه می فرمایید؟

فرمود: همانجا بایست، آنگاه در حالی که اشک بر گونه هایش جاری بود وارد شد و فرمود: زائران قبر اباعبدالله علیه السلام فراوان هستند اما زائران قبر پدرم در طوس اندک هستند» (2).

ص: 108

-
- 1- . الکافی: 584: 4، الحدیث 1. [1] کامل الزیارات: 510، باب 101، 11. [2] عیون أخبار رضا علیه السلام: 265 / 2، الحدیث 26. [3] من لا یحضره الفقیه: 582: 2، الحدیث 3183. تهذیب الأحکام: 84: 6، الحدیث 1. مصباح الزائر: 388. روضه المتقین: 391: 5. وسائل الشیعه: 562: 14، الحدیث 1. بحار الأنوار: 38: 99، الحدیث 34 و: 39، الحدیث 35. مرآة العقول: 311: 18. ملاذ الأخیار: 216: 9. موسوعه زیارات المعصومین علیهم السلام: 111: 4، الحدیث 34.
  - 2- . عیون أخبار الرضا علیه السلام: 259: 2، الحدیث 2. وسائل الشیعه 563: 14، الحدیث 3. بحار الأنوار: 37: 99، الحدیث 26. موسوعه زیارات المعصومین علیهم السلام: 110: 4، الحدیث 33.

ضابطه شرعی برپایی عزاداری

س 88: ضابطه شرعی برپایی عزاداری حسینی چیست؟

عزاداری؛ الف: نمایانگر مظلومیت و در عین حال عظمت حرکت امام حسین علیه السلام باشد؛ ب: یکی از راه های ابراز حزن و جزع باشد؛ ج: شامل هیچ فعل حرامی نشود، و مستلزم آن نیز نباشد.

توقیفی بودن عزاداری حسینی

س 89: نظرتان درباره این سخن چیست: «عزاداری جزء امور توقیفیه است.»؟

این حرف که عزاداری جزء امور توقیفیه است، حرفی اشتباه است و دلیلی بر آن وجود ندارد؛ بلکه ادله، نشان دهنده محبوبیت تعظیم عزاداری است، اما تطبیق عنوان عزاداری بر مصادیق آن به مکلفین واگذار شده است.

ص: 111

ریشه عزاداری بر امام حسین علیه السلام در روایات معصومین علیه السلام

س 90: آیا برپایی عزاداری حسینی، سنت معصوم است که ما ملزم باشیم آن را انجام دهیم یا صرفاً تراوشات عاطفی و انفعالی و تحت تأثیر مظلومیت عظیم امام حسین علیه السلام است؟

یکی از فقها و محققین چه نیکو فرموده است که: «جزع و گریه در مصیبت ها، هر قدر مصیبت بزرگ باشد، مکروه و ناپسند شمرده شده است اما امام صادق علیه السلام در حدیثی معتبر می فرماید:

«هرگونه جزع و گریه ای مکروه است مگر جزع و گریه بر حسین علیه السلام» (1).

و گریبان چاک زدن و صورت خراش دادن بنا بر قول مشهور حرام است اما امام صادق علیه السلام در حدیثی معتبر می فرماید:

«بر مثل حسین باید که گریبان چاک زد و به صورت زد و گونه خراشید».

و اذیت نفس و خونین کردن بدن به ویژه از سوی بزرگان و ارباب عزاداری مذمت شده است، اما امام مهدی (عج) در زیارت ناحیه می فرماید: «من صبح و عصر بر تو ندبه می کنم و به جای اشک ها بر تو خون می گریم» (2).

ص: 112

-
- 1- . کل الجزع و البكاء مکروه سوی الجزع و البكاء علی الحسین علیه السلام ؛ امالی طوسی، ص 161.
  - 2- . فلائذینک صباحا و مساء ولأبکین لک بدل الدموع دما؛ المزار الکبیر، ص 496-514؛ مصباح الزائر، ص 224-234؛ بحار الانوار، ج 98، ص 317، ح 8، و ص 328، ح 9؛ مستدرک الوسائل، ج 10، ص 335، ح 16؛ موسوعه زیارات المعصومین، ج 3، ص 66؛ ح 106، و ص 409، ح 30.

پیش از آن جدش امام زین العابدین علیه السلام این سخن را فرموده بود. با این سخنان روشن می شود که همه شعائر حسینی ریشه در روایات معصومین علیهم السلام و احادیث مبارکشان دارد و صرفاً تراوشات عاطفی نیستند.

تطبیق آیه ای از قرآن با شعائر مبارک حسینی

س 91: آیا ممکن است آیه مبارکه «ذلک من یُعظّم شعائر اللّٰه فإنّھا من تقوی القلوب» را بر شعائر مبارک حسینی مثل بر سر زدن و گریه تطبیق داد؟

شعائر الهی نشانه هایی است که خداوند برای اطاعتش قرار داده است پس بر صورت زدن و گریه بر حسین علیه السلام از بزرگ ترین نشانه های الهی است.

شعائر الهی از عناوین توقیفیه

س 92: بر فرض صحت تطبیق آیه «تعظیم شعائر» بر شعائر حسینی، آیا این آیه فقط بر شعائر حسینی که مستقیماً در روایات به آن دستور داده شده است مثل گریه تطبیق می یابد یا این که بر هر کاری که از شعائر حسینی در عرف شمرده می شود اگرچه در مورد آن شعائر نصّ مستقیم نباشد؟ و در یک کلام مختصر؛ آیا عنوان (شعائر اللّٰه) از عناوین توقیفیه است یا نه؟

شعائر الهی از عناوین توقیفیه نیست.

شرایط گریه بر امام حسین علیه السلام برای بخشش گناهان

س 93: در روایات متعدد آمده که گریه بر سیدالشهداء علیه السلام باعث بخشش همه گناهان می باشد اگرچه گناهان خیلی زیاد باشد. بعضی تعجب می کنند که چه طور ممکن است که چند قطره اشک باعث بخشوده شدن گناهان بزرگ باشد. امیدواریم که توضیح بفرمایید.

این جملات در مقام بیان مقتضی مانند آن که؛ «آتش می سوزاند» است. همان طوری که این جمله شرائطی دارد مانند تماس داشتن و نبود موانعی مانند رطوبت، که با عدم شرط و وجود مانع، سوزنده نیست.

همین طور این جمله که گریه بر امام حسین علیه السلام موجب بخشش گناهان است شرائطی دارد از قبیل عقاید حقه و ندامت از گناهان گذشته و بنا داشتن بر مرتکب نشدن آن گناهان در زمان های آینده و ادای حق الناس و ... .

جزع و بی تابی در مسائل اهل بیت علیهم السلام

س 94: معنی و مفهوم جزع و بیتابی چیست؟ و آیا بی تابی بر مصائب اهل بیت علیهم السلام از عمومیت حکم کراهت بی تابی در موقع مصیبت مستثنی شده است؟

ص: 114

جزع، آشکار کردن غم و ناراحتی است و مقابل جزع، صبر است.

معنی شایع جزع و بی تابی، در اصطلاح جزع بر مصیبت است و در روایات نهی از بی تابی موقع مصیبت زدگی وارد شده است و فقها به زشتی و کراهت آن فتوا داده اند، لکن امام صادق علیه السلام در حدیثی معتبر می فرمایند: گریه و بی تابی همه جا مکروه است مگر بر حسین صلوات الله علیه.

در نص های صریح به گریه و تباکی (حالت گریه پیدا کردن) برای امام حسین علیه السلام دستور داده اند و تحریض و تشویق بر این امر بدانجا رسیده است که اشکی به اندازه بال مگسی را سبب بخشش تمام گناهان شمرده اند.

جائز نبودن خواندن روضه وهن آمیز

س95: آیا خواندن روضه ضعیف و وهن آمیز، که در کتب تاریخی و معتبر وجود ندارد، با عنوان تسامح در ادله سنن جائز است؟

خواندن روضه وهن آمیز جائز نیست بلاشک؛ اما ضعیف یعنی راوی آن قضیه موثق نباشد، بلی؛ به مقتضای قاعده تسامح در ادله سنن می توان خواند.

بر سر و صورت زدن در مجالس عزای

س96: آیا بر (سر و صورت) زدن در مجالس عزای معصومین شرعاً رُجحان و برتری دارد؟ دلیل چیست؟

ص: 115

حرفی در این نیست که پایدار ماندن اسلام برخاسته از قیام و نهضت رسول خدا، فقط با تحمل مصائب توسط ائمه معصومین علیهم السلام استمرار یافت و زنده کردن آن نهضت فقط با شعائری که شیعه به اقامه آنها مقید می باشد، چنانچه در هر نقطه جهان این مجالس برگزار می شود و شیعه در آن عزاداری کرده و بر سر و سینه می زند، عمل جائزی است و آنگاه که عنوان شعائر اسلامی بر آنها منطبق باشد رُجحان نیز پیدا می کند.

غلتیدن در گِل برای عزاداری

س 97: آیا غلتیدن در گِل و گِل مالی کردن تمام بدن تحت عنوان عزاداری امام حسین علیه السلام جائز است؟

غلتیدن در گِل کار صحیحی نیست، اما مختصری به عنوان عزاداری به پیشانی زدن مطلوب است.

مالیدن گِل بر لباس یا پیشانی افرادی که راضی نباشند

س 98: آیا گِل مالی کردن عزاداران در حال عزاداری، توسط بعضی، چنانچه بعضی از عزاداران به دلیل گلی شدن لباس یا به دلیل دیگر ناراضی باشند، جائز است یا نه؟

اگر راضی نباشند جائز نیست.

سخنرانی و سوگواری از افضل عبادات

س 99: آیا حذف سخنرانی و وعظ و اندرز از مجالس عزاداری، به خاطر سوگواری بیشتر جائز است؟

جمع بین هر دو از افضل عبادات است.

شنیدن روضه ها از طریق سایت های اینترنتی

س 100: وقتی سایت های اینترنتی بسیاری وجود دارد که می توان از طریق آنها روضه ها و مجالس عزاداری امام حسین علیه السلام را گوش کرد، آن هم بدون اینکه زحمت رفتن به آن مجالس را داشت؛ فایده حضور در مجالس عزاداری امام حسین علیه السلام چیست؟

مطلوب شارع مقدس، فقط شنیدن مجالس حسینی نیست، بلکه مطلوب دیگر آن، اجتماع مردم است؛ و سخن امام رضا علیه السلام که فرمود:

«هر کس در مجلسی بنشیند که در آن، امر (و خط و مرام ما) احیا می شود، دلش در روزی که دل ها می میرند، نمی میرد» (1)؛ و سخن امام صادق علیه السلام:

«این گونه مجالس را دوست دارم، پس امر ما را زنده بدارید.

ص: 117

1- من جلس مجلسا یحیی فیه امرنا لم یمت قلبه یوم تموت القلوب؛ امالی صدوق، ص 45. [1]

خدای رحمت کند کسی را که امر و راه ما را احیا کند» (1)؛ بر این مطلب دلالت می کند.

نیز، بر کسی اهمیت اجتماع در تعظیم شعائر حسینی و استحکام و نشان دادن نیروی آن پوشیده نیست؛ و خواسته شارع در راستای همین منافع است.

تمسخر سخنرانان منبر حسینی

س101: آیا ریشخند و تمسخر سخنران منبر حسینی و انتقاد شدید از آنها با این بهانه که عقول مردم را به سخره می گیرند و فقط از خواب ها حرف می زنند؛ جایز است؟ در حالی که این سخنان کذب و تهمت زدن به آنها است؟

سخنران های منبر حسینی (اعزهم الله تعالی) قربانی شدن امام حسین علیه السلام را پیش چشم آشکار می کنند و از شعائر مبارک حسینی - که بقای اسلام به آنها است - حمایت می کنند؛ به همین دلیل تمسخر و ریشخند آنها قطعاً حرام است.

طرح مباحث سیاسی در عزاداری ها

س102: آیا جایز است در سخنرانی های حسینی و دسته های عزاداری درباره مسائل سیاسی سخن گفته شود؟

ص: 118

1- . ان تلک المجالس احبها، فاحیوا امرنا رحم الله من احیی امرنا؛ وسائل الشیعه، ج 8، ص 410.

هدف اساسی از منابر شریف حسینی و هیأت های معظم عزاداری احیای امر اهل بیت علیهم السلام از طریق برانگیختن مظلومیت و مصیبت های ایشان و تبیین ارزش ها و اصول آنها می باشد؛ در نتیجه اگر موضوع سیاسی، ابعاد شرعی و دینی - و نه صرفاً موضوع سیاسی - داشته باشد در سایه موازین شرعی، پرداختن به آن صحیح می باشد در غیر این صورت خیر.

بردن کودکان به عزاداری و مجالس فاتحه

س 103: آیا بردن اطفال به مجالس تعزیه و عزاداری یا مجالس فاتحه رجحان دارد؟

بردن کودکان به آن مجالس نه تنها مانعی ندارد، بلکه خوب است تا کودک به حضور در چنین مجالسی عادت کند، و از یک سو حس دینی و از سوی دیگر حس اجتماعی او رشد یابد.

پرداخت مبلغ گزاف به مداح

س 104: گاهی دیده می شود در بعضی مجالس جهت عزاداری ده شب اول ماه محرم مداحی دعوت شده و مبلغی حدوداً یک الی چهار میلیون تومان به او پرداخت می شود.

ضمناً بعضی از مداحین قبلاً- مبلغ مذکور را قطعی می کنند و چک می گیرند. آیا پرداخت این پول ها با وجود فقرای نیازمند و لزوم احتیاجات اولیه اشکال شرعی دارد؟

ص: 119

چنانچه این وجه از پول های معین شده برای عزاداری نباشد و از اموال شخصی خودشان باشد، اشکال شرعی ندارد و اگر این مبلغ را به مداح ندهند و به فقرا بدهند (که معمولاً چنین نیست) کار خوبی است.

ثواب اطعام در مجالس عزاداری ائمه علیهم السلام

س 105: آیا اطعام عزاداران در مجالس عزای معصومین علیهم السلام از کارهای راجح و ثواب است؟ و دلیل رُجحان آن چیست؟

هیچ اشکالی در زنده کردن مصائب اهل بیت علیهم السلام نیست که آن مصائب موجب تقویت دین و احیای شعائر دینی است.

از جمله اسباب زنده کردن، تشکیل مجالس برای ادای حق بزرگ آنهاست و چگونگی این امر راه هایی دارد که یکی از نمونه های بارز آن اطعام می باشد. این مسأله موجب نشر دین می گردد.

پخت غذای حسینه در جای دیگر و صرف آن در حسینه

س 106: آیا جائز است برنج حسینه را برای مراسم اربعین حسینی و یا مراسم دیگر، به خارج از حسینه برده و در جای دیگر، آن را پخت کنند؟

مصرف در جای دیگر و برای جمعیت دیگر جائز نیست؛ ولی پخت در جای دیگر و صرف در حسینه و یا برای جمعیت حسینه جائز است.

ص: 120

س 107: آیا جائز است که برنج خارجی موجود حسینیہ با برنج دیگر معاوضه، و در حسینیہ پخت شود؟

معاوضه برنج خارجی با برنج دیگر و صرف در حسینیہ جائز است.

دادن مخارجی که به نام حسینیہ گرفته شده به فقرا

س 108: آیا جائز است خدمه به نام حسینیہ، از چند نفر پول جمع کنند و برنجی را برای حسینیہ با آن پول بخرند و در حسینیہ برای مراسم اعیاد و وفیات ائمه اطهار علیهم السلام پخت کنند، بعد، درخواست همان مقدار برنج خارجی از حسینیہ را بنمایند و آن برنج را گرفته، به خیریه و فقرا بدهند؟

آن پول جمع شده که با آن برنج خریدند و صرف در حسینیہ شده است، چیزی به ازای آن حق ندارند و درخواست مذکور بی مورد است و نمی شود از برنج حسینیہ به آن ها داد.

افن خدمه و دست اندرکاران حسینیہ از متولی حسینیہ

س 109: آیا کسی از خدمه و دست اندرکاران حسینیہ می تواند بدون اذن متولی، امنای حسینیہ و هیئت مدیره که از نظر شرع و قانون رسمی هستند، در حسینیہ فعالیتی، دخالتی و یا عملی انجام دهد، از نظر شرع مأذون است؟

خیر، شرعاً مأذون نیستند.

تحویل پول جمع آوری شده توسط خدمه به دفتر حسینیہ

س110: آیا کسی از خدمه و یا دست اندرکاران حسینیہ می تواند تحت عنوانی به نام حسینیہ (تحت عنوان؛ آشپزخانه، خدمه حسینیہ، خیمه حسینیہ، برق حسینیہ، چراغ و لاله حسینیہ و غیره) پول جمع آوری کند و متولیان و امانا و هیئت مدیره مخالف باشند؟

با توجه به این که همه هزینه های مناسبت ها را حسینیہ با فاکتور رسمی می پردازد و اعلام کرده که هر نوع پولی را فقط باید دفتر حسینیہ تحویل بگیرد و برابر پول تحویل گرفته شده، رسید و مهر رسمی حسینیہ داده شود.

چنان چه پول جمع شده را تحویل دفتر حسینیہ بدهند، اشکال ندارد، و اما خودشان بخواهند مصرف کنند، جائز نیست.

خرج داده شده توسط بانای به حسینیہ و چگونگی مصرف آن

س111: آیا جائز است اگر متبرعی برای یک روز خاص در حسینیہ درخواست کرد که برایش پخت کنند، آن را در روز دیگری پخت نمایند و یا اضافه پخت آن را در روز دیگر پخت کنند، بدون این که متبرع اطلاع داشته باشد؟

یا این که برای یک پخت، دو بار پول بگیرند و پول دوم را هزینه پخت دیگری در حسینیہ نمایند!؟

ص:122

در هر سه مورد سؤال، جواب منفی است و جائز نیست.

استفاده از وسایل خریداری شده از پول عزاداران هیأت

س112: وسایلی از پول عزاداران هیئتی خریداری می شود، اگر یک یا چند نفر از اعضای هیئت به استفاده آن وسایل در جاهای دیگر راضی نباشند، آیا می توان از آن وسایل در جای دیگر استفاده کرد؟

چنان چه صاحبان پول در وقت پول دادن مقید کنند که در جای دیگر از آن چیزهایی که از این پول خریداری می شود استفاده نکنند، جائز نیست.

شیوه مداحی برای اهل بیت علیهم السلام

س113: اینجانب مداح اهل بیت علیهم السلام می باشم، اگر برای مداحی، احادیثی در فضائل اهل بیت و مظلومیت آنها بگویم و از کتاب هایی چون منتهی الامال، نفس المهموم، بکاء الحسین، ریاحین الشریعه و... استفاده کنم آیا اشکال دارد یا خیر؟ در صورت عدم اشکال آیا بنده اجازه دارم یا خیر؟

چنانچه غلو نباشد مطالبی که در کتب مقاتل نوشته شده است اشکال ندارد، چون شنیده ام در ایام عزاداری و ذکر مصیبت حضرت سید الشهداء علیه السلام مطالب غلوآمیز بسیار رائج شده است و به همین دلیل بهتر است شما هم در هنگام مداحی منابع

آن را برای مردم ذکر کنید. و توضیح دهید که از کتب و منابع موثق و مجاز استفاده می کنید. مداحی منصب بزرگ و بسیار با فضیلتی می باشد و شایسته است که با مطالب غیر مشروع و غیر صحیح آن را نابود نکنید.

بدعت دانستن شعائر حسینی توسط اشخاص منحرف

س 114: حکم شخصی که گفتن یا علی، و یا حسین را بدعت و غیر جائز می داند چیست؟

چنین شخصی منحرف است و باید تعلم نموده و خود را موافق با مستحبات و واجبات کفائیه قرار دهد. (اما کافر نیست).

تعزیه از بهترین عبادات

س 115: آیا تعزیه و اجرای آن درست است؟

تعزیه از بهترین عبادات است و می توان گفت از عوامل بقاء دین تعزیه است، خصوص برای حضرت سید الشهداء علیه السلام.

مسأله تشکل مرد به زن در تعزیه خوانی

س 116: آیا تعزیه خوانی که مشتمل بر تشکل مرد و زن و کوچک کردن حضرت زینب علیها السلام و معرفی امام سجاد علیه السلام به یک فرد بیمار و پاشیدن نقل و نبات و زدن ساز و نقاره و امثال آن هاست جائز است؟ و شرکت در آن چه حکمی دارد؟

ص: 124

تشکل مرد به زن اشکالی ندارد؛ ولی باید مراعات مقام رفیع صدیقه صغری زینب کبری علیها السلام و امام سجاد علیه السلام بشود که هیچ گونه اهانت به آن ها نشود.

اهمیت نماز در ظهر عاشورا

س117: در ظهر عاشورا عزاداری امام حسین علیه السلام مقدم است یا نماز ظهر؟

وجود حضرت سیدالشهدا علیه السلام با آنکه ارزشش بسیار زیاد است؛ خود را فدای دین کرد و برای اقامه نماز و احیاء دین از جان خود و یاران با وفایش گذشت. بنابر این نباید در نماز کوتاهی کرد و لذا خود حضرت در حال جنگ - که اگر من و تمام نویسندگان بخواهیم ارزش و عظمت آن حال را بنویسیم؛ قادر نیستیم - جنگ را رها نمود و اقامه نماز نمود لذا نماز مقدم است.

ارتباط روز عاشورا و توبه

س118: یکی از مهم ترین انگیزه های اخلاقی و نجات دهنده های همیشگی توبه است که بسیار مورد توجه قرآن بوده و در بسیاری از آیات تکرار شده است. آیا مهم ترین فرصتی که برای ورود به باب توبه به انسان داده شده، ایام عاشورا است یا ماه رمضان؟

ماه توبه چنان چه در نصوص شریف وارد شده، ماه رمضان است و محرم ماه حزن، مصیبت و عزاداری سید جوانان اهل بهشت

ص:125

می باشد؛ و بر کسی پوشیده نیست که اهل بیت علیهم السلام ، اشک ریختن بر حسین علیه السلام را گذرگاه بخشش و غفران تفسیر کرده اند.

لذا بسیار خوب است که انسان لحظات ماه عاشورا را ایستگاه بازگشت به سوی خدا قرار دهد.

مسأله فروش پارچه های علم

س 119: آیا جائز است پارچه و دستمال هایی را که ایام محرم بر سر علم می بندند به فروش برسانند و در عزاداری و تعمیر حسینیه و یا مسجد مصرف نمایند؟

چنانچه وقف آن کار به خصوص نشده باشد؛ اشکالی ندارد.

جزء شعائر محسوب شدن همه نوع عزاداری

س 120: با توجه به اهمیت عزاداری و سفارش اکید ائمه هدی علیهم السلام مبنی بر عزاداری و گریه بر مصائب اهل بیت علیهم السلام حضرت عالی چه توصیه ای بر عزاداران در نحوه عمل به این عبادت بزرگ می فرمایید؟

همه نوع عزاداری از شعائر است مگر آنکه از محرّمات داخل شود که اساس را لکه دار می کند و از آن بدتر جملات کفرآمیز و عدم رعایت مقامات عالیّه ائمه هدی علیهم السلام و اهانت به مقدسات دین است.

ص: 126

دلیل تعطیلی بازارها و مغازه ها در ایام شهادت معصومین علیهم السلام

س 121: در اینجا یک رسمی وجود دارد که برخی از دینداران مغازه ها و بازارهای تجاری خود را می بندند و وظایف شغلی خود را در ایام شهادت معصومین علیهم السلام رها می کنند، آیا این رسم از امور راجح است؟ علت رُجحانش چیست؟

این رسم رائج متشرعین است و هیچ نهی ای در شرع در مورد این عمل وارد نشده است. لذا مطلوب بودن آن فهمیده می شود مضاف بر آن، این عمل از مصادیق زنده کردن مقام معصومین علیهم السلام و انکار و تقبیح ظلم بر آنها می باشد.

سدّ معبر دستجات عزاداری حسینی علیه السلام

س 122: در دستجات عزاداری حسینی علیه السلام که به خیابان و بازار می روند و باعث بسته شدن راه عبور می شوند آیا سدّ معبر حساب می شود؟ البته کسانی که از آن مسیر عبور می کنند اکثراً برای تماشای عزاداری می آیند.

این گونه سدّ معبر جائز و بی اشکال است.

مزد گرفتن بابت مداحی اهل بیت علیهم السلام

س 123: مزد گرفتن بابت مداحی اهل بیت علیهم السلام و سخنرانی چه حکمی دارد؟

جائز است.

ص: 127

سیاه پوشیدن در عزاداری ائمه علیهم السلام

س 124: باتوجه به اینکه پوشیدن لباس سیاه مکروه است بفرمایید: آیا ضرورت دارد در عزای ائمه پوشیم؟

سیاه پوشیدن در عزای ائمه علیهم السلام بدون شک مکروه نیست بلکه مستحسن است، من خودم به پوشیدن سیاه مقیدم؛ و در غیر عزاداری هم کراهت پوشیدن سیاه معلوم نیست بلکه در زمان خاصی، زمان خلافت بنی عباس چون شعار آنان پوشیدن سیاه بود نهی شده است، فعلا هیچ اشکال ندارد.

جائز بودن پوشیدن لباس سیاه

س 125: آیا پوشیدن لباس سیاه در مجالس عزای معصومین علیهم السلام شرعاً رُجحان و برتری دارد؟ دلیل رُجحانش چیست؟

پوشیدن لباس سیاه به خودی خود جائز است و اشکالی ندارد و در این که سیاه پوشی از مصادیق زنده کردن امر ائمه شده و به نوعی بیان حزن به واسطه ظلم بر امام حسین علیه السلام است مطلبی است که اشکالی در آن نیست. چون زنان فاطمی برای عزای امام حسین علیه السلام چند سال سیاه پوشیدند و سیاه پوشی از مصادیق عزاداری که به آن دستور داده شده، می باشد و بین مردم نیز متعارف می باشد و عرف مردم سیاه پوشی را مصداق عزاداری شمارند.

ص: 128

شمایل معصومین به عنوان تبرک در عزاداری ها

س 126: نظر جنابعالی در مورد شمایل معصومین که در عزاداری ها رائج است چیست؟

به عنوان تبرک به احتمال آن که امام به این صورت باشند اشکال ندارد، ولی نسبت دادن جزمی به آنها کذب و حرام است.

بر پا داشتن مجلس سوگواری با پول خمس نداده

س 127: آیا با پول خمس نداده می توان مجلس سوگواری برپا داشت؟

حرام نیست، ولی با این تصرف، خمس اداء نمی شود و در ذمه باقی می ماند، باید پرداخت گردد.

وجوب حلال بودن مال در برپایی عزا

س 128: آیا آنچه از اموال که در عزای ائمه طاهرین، خاصه امام حسین علیه السلام مصرف می شود باید مُخَمَّس باشد یعنی خمس آن پرداخت شده باشد؟

در عزای ائمه طاهرین علیهم السلام بهتر است مال حلال صرف شود، مالی که تخمیس نشده است صرف آن خلاف است.

گرفتن غذای اضافی

س 129: آیا گرفتن چند غذا و نذری توسط یک نفر در مجالس عزاداری به گونه ای که غذا به دیگر عزاداران نرسد، جائز است؟

ص: 129

خیر جائز نیست، مگر با رضایت بانیان آن.

صدای بلندگوی مساجد

س 130: بعضی از هیئات حسینی که مراسم شان تا نیمه شب طول می کشد بلندگویی در بیرون هیئت دارند که صدای آن تا صدها متر پخش می شود و بسیاری از مردم که بیمار و پیر و کودک هستند ناراحت می شوند. نظر حضرت عالی در این خصوص چیست؟

البته این کار خوب نیست ولی نباید سبب شود که عزاداری تعطیل شود بلکه باید عزاداری باشد و رعایت حال مردم هم بشود.

عرفی و عقلایی بودن احترام به اماکن مقدسه

س 131: شخصی در کتابش نوشته: شیعیان یک محل به نام «حسینیه» به نام حضرت عباس علیه السلام، به نام حضرت زینب علیها السلام، به نام حضرت صاحب الزمان (عج) و... درست می کنند و نامش در زبان اردو «امام بارگاه» می نهند و در این محل مجالس عزاداری برگزار می کنند و پول زیادی بر ساختمان خرج می نمایند و برای آن محل احترام قائلند ولو احکام مسجد جاری نمی دانند اما احترام فوق العاده قائلند و خیال می کنند که در مجالس عزاداری و یا مجالس اعیاد ائمه اطهار علیهما السلام ارواح آنها در مجالس حاضر می شوند و نیز در ایام عزای آن محل ها را سیاهپوش می کنند.

این شخص صحبت را به درازا کشید تا اینکه گفته: غیر از مسجد هیچ جا

ص: 130

تقدّس و احترام ندارد و همه اینها از بدعت هاست و مصرف کردن برای این طور جاها جائز نیست.

لطفا بیان فرمایید جای مخصوصی را به نام حسینه بنا کردن، موجب تقدس و احترام آن می شود؟ و مصرف کردن پول برای این محل ها شرعا چگونه است آیا ثواب دارد؟ آیا این محل ها که در آنها ذکر مصائب اهل بیت علیهم السلام و عزای آنها می شود از شعائر الله به حساب می آید؟

احترام این اماکن یک امر عرفی عقلایی است. شما ببینید در تاریخ تمام ادیان و عقلاء نسبت به محلی که امر مهمی انجام شده است و یا شخصیت مهمی در آنجا زندگی کرده، چقدر اهمیت قائلند.

مرثیه خواندن خانم ها در مجالس زنانه

س132: مرثیه خواندن خانم ها با بلندگو و سینه زنی در مجلس زنانه چه صورت دارد؟

مرثیه خوانی از عبادات بسیار با اهمیت است و باید حتی المقدور از امور غیر شرعیه دور باشد البته خواندن خانم ها بدون شنیدن اجانب و نامحرمان هیچ اشکالی ندارد. سینه زدن خانم ها نیز در مجلس خانم ها هیچ اشکالی ندارد.

ص:131

شرکت خانم ها در ایام عادت در عزاداری

س 133: شرکت زنان در ایام عادت در عزاداری و نشستن در معابر و کوچه ها به علت عدم جواز حضور در مسجد و با عبور و مرور افراد لأبالی و بی بند و بار چه حکمی دارد؟

چنانچه خود زن ها رعایت موازین شرعیه را بنمایند، اشکال ندارد.

چگونگی شرکت زنان در عزاداری سیدالشهداء

س 134: زنان چگونه می توانند در عزاداری سید الشهداء علیه السلام شرکت نمایند؟

زن ها به مجامع روضه خوانی بروند و مکان آنها از مردها جدا باشد و به بدن برهنه مردان سینه زن نگاه نکنند.

صدای زنان مداح و سخنران

س 135: در مجالس زنانه عزاداری؛ زنان مداحی و سخنرانی می کنند و صدای آن ها با بلندگو به گوش مردان رهگذر می رسد آیا این عمل جائز است؟

چنانچه صدای آن ها موجب تهییج شهوت نشود اشکالی ندارد.

ص: 132

چگونگی صرف نذورات در غیر موارد تعیین شده

س 136: تعداد زیادی از اهالی بدون خواندن صیغه شرعی نذر، طبق معمول گفته اند که اگر مثلاً فلان حاجت من برآورده شود، در راه حضرت ابوالفضل علیه السلام، و یا روز طشت گذاری، جلوی دسته جات عزاداران حضرت سیدالشهداء علیه السلام یک قربانی می‌گشتم و یا روز عاشورا، فلان مبلغ را خرج می‌کنم؛ آیا خود این شخص با در نظر گرفتن اهمیت موضوع، می‌تواند مبالغ آن نذرها را برای کمک به ساختن مسجد حضرت ابوالفضل علیه السلام، مصالح ساختمانی بخرد و یا برای خرید مصالح، به متصدیان امر تحویل دهد یا نه؟ مبالغ آن نذورات را در غیر موارد تعیین شده بر آن‌ها، جائز نیست صرف در ساختن مسجد نمود.

اضافه نذورات و هدایای مجلس صرف وجوه نیک

س 137: باقیمانده نذورات یا هدایای مجلس امام حسین علیه السلام را چه باید کرد؟

باید در امور خیر استفاده شود و بهتر است در شبیه به مصارف عزای امام حسین علیه السلام مثل عزای سائر ائمه مصرف شود.

دادن گوشت نذر و قربانی تا حد امکان به مسجد

س 138: اگر کسی نذر کرده، هر سال ماه محرم قربانی بکشد و به مسجد معینی بدهد لکن حالا احساس می‌کند متولیان مسجد گوشت های خوب

ص: 133

را به مردم نمی دهند حالا نذر کننده می تواند گوشت قربانی را میان فقرا تقسیم کند؟

تا حد امکان باید به مسجد بدهد؛ اگر ممکن نشد به فقرا بدهند.

مصرف پول های نذری با توجه به قصد نذرکننده

س139: پول های نذری که برای هیئت حسینی جمع می گردد آیا هیئت می تواند از این پول ها به کسانی که احتیاج دارند قرض الحسنه بدهد؟ و الا در چه مصرفی خرج شوند؟

مصرف این پول ها بسته به قصد نذر کننده است.

حاضر نشدن در مراسم عزاداری امام حسین علیه السلام

س140: من نتوانستم روز عاشورا برای شرکت در مراسم عزاداری اباعبدالله الحسین علیه السلام از محل کارم مرخصی بگیرم؛ وظیفه من چیست؟

بدون تردید شرکت در مراسم روز عاشورا از افضل مستحبات، و بلکه افضل اعمال آن روز می باشد. بهتر است کسی که - مرخصی ندارد و - نمی تواند در این مراسم شرکت کند، از حقوق خود معادل آن روز را کم کند و به عنوان هدیه ای متواضعانه به حسینی یا هیأت های عزاداری تقدیم کند.

ص:134

س 141: محل اخذ تربت سیدالشهداء (ارواحنا فداه) که برای استشفاء جائز الأكل است، حرمت تنجیس دارد، سجده بر آن فضیلت دارد و برای تبرک مولود و همراه میت و مسافر و دفع خطر استفاده می شود؛ کجاست؟

آیا شامل غبار روی ضریح مقدس می شود؟ آیا خاکی که از اطراف حرم مطهر سیدالشهداء علیه السلام جمع آوری می شود به سبب جاروب کردن حکم تربت قبر مطهر را دارد؟ و اگر در اطراف قبر مطهر خاکی ریخته شود و جمع آوری شود آیا حکم تربت دارد و صدق تربت بر آن می کند و احکام مطلق تربت بر آن جاری می گردد؟ و روایاتی که یک میل تا ده میل اطراف قبر مطهر را جزء تربت امام حسین علیه السلام شمرده است، آیا شامل تمام احکام تربت می شود یا نه؟ مهر و تسبیح کربلا که در بازار رایج است با علم به این که از کنار قبر مطهر نیست یا با شک در آن، واجب الاحترام است؟ و احکام تربت سیدالشهداء را دارد یا نه؟ لطفاً احکام مزبور را به دلیل کثرت ابتلا و احتیاج مفصلاً مرقوم فرمائید.

چند سؤال نموده اید که به ترتیب جواب داده می شود:

1- تربتی که خوردن آن برای استشفاء جائز است و مقید است به آنکه زائد بر قدر نخود نباشد، آن است که عرفاً از قبر و نزدیک قبر باشد و تا هفتاد ذراع محتمل است؛ اما آنچه در روایات بیان شده هفتاد ذراع، و دویست و چهل متر در دویست چهل متر و در بعضی کتب فقهاء: «روی اربعه فراسخ و روی ثمانیه» چنین

روایتی دیده نشده و آن روایاتی که اشاره شد، همه اش ضعیف السند است به آنها جواز اکل ثابت نمی شود.

2- چنانچه آن خاک ها کم شود و خاک دیگری بریزند باید مدت زمانی بگذرد که تربت قبر الحسین علیه السلام یا طین الحائر عرفاً بر آن صدق کند و اما مقدار خاکی که با جاروب جمع می شود، ظاهراً حکم تربت ندارد.

3- اما مهر و تسبیح کربلا که رائج است ظاهراً از هر کجای قبر و اطراف آن تا چهار میل فضیلتی که در روایات ذکر شده را دارد.

4- بقیه احکام غیر لزومی مانند حکم مهر و تسبیح است.

روایات مختلف زیارت امام حسین علیه السلام در صورت وجود خطر

س142: پیرامون زیارت امام حسین علیه السلام روایت مختلف است مثل «زر الحسین علیه السلام و لو علی خوف» و غیره.

لطفاً بفرمایید عمل به این روایات در صورت خطر بر نفس یا مال، یا کتک خوردن، یا به زندان افتادن و یا... به چه وجهی می باشد؟

در صورت خطر بر نفس جائز نیست اما بقیه امور، مانع از زیارت و مطلوبیت آن نیست.

زیارت امام حسین علیه السلام در صورت خطر عرضی

س143: در صورتی که رفتن به زیارت امام حسین علیه السلام خطر جانی یا مالی یا عرضی داشته باشد آیا جائز است به زیارت بروند؟

در صورت خطر عرضی جائز نیست و در صورت خطر مالی یا جانی غیر از هلاکت نفس جائز است. و در صورت خطر هلاکت نفس جائز نیست.

عقد ازدواج در شب های شهادت ائمه علیهم السلام

س 144: آیا در شب های شهادت ائمه اطهار علیهم السلام مخصوصاً در ایام ماه محرم و صفر می توان صیغه عقد ازدواج را بدون مجلس و شیرینی خوری خواند؟
شرعاً جائز است.

برگزاری عروسی شیعه محب اهل بیت علیهم السلام در ایام شهادت ائمه علیهم السلام

س 145: ایام شهادت ائمه علیهم السلام مثل عاشورا و شهادت های دیگر عروسی کنند جائز است یا خیر؟
اگر قصد بی اعتنائی کنند چطور؟

شخص شیعه محب اهل بیت علیهم السلام ، ممکن نیست چنین کاری بکند. اگر کسی مرتکب شود لابد شیعه خالص نیست.

عطر زدن در ماه محرم

س 146: آیا عطر زدن یا زینت در ماه محرم حرام است ؟

ص: 137

بی تردید عزاداری در دهه اول محرم - بلکه در ماه های محرم و صفر با هم - مطلوب است، و قطعاً برخی زینت ها با این عمل منافات دارد و انجام آن از طرف کسی که ادعا می کند محبت حسین علیه السلام را در دلش دارد، شایسته نیست؛ اما چیزی از آن ها به حد حرمت نرسیده است، مگر این که موجب هتک حرمت عزاداری شریف شود، یا با انگیزه تمسخر مصیبت عظیم حسینی باشد، مانند کاری که برخی از ناصبی ها انجام می دهند.

روضه خوانی و مداحی با غنا و موسیقی

س 147: آیا روضه خوانی و مداحی با استفاده از سبک ها و اسلوب ها و حتی اشعار خوانندگان غربی و طاغوتی جائز است؟

خواندن با غنا و موسیقی جائز نیست، بدون آن جائز است.

طبل زدن در عزای سیدالشهداء

س 148: آیا طبل زدن در مراسم عزاداری سیدالشهداء علیه السلام در خیابان ها و یا نی زدن، جزء موسیقی حساب می شود؟ و در صورت ایجاد مزاحمت در اوایل شب چه حکمی دارند؟

طبل زدن در عزای سید الشهداء علیه السلام موسیقی نیست و جائز است، و خیال نمی کنم که شیعه محب اهل بیت علیهم السلام عزاداری در اوایل شب را مزاحمت بدانند.

ص: 138

ذکر اخلاقیات و فضائل اهل بیت علیهم السلام توسط مداحان

س 149: اشعار مداحان باید در چه قالبی باشد؟ استفاده از اشعار سبک و بی مفهوم در مدح ائمه علیهم السلام چه حکمی دارد؟ استفاده از عبارت هایی چون «انا عبد الحسین»، «انا کلب الحسین»، «لا اله الا الزهراء» و...؛ چه حکمی دارد؟

مداحان باید اخلاقیات و فضائل اهل بیت علیهم السلام و مصائب آنان را بخوانند و از الفاظ کفرآمیز مانند لا اله الا الزهراء علیها السلام اجتناب کنند.

خلاف بودن استفاده از آلات موسیقی

س 150: آیا استفاده از آلات موسیقی از نی، ارگ و... و نواختن آهنگ هایی بعضاً طرب انگیز در دسته های عزاداری، شرعاً جائز است یا خیر؟

این گونه امور خلاف است و باید جلوگیری نمود.

خواندن مداحی با غنا

س 151: آیا پول دادن به مرثیه سرایانی که در لابه لای اشعار خود بعضی از مطالب بی مدرک یا ضعیف السند را مطرح می کنند یا با غنا می خوانند صحیح است؟ و آیا اصل عزاداری در اثر این کار خلاف، حرام می شود؟

غنا خواندن حرام است، ولی اصل عزاداری خوب است و حرام نمی شود.

روایات وارده بر استفاده از طبل و امثال آن در عزاداری

س 152: آیا حدیثی که دلالت بر جواز استفاده از طبل و سنج و شیپور در عزای حضرت سیدالشهداء علیه السلام دارید؟ راهنمایی بفرمایید؟

روایات زیادی درباره عزاداری آن حضرت وارد شده است و از این امور نهی نشده است و مقتضای اطلاق روایات، موجب جواز آن ها می شود.

آیات وارد شده دال بر حرمت غنا

س 153: آیا به غیر از حدیث امام رضا علیه السلام در اصول کافی حدیث معتبری درباره چرخاندن صدا در گلو که بی اشکال باشد سراغ دارید؟ خبر واحد که مطابق با کلام خدا نباشد دلیل صحت است؟

اگر مراد غنا است روایات متعددی در حرمت آن است. خبر واحد اگر مخالف صریح یا ظاهر قرآن نباشد، حجت است و لازم نیست موافق باشد. به علاوه آیاتی وارد شده که دلالت بر حرمت غنا می کند در کتاب فقه الصادق مفصل نوشته ام.

جائز نبودن آواز همراه با غنا و موسیقی

س 154: آیا گوش نمودن سرودها و موسیقی های شرعی، در روزهای عزا و اندوه ائمه علیهم السلام در محرم و رحلت نبی اکرم صلی الله علیه و آله و سلم و حضرت معصومه علیها السلام و غیره جائز می باشد؟

ص: 140

چنانچه آوازی، غنا و همراه موسیقی باشد، گوش دادن جائز نیست و الا جائز است.

شرافت شغل مداحی

س155: بعضی از مداحان اهل بیت از عبارت های (من مستم، از همه خوشگل تری) استفاده می کنند آیا این الفاظ اهانت به ساحت مقدس ائمه علیهم السلام حساب می شود؟

به کاربردن الفاظ موهن در عزاداری ائمه معصومین علیهم السلام جائز نیست. مداحی شغل بسیار شریفی است و اجر جزیل دارد و حیث است که این عمل با اهانت به مقام اهل بیت علیهم السلام مبدل به خلاف شرع شود.

ریشخند و تمسخر شعائر حسینی

س156: آیا ریشخند و تمسخر شعائر حسینی، انتقاد شدید و کوچک شمردن کسی که این شعائر را زنده می دارد و نیز کوچک شمردن شعائر حسینی جایز است؟

شکی نیست که بقای رسالت پیامبر اعظم صلی الله علیه و آله به قیام امام حسین علیه السلام و شهادت او است و بقای قیام امام حسین علیه السلام به اقامه این شعائر حسینی؛ بنابراین، تمسخر این شعائر، به سخره گرفتن اسلام و رسالت پیامبر صلی الله علیه و آله بوده و یقیناً حرام است.

ص:141

لطمه به بدن بدون ضرر جانی در تعزیه اهل بیت علیهم السلام

س 157: نظر مبارک در مورد سینه زنی های ضربتی و زنجیرزنی های ضربتی در محرم و صفر چیست؟

همه آنها از شعائر مذهبی است و کار بسیار خوبی است ولی باید رعایت نمود که ضرر جانی منجر به تلف نفس نشود.

روش های نوپدید عزاداری بر معصومین علیه السلام

س 158: چگونه می توان رجحان برخی روش ها و اسلوب های نوپدید در برپایی مصائب معصومین علیه السلام را اثبات کرد؟

در اخبار ثواب های زیادی بیان شده برای کسی که مصلحت امام را رعایت می کند و مال خود را در شئون معصومین علیه السلام صرف می نماید.

ائمه شهید شده اند و مصائب را تحمل کرده اند، نیز امام حسین علیه السلام همراه با نزدیکان و اصحابش شهید شدند و اهل بیتش اسیر شدند چون که دیدند طاغیان ظالم می خواهند نور دین را خاموش سازند و واجبات را تعطیل نمایند. پس امام حسین علیه السلام دین و نماز را بر پای داشت و آنچنان با این قربانی شدن امر به معروف و نهی از منکر را به انجام رسانید که عقل ها مبهوت شدند و فهم ها حیران گشتند.

ص: 142

توصیه به سینه زنی در مراسم عزاداری ائمه علیهم السلام

س 159: آیا سینه زدن در مراسم عزاداری ائمه اطهار علیهم السلام در شرع مقدس توصیه شده است؟ و آن را به عنوان یک امر مستحبی می شناسد؟

به عنوان عزاداری بسیار توصیه شده است و از افضل مقربات است.

سینه زنی و زنجیرزنی منجر به کبودی

س 160: آیا سینه زنی و زنجیر زدن در عزاداری که منجر به کبودی بدن و گاهی جاری شدن خون می شود جائز است؟ بلی جائز است.

ریا در سینه زدن مانند ریا در نماز

س 161: آیا سینه زدن و زنجیر زدن ریایی جائز است؟ همانند نماز ریایی است. (و نماز ریایی باطل است)

حکم برهنه شدن در عزاداری ها

س 162: در بعضی از مجالس عزاداری، مردم برهنه شده و سینه می زنند و ظاهراً بعضی از آقایان مراجع عظام (حفظهم الله و ابقاہم) بر جواز این عمل فتوا داده اند، سؤالاتی در این زمینه مطرح است:

الف. نفس این عمل آیا مجوز شرعی دارد؟

ب: در صورتی که در بعضی از مجالس به عینه دیده می شود بعضی از افراد از این فرصت سوء استفاده کرده و اعمال منافی عفت و لاقفل منافی شخصیت عزاداران (نگاه با لذت) انجام می دهند، آیا جواز برهنه شدن هم چنان باقی است؟

الف: خود عمل چون یکی از مصادیق عزاداری است، حَسَن است؛ و قطع نظر از آن، فی نفسه هم جائز است.

ب: عمل آن افراد حرام است، ولی موجب حرمت این عمل نمی شود. مثلاً کسی اگر در اثناء نماز به زن نامحرم نگاه کند، کاری خلاف شرع است ولی نماز صحیح است.

توأم با مفسده شدن برهنه شدن

س163: آیا مجرد احتمال مفسده در برهنه شدن، دلیل بر عدم جواز آن می باشد یا انسان باید طبق موازین شرعی به این امر یقین پیدا کند؟

برهنه شدن خودش مفسده پیدا نمی کند، توأم با مفسده می شود. به هر تقدیر، آن امر توأم حرام است، نه برهنه شدن؛ به علاوه مجرد احتمال، اثر ندارد.

بقاء دین بر پایه بقاء شعائر مذهبی

س164: در مورد عزاداری امام حسین علیه السلام و برهنه کردن سینه، سینه زدن، برسر زدن، چه می فرمایید؟

ص: 144

در مورد عزاداری امام حسین علیه السلام به نحو سینه زدن، زنجیر زدن، بر سر و صورت زدن، همه اینها از شعائر مذهبی است و بسیار کار خوبی است. بقاء دین به بقاء این شعائر بستگی دارد و لذا در همه زمان ها مانند زمان رضاخان پهلوی که می خواستند با دین مبارزه کنند اول با مراسم عزاداری امام حسین علیه السلام مبارزه نمودند.

تأثیر شعارهای حسینی بر مردم

س 165: تأثیر شعارهایی مانند «یالثارات الحسین» بر مسلمانان چیست؟ چون عده ای ادعا می کنند این شعارها بین شیعیان و اهل سنت کینه ایجاد می کند و موجب پرورش روح خشونت در میان آنها می شود؟

شعارهای حسینی اهداف مختلف دارد. یکی از این اهداف، برافروختن روحیه انقلابی در دل شیعیان نسبت به قاتلان امام حسین علیه السلام و افرادی است که راضی به قتل او شدند، یعنی نواصب. و همه مسلمانان، شیعه و سنی، از این افراد تبری می جویند.

به همین دلیل تنها افرادی از این شعارها می ترسند که قلب هایشان از بغض به امام حسین علیه السلام و عشق به یزید بن معاویه پر شده است.

حکم عَلم های مراسم عزاداری امام حسین علیه السلام

س 166: حکم عَلم هایی که در مراسم عزاداری امام حسین علیه السلام از آن ها استفاده می شود و بعضی دارای نقش و نگارهایی نیز هستند چیست؟

اشکالی ندارد.

ص: 146

س 167: در راستای شعائر حسینی که نسل به نسل از سلف صالح به دختران و پسران مؤمنین، رسیده است چه مسئولیت و تکلیفی بر گردن آنهاست؟ لطفاً نصیحتی بفرمایید. (1) جوانان عزیز سلام و رحمت و برکات خدا بر شما باد!

در ایام محرم، یاد غمی بر ما فرو می بارد که قلب رسول خدا محمد صلی الله علیه و آله را دردمند کرد و اشک او را جاری ساخت، فاطمه زهرا علیها السلام را گریانند و فرشتگان آسمان را حتی پنجاه سال پیش از آنکه اتفاق بیفتد محزون نمود! غم روزی که امام رضا علیه السلام درباره اش فرمود: «این روزی است که

ص: 149

1- . این پیام در پاسخ به عده ای از جوانان بحرین در سال 1387 هجری شمسی نگاشته شده است.

جگرهای ما را زخمی نمود و اشک های ما را سرازیر کرد و عزیزان ما را به ذلت نشاند».

و امام علیه السلام فرمود: پس بر هم چون حسین علیه السلام باید گریه کنندگان، گریه کنند. چرا که گریه بر او گناهان را فرو می ریزد، سپس فرمود:

پدرم؛ آنگاه که ماه محرم می رسید خندان دیده نمی شد و غم و گرفتگی بر چهره او همواره هویدا بود تا زمانی که ده روز می گذشت، و چون روز دهم «عاشورا» می رسید آن روز، روز مصیبت و غم و گریه او بود و می فرمود: امروز همان روز کشته شدن حسین علیه السلام است.

به راستی که اسلام بزرگ و نهضت تازه آن اگر با نهضت مبارک حسین علیه السلام تغذیه و آبیاری نمی شد استمرار نمی یافت، کسی که پیامبر خدا صلی الله علیه و آله و سلم -آنکه از روی هوای نفس سخن نمی گوید و همه کلامش وحی الهی محسوب می شود- درباره اش فرمود:

حسین از من است و من از حسینم. خدا دوست دارد کسی را که حسین علیه السلام را دوست بدارد.

همانا بزرگداشت و زنده نگه داشتن یاد حسین علیه السلام در هر سال، آتش انقلاب او را علیه هر تجاوزگر و مجرمی شعله ور می سازد و این، همان شعله ای است که در تمام پایه هایی که ظالمان و کینه ورزان ساخته بودند نفوذ کرد و همان است که محرک سقوط امویین و پیروانشان شد.

یادآوری محرم، که مؤمنان در گذر تاریخ پیوسته آن را به شکل های مختلف زنده نگه داشته اند موجب شده تا آنان در

مکتبی رشد یابند که قتلگاهی برای دشمنان ایجاد کرده و به شمار می آید. از این روست که دشمنان همواره تلاش کرده اند تا با هر گونه شعار و نمادی که این یاد را در جان ها زنده می سازد، دشمنی کنند.

عداوتی که هیچ گاه به یک روش منحصر نبوده است تا آنجا که حتی از زیارت قبر حسین علیه السلام نیز جلوگیری نموده و حتی دست به قتل زائران او آلودند.

در مقابل این کردارها، روشی پیش روی ماست که از ائمه معصومین علیهم السلام دیده ایم. روشی که این بزرگواران همواره آن را رعایت کرده و بر آن ممارست داشته اند، توجیه و تهییج و تبیین نسبت به زنده نگاه داشتن یاد عاشورا و غم حسینی است تا آنجا که آن را از برترین اعمال تقرب به خداوند بر می شمارند. این روشی است که ائمه علیهم السلام در طول عصرها پیوسته به آن تأکید نموده و سفارش کرده اند هرگز به یک نمونه از روش های عزاداری سفارش نکرده اند بلکه امام صادق علیه السلام در یک توصیه کلی می فرماید: «امر ما را زنده کنید. خدا رحمت کند کسی که امر ما اهل بیت علیهم السلام را زنده گرداند. از این دستور امام علیه السلام می فهمیم که؛ هر عملی که سهمی در زنده کردن یاد این خاطره مصیبت بار داشته باشد. دوست داشتنی و مطلوب خواهد بود به ویژه این که با نیت خالص برای خدا و به هدف استجابت دستور ولی خدا - و پیراسته از آمیختگی با کارهای مخالف امر الهی - باشد.

در پایان تأکید می کنم؛ بر همه آزادگان، همانانی که عاشق اند و

عشق سالار آزادگان امام حسین علیه السلام را در دل دارند؛ لازم است که کارشان را با شیوه ای انجام دهند که یک عزاداری منسجم، اثرگذار و نفیس باشد. هر کس بخواهد گریه کند، یا سیاه بپوشد، یا بر سر و سینه بزند، یا اطعام کند، یا خطبه بخواند و عواطف را تحریک نماید و یا هر عملی را انجام دهد که آن عمل در مورد اهل بیت علیهم السلام محسوب شود و سهمی در زنده کردن یاد آن قیام و مصائب واقع در آن داشته باشد، بدانند که اجر و پاداشش در نزد خداوند تبارک و تعالی آماده و محفوظ است.

مخالفت بابخشنامه ای شدن عزاداری امام حسین علیه السلام

س168: اخیراً طی بخشنامه ای گفته شده است که برهنگی عزاداران حسینی در مساجد ممنوع است. نظر حضرتعالی در مورد این قبیل دستورات چیست؟

در جواب این سؤال لازم است که اول به چند مطلب اشاره کرده و بعد نظرم را در این مورد بیان کنم: 1) اسلام قائم شد به انقلاب پیامبر اسلام صلی الله علیه و آله و استمرار آن با قیام و انقلاب امام حسین علیه السلام بود و استمرار این قیام با شعائر حسینی است که شیعه مقید به اقامه آن می باشد و هر کجا و هر زمان که این شعائر اقامه شد اسلام رونق پیدا کرد و لذا استعمار که از گسترش اسلام و شیعه ناراحت بود از اول امر با اقامه این شعائر مخالفت می کرد.

2) هر جا ائمه طاهرین علیهم السلام درباره عزاداری برای شهداء و

مردگان دستوراتی داده اند همانجا نحوه عزاداری برای امام حسین علیه السلام را استثناء کرده اند. مثلاً امام صادق علیه السلام می فرماید:

چاک زدن پیراهن و خراشیدن صورت و خون جاری شدن در مصائب همه منهی عنه است ولی بر امام حسین علیه السلام این کارها و حتی سیلی به صورت زدن مطلوب است، تا آنجا که حضرت حجت (ارواح من سواه بده) می فرماید: «من بر امام حسین گریه می کنم اگر اشکم خشک شد خون گریه می کنم» و نظیر این از امام سجاد علیه السلام منقول است.

3) پیغمبر صلی الله علیه و آله فرموده اند همه احکام و قوانین را من بیان کردم و برای عمل به آنها بر تمام افراد است به قرآن و روایات رجوع کنند و به غیر آنها رجوع نشود و این احکام تا روز قیامت پابرجا است و نمی شود به چیز دیگر و کلام دیگر در عمل و عقیده رجوع نمود.

4) در اعمال اجتماعی و فردی همه مسلمانان غیر مجتهد موظف به تقلید از اعلم علماء هستند.

بعد از این مقدمات باید گفت که برای عزاداری حضرت سیدالشهداء علیه السلام روایات بسیار زیادی وارد شده است که برهنه شدن مردان در مساجد و سینه زدن از بهترین مصادیق آن است، البته از آنجا که نگاه به بدن نامحرم جائز نیست لذا هنگام برگزاری اینگونه مجالس نباید بانوان حضور داشته باشند. حال باید گفت که آیا واقعاً سزاوار است دستور بدهند که مردها کلاً نباید این چنین عزاداری کنند، این حرف یعنی مردم برخلاف سیره مشرعه که از علماء گرفته شده است عمل نمایند. من

توصیه می‌کنم که این خطاها را هر چه زودتر اصلاح کنند.

عزاداری برای حضرت سیدالشهداء علیه السلام از بهترین اعمال است که در طول تاریخ، توسط شیعیان و دوستداران آن حضرت به بهترین نحو اقامه شده است و نیازی هم به صدور بخشنامه ندارد.

مخالفت با نمایش چهره حضرت ابوالفضل علیه السلام

س 169: آیا نمایش تصویر و چهره حضرت ابوالفضل علیه السلام در سریال‌های تلویزیونی از نظر شرعی مشکلی ندارد؟ و آیا حتماً تمام مسائل باید از نظر شرعی مشکل داشته باشند که بد محسوب بشوند؟ باید گفت که دل بسیاری از شیعیان محب اهل بیت علیهم السلام از نشان دادن تصویر حضرت ابوالفضل علیه السلام ناراحت می‌شود چرا که هر کسی تصویری نسبت به ایشان دارد که احتمال می‌رود با ایفای نقش توسط یک هنرپیشه - که در آینده در نقشهای دیگری نیز بازی خواهد کرد - اثرات سوئی در جامعه داشته باشد؟

انسان مرکب از جسم و روح است و تمام فضائل حسنه متعلق به روح است نه جسم بلکه جسم فرمان بردار روح است و هرچه او دستور دهد عمل می‌کند. بنابراین شخصیت و عظمت افراد به روح است و لذا در روایات وارد شده است که

«اول ما خلق الله العقل» و خدای متعال فرمود: «و عزتی و جلالی ما خلقت خلقا احب الی منک ایاک آمر و ایاک ائیب» و عقل جوهر ملکوتی

ص: 154

نورانی است که خدای متعال او را از نور عظمت خودش خلق کرده است و تمام موجودات را از ظلمت عدم به واسطه او نور وجود عنایت فرمود، و لذا پیغمبر صلی الله علیه و آله هم می فرمودند: «اول ما خلق الله نوری» و در روایات دیگر «روحی» و از نور پیغمبر صلی الله علیه و آله انوار انبیاء و اولیاء الله خلق شده اند و یکی از اولیاء بزرگ حضرت ابوالفضل علیه السلام است که دارای مقامات عالیه می باشند و هیچ فیلم و نمایش و تصویری ممکن نیست بتواند اندکی از مقام عالی آن حضرت را نشان دهد.

بنابراین به نظر من صورت حضرت نشان داده نشود زیرا این کار نه تنها در بیان فضائل و برجستگی های شخصیت ایشان مؤثر نیست، بلکه ممکن است به دلایل مختلف حتی در درازمدت تأثیر منفی نیز در ذهن افراد بگذارد.

پیام حضرت آیت الله العظمی روحانی «مد ظله العالی» به مناسبت ایام عزاداری حضرت سید الشهداء علیه السلام

بسم الله الرحمن الرحيم

خداوند در قرآن کریم می فرماید:

وَذَكِّرْهُمْ بِأَيَّامِ اللَّهِ إِنَّ فِي ذَلِكَ لَآيَاتٍ لِّكُلِّ صَبَّارٍ شَكُورٍ

صدق الله العلی العظيم

جهان تشیع در آستانه فرارسیدن روزی بزرگ و یکی از ایام الله یعنی روز عاشورا، روز خون، شهادت و جانفشانی در راه حق می باشد. روزی که امام حسن مجتبی علیه السلام درباره آن فرمود:

«لا یوم کیومک یا ابا عبدالله» همچنانکه امام رضا علیه السلام نیز درباره آن فرمود:

«إِنَّ یومَ الحسین أقرح جفوننا وأسبل دموعنا، وأذل عزیزنا یا أرض کربلا أورثتنا الكرب والبلاء إلی یوم القیمه فلیبک الباکون».

هرچند شیعیان هر ساله این روز را با برپایی مراسم عزاداری، بزرگ می دارند، اما مطلبی که این روزها داغ و سوز دل شیعیان را دوچندان می کند، برخی دیدگاه های انحرافی است که از سوی افرادی مغرض به خصوص در بعضی از کشورهای عربی مطرح می شود و نسبت به فواید و کارآمدی شعائر حسینی تردید ایجاد می کنند. شاید اگر این صداها را غرض آلود از

درون مکتب تشیع نبود، درک و تحمل آن برای ما آسان تر بود. اما صد افسوس که اینان با به تن کردن لباس تشیع و پنهان کردن خنجر خویش در زیر این لباس، می کوشند به مکتب شیعه ضربه بزنند و با خنجر زهرآلود خویش اندیشه تشیع را مسموم سازند.

سؤال این است که دلیل این کینه توزی ها نسبت به شعائر حضرت سیدالشهدا علیه السلام چیست؟ آیا ارزش های اخلاقی و معارف دینی - همچون جانفشانی در راه عقیده، برخاستن در برابر طاغوت ها، ایستادگی و پایداری در راه حق - که در پی احیای این شعائر در دلهای مؤمنان نهادینه می شود، این غرض ورزان را به کینه توزی و یا ترس و وحشتی که در دشمنان خدا می افتد، آنان را نگران کرده است؟!

چگونه است که ادعای حسینی بودن و دلبستگی به شعائر حسینی دارند، اما اینگونه در این معارف مکتب تشیع تشکیک می کنند؟ چرا به جای مبارزه با این شعائر، همه توان و تلاش خود را در راه افشای جنایات یزید و یزیدیان نمی گذارند؟!

در اینجا با تمام وجود فرارسیدن سالروز این مصیبت و فاجعه بزرگ را به حضرت صاحب العصر و الزمان - روحی و ارواح العالمین لتراب مقدمه الفداء - و به شیعیان مخلص و با ایمان آن حضرت تسلیت عرض می کنم و به همین مناسبت، نکات زیر را خطاب به مؤمنین یادآور می شوم:

اول: به یکایک فرزندان مؤمن خویش در سراسر جهان تشیع

می‌گوییم: وظیفه شما در این مرحله حساس تاریخی این است که همه تلاش خود را برای احیای این روز بزرگ به کار بندید.

این مهم از رهگذر برگزاری مجالس سوگواری، شرکت در این مراسم، اقامه شعائر الهی مرتبط با مسأله عاشورا و هزینه کردن اموال فراوان در این راه ممکن می‌شود. چرا که این تلاش‌ها، کمترین کاری است که برای خنثی کردن نیرنگ افراد مغرض و پاسخ به شبهه افکنی‌ها باید انجام داد. تجمع شیعیان موجب احیای فرهنگ اهل بیت علیهم السلام می‌شود. هم‌چنانکه حضرت امام جعفر صادق علیه السلام نیز بر این مسأله تأکید ورزیده‌اند. ایشان می‌فرمایند:

«فَإِنَّ فِي اجْتِمَاعِكُمْ وَمَذَاكِرَتِكُمْ إِحْيَاءً لَأَمْرِنَا، وَخَيْرُ النَّاسِ بَعْدَنَا مَنْ ذَاكَرَ أَمْرِنَا، وَدَعَا إِلَى ذِكْرِنَا».

حتی در نقل دیگری که معتبرتر نیز می‌باشد این روایت با تعبیری بسیار شگفت‌آور آمده:

«فَإِنَّ فِي اجْتِمَاعِكُمْ وَمَذَاكِرَتِكُمْ إِحْيَاءً نَا». به اعتقاد من، قلم از بیان معانی والای آن ناتوان است.

بر اساس این روایت روشن می‌شود که صرف حضور در مجالس و دسته‌های عزاداری، امری بسیار مطلوب است.

بنابراین برخلاف آنچه برخی افراد غافل در داخل و خارج ترویج می‌کنند، دنبال کردن مراسم عزاداری و سخنرانی از طریق تماشای شبکه‌های مختلف ماهواره‌ای و تلویزیونی کافی نیست.

زیرا روشن است که همین حضور مؤمنان در مراسم و مجالس عزاداری فریادی رسا، بر سر ستم و ستمگران به شمار می رود و موجب به لرزه در آمدن کاخ های مستکبران جهان می شود.

دوم: به فرزندان مؤمن خویش که در برپایی این مجالس ذکر و هیئت های عزاداری فعالیت می کنند، یادآور می شوم که این کار جهادی و بزرگ خویش را ادامه بدهید. این تلاش های شما عزیزان از برترین اعمال جهادی در روزگار کنونی به شمار می رود.

همانا این مجالس دینی از مؤثرترین سلاح هایی است که موجب می شود ایمان بر قدرت های کفر و شیطنی چیره شود.

این راه را ادامه بدهید و نکند خدای ناکرده انسان های ضعیف النفس و کوردل برای محو این شعائر در میان شما نفوذ کنند. امید است که عزاداری های شما مورد تأیید ذات اقدس الهی قرار گیرد.

سوم: اکنون روی سخن من با خطیبان و واعظان منبر حسینی است، از شما سخنوران دینی خواستارم تمام تلاش خود را در راه نشر معارف ائمه معصومین علیهم السلام، بیان احکام شرعی و تحکیم باورهای دینی به کار بگیرید.

هم چنین با استفاده از ادله نقلی محکم و استدلال های عقلی، به شبهات انحرافی پاسخ دهید تا از طرفی، باورهای مؤمنان را محکم تر از گذشته گردانید و از سوی دیگر ضمن اثبات اصالت منبر و کارآمدی آن، بی پایه بودن ادعاهای افراد

مغرض، مبنی بر ناتوانی و ناکارآمدی منبر حسینی در بیان معارف الهی را بر همگان آشکار نمائید.

هم چنین درخواست من از مداحان و مرثیه سرایان اهل بیت علیهم السلام این است که در نوحه سرایی ها آن طور که متأسفانه امروزه در بعضی دسته های عزاداری دیده می شود، از نغمه های لهوی و موسیقی های طرب آمیز استفاده نکنند. از خداوند متعال می خواهم منبر حضرت سیدالشهدا علیه السلام و مجالس مبارک ایشان را به واسطه مداحان متعهد و مؤمن حفظ نماید. چرا که اینان صدای رسای تشیع و زبان ناطق مکتب اهل بیت می باشند.

در پایان بار دیگر لازم می دانم همه شیعیان در سراسر جهان را به لزوم توجه روزافزون نسبت به این روز بزرگ و پیام های راهگشای آن توصیه کنم و از همگان می خواهم در راه احیای این یوم الله عظیم بکوشند. انشاء الله همگان در سایه عنایات الهی و لطف حضرت ولی عصر (عج) موفق و مؤید باشند.

والسلام علیکم جمیعاً و رحمه الله و برکاته

سید محمد صادق حسینی روحانی

محرم 1432 هجری قمری - آذر 1389 هجری شمسی

ص: 161

آشنایی با آثار حضرت آیت الله العظمی روحانی (دام ظلّه)

معظم له از ابتدای زندگی علمی خویش در راستای نشر معارف اهل بیت علیهم السلام و گسترش دانش اسلام، هرگز آرام نگرفتند. زمانی بر مسند تدریس می نشینند و به تربیت و پرورش هزاران دانشمند فاضل و فرزانه می پردازند و زمانی دیگر دست به قلم می شوند و به تألیف کتب ماندگار اسلامی می پردازند.

ایشان به محض ورود به حوزه علمیه قم و احساس نیاز جامعه حوزوی و اسلامی، همزمان با تدریس درس خارج فقه و اصول در سنین جوانی، دست به تألیف دایره المعارف فقه اسلامی می زنند. کتابی ماندگار که بزرگان و اساتید نام آورِ خبره حوزه، مراجع بزرگ تقلید و مدرسین، سر تعظیم و تمجید در برابرش فرو می آورند.

حضرت آیت الله العظمی بروجردی (ره) دویار کتاب «فقه الصادق» را همراه خود به جلسه تدریس شان می برند و به عنوان سند از آن نقل قول و به آن استناد می کنند.

حضرت آیت الله العظمی خویی (ره) طی نامه ای مرقوم فرمودند که:

من کتاب «فقه الصادق» را شخصاً برای آیت الله کاشف الغطاء بردم و گفتم:

ببیند من چه خدمت بزرگی به عالم اسلام و فقاهت نموده ام و چنین عالم محققى را تربیت کرده ام.

ریس دانشگاه الازهر (مهم ترین و عالی ترین مرکز علمی اهل تسنن) نیز طی نامه ای کتاب عظیم «فقه الصادق» را می ستاید.

این کتاب سالیان سال است که یکی از رساترین، معتبرترین و مهم ترین منبع تدریس فقه و اصول تشیع است. یکی از دلایل مرجعیت و اعلیت ایشان، ناشی از این تألیفات بخصوص کتاب گرانسنگ «فقه الصادق» است.

تالیفات

1- فقه الصادق (به زبان عربی): دایره المعارف کامل فقه تشیع. این کتاب عظیم و بزرگ که به عنوان یک منبع مرجع شناخته شده است در 26 جلد بارها در داخل و خارج کشور به چاپ رسیده است. چاپ جدید آن هم اکنون در 41 جلد (با ذکر منابع و مصادر) منتشر شده است.

از تألیف کتاب عظیم «جواهر الکلام» که شامل تمامی ابواب فقه می باشد نزدیک به 200 سال می گذرد و کتاب «فقه الصادق» که به اعتقاد بعضی از مراجع و بزرگان خبره حوزه، از «جواهر الکلام» رساتر و کامل تر است؛ اولین و کامل ترین دایره المعارف تمام ابواب فقه در دو سده اخیر است. این کتاب که در سنین جوانی معظم له به رشته تحریر درآمده، مورد عنایت خاصه تمامی مراجع تقلید و بزرگان حوزه های علمیه است. این کتاب در میان علماء عامه (اهل تسنن) نیز شناخته شده و مورد استناد است.

کتاب «فقه الصادق» در دانشگاه های معروف غرب (بخش مطالعات اسلام شناسی) یکی از منابع مورد قبول و قابل استناد است.

2- «زبدہ الاصول» (به زبان عربی): دوره کامل علم اصول فقه که به

صورت بحث استدلالی ارائه گردیده است. این کتاب در 6 جلد می باشد.

3- «منهاج الفقاهه» (به زبان عربی): در 6 جلد می باشد که حاشیه ای است بر «مکاسب» شیخ انصاری (ره) که به شیوه ای نو و ابتکاری تمامی موارد ارائه شده را بحث و بررسی کرده اند.

4- «المسائل المستحدثة» (به زبان عربی): حضرت آیت الله مبتکر مسائل مستحدثة و ارائه مسائل جدید با ذکر مسایل فقهی، روایی هستند.

این کتاب که بارها و بارها در خارج و داخل کشور به چاپ رسیده است شامل ارائه مسائل جدید، نو و مورد ابتلای جامعه با ذکر دلایل و مستندات فقهی، روایی و قرآنی می باشد.

5- تعلیق بر «منهاج الصالحین» در 3 جلد (به زبان عربی)

6- تعلیق بر «عروه الوثقی» در 2 جلد (به زبان عربی)

7- تعلیق بر «وسیله النجاه» (به زبان عربی)

8- رساله در لباس مشکوک (به زبان عربی)

9- رساله در قاعده لاضرر (به زبان عربی)

10- الجبر و الاختیار (به زبان عربی)

11- رساله در قرعه (به زبان عربی)

12- مناسک الحج (به زبان عربی)

13- المسائل المنتخبه (به زبان عربی)

14- رساله در «فروع العلم الاجمالی» (به زبان عربی)

15- الاجتهاد و التقليد (به زبان عربی)

16- القواعد الثلاثه (به زبان عربی)

17- اللقاء الخاص (به زبان عربی) استفتائات

- 18- «شرح مناسک الحج والعمره» (به زبان عربی)
- 19- «اجوبه المسائل الاعتقاديه» (به زبان عربی) استفتائات
- 20- «السيده الزهرا عليها السلام بين الفضائل والظلمات» (به زبان عربی)
- 21- رساله «توضیح المسائل» (به زبان فارسی و اردو)
- 22- جبر و اختیار (به زبان فارسی)
- 23- «نظام حکومت در اسلام» (به زبان فارسی و ترکی و اردو)
- 24- مناسک حج (به زبان فارسی)
- 25- منتخب احکام (به زبان فارسی)
- 26- «استفتائات قوه قضائيه و مؤسسه حقوقی وکلای بین الملل» (به زبان فارسی)
- 27- احکام فقهی مسائل روز (به زبان فارسی)
- 28- استفتائات (پرسش و پاسخ های مسائل شرعی) (به زبان فارسی):
که تاکنون در 7 جلد به صورت سؤال و جواب ارائه شده است.
- 29- «سلسله فتاوی و استفتائات» (به زبان عربی): شامل استفتائات و پاسخ های مسائل شرعی می باشد که در 18 جلد تهیه شده و هر جلد شامل 1000 سؤال و جواب است. که تاکنون 2 جلد (التقلید والعقائد - الطهاره) آن به چاپ رسیده است.
- 30- فضائل و مصائب حضرت زهرا عليها السلام
- 31- اجوبه المسائل (فی الفكر والعقیده والتاریخ والاخلاق)
- 32- راه سعادت

1. سایت فارسی معظم له:

نسخه جدید سایت فارسی با ارائه اسناد و دستخطهای منحصر به فردی که برای اولین بار است منتشر می شود - توسط بخش فرهنگی دفتر ایشان راه اندازی شده است. برای مشاهده سایت ایشان می توانید به آدرس www.rohani.ir مراجعه نمایید.

در این سایت بر زندگی نامه علمی و مبارزات سیاسی ایشان به طور جداگانه پرداخته شده و تعدادی از بیانیه ها و سخنرانی های معظم له در دوران مبارزات ضد رژیم ستم شاهی نیز برای اطلاع محققان و جلوگیری از تحریف تاریخ! قرار داده شده است.

در بخش دیگری از سایت نیز تعدادی از نامه های تاریخی همچون نامه های آیت الله العظمی خوئی (ره) به ایشان، همراه با تصاویر آنها که حاوی نکات بسیار مهمی هست، آورده شده؛ از جمله این نامه ها می توان به تأیید مقام علمی آیت الله العظمی روحانی (دام ظلّه) توسط آیت الله العظمی خوئی (ره) آن هم در حالی که سن ایشان تنها 14 سال بوده است، اشاره کرد.

لازم به ذکر است امکان خرید مجموعه آثار عربی و فارسی معظم له - که تاکنون 73 عنوان آن منتشر شده است - نیز در بخش انتشارات سایت، فراهم گشته است.

2. پایگاه اطلاع رسانی مجموعه آثار (کتابخانه دیجیتال):

پایگاه اطلاع رسانی مجموعه آثار حضرت آیت الله العظمی روحانی (مدظله العالی) (در قالب کتابخانه دیجیتال) و به آدرس www.rohanibooks.COM راه اندازی شد. در اولین اقدام متن کامل مجموعه فقهی کم نظیر «فقه الصادق» با امکان جستجوی قوی و پیشرفته در سایت قرار داده شده و به تدریج سایر کتب فقهی و اصولی ایشان نیز در این سایت آورده خواهد شد. در طراحی این پایگاه از قابلیت های مفید و منحصر به فرد موجود در نرم افزارها، و نیز قابلیت های مفید موجود در شبکه که حتی در نرم افزارها قابل دستیابی نبوده، استفاده شده است.

3. سایت های دفتر استفتانات به زبان های عربی و فارسی:

نسخه جدید سایت های دفتر استفتانات حضرت آیت الله العظمی روحانی (مدظله) برای پاسخ گویی سریع تر و ارتباط نزدیک تر با مقلدین ایشان و همچنین پاسخ گویی به سؤالات اعتقادی هموطنان راه اندازی شده است. از جمله نکات مهم لحاظ شده در سایت، بخش سؤالات مرتبط هست که در انتهای هر سؤال شرعی و اعتقادی قرار داده شده است تا مخاطب امکان دسترسی آسان تری نسبت به سؤالات مورد نیاز خود داشته باشد. لازم به ذکر است که در حال حاضر در هر کدام از این دو سایت بیش از 4 هزار استفتاء موجود می باشد و به طور هفتگی بر استفتانات موجود در آن اضافه می شود. آدرس سایت فارسی دفتر استفتانات www.istefta.net آدرس سایت عربی دفتر: www.istefta.COM می باشد.

ص: 168

بسمه تعالی

هَلْ يَسْتَوِي الَّذِينَ يَعْلَمُونَ وَالَّذِينَ لَا يَعْلَمُونَ

آیا کسانی که می دانند و کسانی که نمی دانند یکسانند؟

سوره زمر / 9

آدرس دفتر مرکزی:

اصفهان - خیابان عبدالرزاق - بازارچه حاج محمد جعفر آباده ای - کوچه شهید محمد حسن توکلی - پلاک 129/34 - طبقه اول

وب سایت: www.ghbook.ir

ایمیل: Info@ghbook.ir

تلفن دفتر مرکزی: 03134490125

دفتر تهران: 021 - 88318722

بازرگانی و فروش: 09132000109

امور کاربران: 09132000109

مرکز تحقیقات رایانگی

اصفهان

گامی

WWW

برای داشتن کتابخانه های تخصصی
دیگر به سایت این مرکز به نشانی

www.Ghaemiyeh.com

www.Ghaemiyeh.net

www.Ghaemiyeh.org

www.Ghaemiyeh.ir

مراجعه و برای سفارش با ما تماس بگیرید.

۰۹۱۳ ۲۰۰۰ ۱۰۹

